

ISSN 1896-8333
e-ISSN 2449-9013

ZESZYTY NAUKOWE
Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej
im. Witelona w Legnicy

SCIENTIFIC PAPERS
of The Witelon State University
of Applied Sciences in Legnica

39 (2)/2021

Wydawnictwo Państwowej Wyższej
Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy

ZESZYTY NAUKOWE

Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy

Nr 39(2)/2021

SCIENTIFIC PAPERS

of the Witelon State University of Applied Sciences in Legnica

No. 39(2)/2021

Rada Naukowa:

- dr Metin Aksoy – Selcuk University (Konya, Turcja),
prof. Antonea Hristova – European Univeristy Politechnical (Pernik, Bułgaria),
prof. dr Gabi Meissner – Hochschule für Verwaltung und Finanzen (Ludwigsburg, Niemcy),
prof. dr hab. Andrzej Panasiuk – PWSZ im. Witelona w Legnicy (Polska),
prof. dr hab. inż. Jerzy J. Pietkiewicz – PWSZ im. Witelona w Legnicy (Polska),
prof. dr hab. inż. Ryszard K. Pisarski – PWSZ im. Witelona w Legnicy (Polska),
dr Silvia Rucinska – Uniwersytet w Koszycach (Słowacja),
prof. dr hab. Nadiya Skotna – Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Iwana Franki
w Drohobyczu (Ukraina),
dr hab. Anna Winiarska-Mieczan – Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie (Polska),
prof. US, dr hab. Jolanta Witek – Uniwersytet Szczeciński (Polska),
prof. Kaisong Wu – South-Central University for Nationalities (Wuhan, Chiny),
prof. dr Stefan Zahradnik – Hochschule Nordhausen (Niemcy)

Komitet Redakcyjny:

- dr Monika Wierzbicka (przewodnicząca),
prof. dr hab. inż. Jerzy Jan Pietkiewicz (redaktor naczelny Wydawnictwa),
dr inż. Renata Gnitecka, dr Agnieszka Kos, mgr Przemysław Kulon

Redaktor tematyczny:

prof. dr hab. Natalia Pobirchenko

Redaktor statystyczny:

dr Karol Selwat

Rada Wydawnicza:

- dr Bogumiła Wątopek (przewodnicząca),
prof. dr hab. inż. Jerzy Jan Pietkiewicz (redaktor naczelny Wydawnictwa),
dr Izabela Bernatek-Zagula, dr Jan Budka,
dr Małgorzata Bujnowska, dr Zbigniew Cesarz, dr Anna Kowal-Orczykowska,
mgr Przemysław Kulon, dr Renata Myrna-Bekas, mgr Mirosław Szczypiorski,
dr Małgorzata Szudrowicz-Garstka, dr Monika Wierzbicka,
dr hab. inż. Bogumiła Wnukowska, prof. dr hab. inż. Wojciech Zamojski

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa
<http://www.zn.pwsz.legnica.edu.pl>

ISSN 1896-8333

e-ISSN 2449-9013

ZESZYTY NAUKOWE

Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy

Nr 39(2)/2021

SCIENTIFIC PAPERS

of the Witelon State University of Applied Sciences in Legnica

No. 39(2)/2021

Wydawnictwo

Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy

Legnica 2021

Redaktorzy językowi:
mgr Krystyna Gajaszek, mgr Waldemar Gajaszek (j. polski),
mgr Sylwia Zajchowska (j. Niemiecki), mgr Izabela Selera (j. angielski),
prof. dr hab. Natalia Pobirchenko (j. rosyjski, j. ukraiński)

Projekt okładki:
Adam Chamera

Wydawca:
Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Witelona w Legnicy
ul. Sejmowa 5A, 59-220 Legnica, tel. 76 723 22 80 do 83
pwsz@pwsz.legnica.edu.pl, www.pwsz.legnica.edu.pl
www.wydawnictwo.pwsz.legnica.edu.pl

Czasopismo recenzowane według standardów
Ministerstwa Edukacji i Nauki.

W wykazie czasopism naukowych MNiSW z 2016 r. obowiązującym do 2019 roku Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy zostały umieszczone w części B w poz. 2121 i za publikację w tych Zeszytach uzyskiwało się 7 punktów. Od 2019 roku za publikację uzyskuje się 5 punktów.

Czasopismo jest indeksowane w bazach:
CEJSH (The Central European Journal of Social Science and Humanities), BazEkon,
Index Copernicus (ICV w 2013 r. = 4,51 pkt; ICV w 2014 r. = 49,86 (5,48 pkt);
ICV w 2015 r. = 9,72; ICV w 2016 r. = 71,81; ICV w 2017 r. = 76,42;
ICV w 2018 r. = 77,41; ICV w 2019 r. = 80,03).

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Publikacje są dostępne na stronach internetowych:
Dolnośląskiej Biblioteki Cyfrowej: www.dbc.wroc.pl
oraz Wydawnictwa PWSZ im. Witelona w Legnicy:
www.wydawnictwo.pwsz.legnica.edu.pl

Redakcja techniczna, skład i diapozytywy:
Krystyna Gajaszek, Waldemar Gajaszek
Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej
im. Witelona w Legnicy „Wspólnota Akademicka”
ul. Sejmowa 5A, 59-220 Legnica, tel. 76 723 21 20, tel./fax 76 723 29 04,
<http://www.zn.pwsz.legnica.edu.pl>

Wersja pierwotna: publikacja drukowana
© Copyright by Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Witelona w Legnicy

Wszystkie prawa zastrzeżone. Żadna część tej publikacji nie może być powielana ani rozpowszechniana za pomocą urządzeń elektronicznych, mechanicznych, kopiujących, nagrywających i innych bez uprzedniego wyrażenia zgody przez wydawcę.

Spis treści

Contents	7
Julia Druszcz, Marcin Liberacki Istota daktyloskopii w ujęciu działań Policji	9
Bogusław Kogut Ratownictwo górskie, jaskiniowe i wysokościowe – służba, organizacja, obszary działania	25
Marcin Jurgilewicz, Robert Socha, Radomír Ščurek Bezpieczeństwo zgromadzeń w Rzeczypospolitej Polskiej i Republice Czeskiej – uwarunkowania administracyjnoprawne	39
Daria Rogowska Motywacja pracownicza w świetle wybranych perspektyw teoretycznych. Szkic problematyki	49
Jakub Szremski Sprawa administracyjna materialna w ujęciu abstrakcyjnym a sprawa administracyjna materialna w ujęciu konkretnym	65
Olga Suchomlińska Wasyl Suchomliński jako reprezentant ukraińsko-polskich więzi pedagogicznych	77
Antonina Sityuk База данных энергетических и эксплуатационных характеристик общественных зданий: перспективы развития в целях государственной политики энергоэффективности (Baza danych charakterystyk energetycznych i operacyjnych budynków użyteczności publicznej: perspektywy rozwoju dla celów polityki efektywności energetycznej państwa)	89
Oksana Kravchenko Role of parents in the education of students under pandemic conditions (Rola rodziców w edukacji uczniów w warunkach pandemii)	109
Zasady zamieszczania artykułów w Zeszytach Naukowych PWSZ im. Witelona w Legnicy	119

Contents

Julia Druszcz, Marcin Liberacki

The issue of dactyloscopy in terms of police activities 9

Bogusław Kogut

Mountain, cave and high altitude rescue – service, organization, areas of activity 25

Marcin Jurgilewicz, Robert Socha, Radomír Ščurek

Security of assemblies in the Republic of Poland and the Czech Republic –
administrative and legal conditions 39

Daria Rogowska

Employee motivation in the light of selected theoretical perspectives.
An outline of the problem 49

Jakub Szremski

A substantive administrative matter in an abstract perspective versus
a substantive administrative matter in a concrete sense 65

Olga Suchomlińska

Vasyl Sukhomlynskyi as a representative of Ukrainian
and Polish pedagogical relations 77

Antonina Sityuk

The database of energy and operational characteristics of public buildings:
development prospects for the purposes of state energy efficiency policy
(Baza danych charakterystyk energetycznych i operacyjnych budynków
użyteczności publicznej: perspektywy rozwoju dla celów polityki
efektywności energetycznej państwa) 89

Oksana Kravchenko

Role of parents in the education of students under pandemic conditions
(Rola rodziców w edukacji uczniów w warunkach pandemii) 109

Article submission guidelines in the Scientific Papers of the Witelon State University
of Applied Sciences in Legnica 119

DOI: 10.5604/01.3001.0014.9219

Julia Druszcz

e-mail: jul-dru@wp.pl

Marcin Liberacki

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Witelona w Legnicy

Wydział Nauk Społecznych i Humanistycznych

e-mail: LiberackiM@pwsz.legnica.edu.pl

Istota daktyloskopii w ujęciu działań Policji

STRESZCZENIE

Linie daktyloskopijne są znane człowiekowi od zarania dziejów i były stosowane już w epoce kamienia, kiedy ludzie wykorzystywali odciski palców do podpisywania umów czy aktów własnościowych. Dzięki rozwojowi technologii powstała i rozwinęła się dziedzina kryminalistyki zwana daktyloskopią. Linie papilarne towarzyszą od początku życia istoty ludzkiej, jeszcze w łonie matki, aż do śmierci. Nie podlegają one zmianie ani nie da się ich usunąć pod warunkiem, że nie ucierpi skóra właściwa palców. Linie papilarne, które można zaobserwować na opuszkach palców, układają się we wzory, które podlegają systematyzacji. Pozostawienie śladów linii papilarnych towarzyszy człowiekowi w codziennym życiu. Jest to następstwo działania substancji potowo-tłuszczowej, która, odklejając się od opuszka, pozostawia ślad.

Ujawnienia śladów linii papilarnych można dokonać, posługując się różnymi metodami, których wachlarz jest dość szeroki. Zostało to przedstawione w treści niniejszej publikacji. Ważną rolę w pracy techników daktyloskopii pełnią procedury, które mają niebagatelny wpływ na powodzenie procesu identyfikacji osób na podstawie pozostawionych odcisków palców. Postępowanie według odpowiednich, ustalonych algorytmów jest niezbędne ze względu na możliwość skutecznego zebrania materiałów dowodowych.

Identyfikacja i porównywanie śladów odcisków palców jest nieodzownym elementem pracy służb porządku publicznego. Dużym ułatwieniem w realizacji tego zadania jest Automatyczny System Identyfikacji Daktyloskopijnej (AFIS), który dzięki rozbudowanej bazie danych umożliwia identyfikację odcisków palców w krótkim czasie.

Zaprezentowane przez autorów treści ukazują rozwój metod, technik i narzędzi badawczych służących identyfikacji. Rozwój nowoczesnych technologii w powiązaniu z osiągnięciami w dziedzinie biologii czy chemii będzie powodował dalszą, nieustanną ewolucję w analizowanych obszarach.

Słowa kluczowe: daktyloskopia, metody ujawniania śladów, badania daktyloskopijne, Automatyczny System Identyfikacji Daktyloskopijnej – AFIS.

Wstęp

Identyfikacja człowieka pełni jedną z głównych ról w kryminalistyce. Jedną z najskuteczniejszych metod identyfikacji osób jest daktyloskopia. Dzięki identyfikacji odcisków palców człowieka właściwe organy i instytucje mogą dowiedzieć się o danych osobowych badanego. Jest to jednak możliwe w sytuacji, gdy jego odciski palców były już kiedyś pobrane. Za pomocą tej metody można ustalić tożsamość osoby, ofiary, sprawcy przestępstwa czy też niezidentyfikowanych zwłok (N/N).

Człowiek zwracał uwagę na występujące na swoich dłoniach rysunki już w epoce neolitu¹. Odciski palców w czasach niewolnictwa były wykorzystywane do pieczętowania dokumentacji. Podobnie w starożytnej Grecji odcisk z linii papilarnych stanowił swego rodzaju „pieczęć”. Wykorzystywanie linii palców w celach identyfikacyjnych zapoczątkowano w Chinach. To właśnie Chińczycy opracowali pierwszy system klasyfikacyjny dla daktyloskopii. Jednak początki naukowego ujęcia daktyloskopii dali Anglicy w XIX wieku. Głównym europejskim prekursorem był Francis Galton. Opracował pierwszy europejski system klasyfikacji odcisków palców, który był w późniejszych latach udoskonalany przez kolejnych naukowców².

Wraz z postępem i rozwojem współczesnej technologii zwiększa się precyzja badań w tym zakresie. W literaturze można znaleźć wiele metod identyfikacji człowieka, jednak w niniejszej pracy skupiamy się na podstawowym zagadnieniu dotyczącym identyfikacji, a mianowicie z wykorzystaniem linii papilarnych.

Uzasadnienie i metodologia podjętych badań

Główną przesłanką podjęcia analizowanej w publikacji problematyki są rezultaty analiz kompetencji i uprawnień, jakie posiadają przedstawiciele formacji mundurowych, w tym funkcjonariusze Policji w kontekście zapewnienia bezpieczeństwa wewnętrznego. Policja posiada szereg kompetencji, między innymi w zakresie realizacji działań operacyjnych, w zakresie zagrożenia bezpieczeństwa publicznego lub zakłócenia porządku publicznego czy wynikających z użycia broni i przymusu bezpośredniego. Ważną rolę pełnią także uprawnienia w zakresie danych i informacji. W ramach tej ostatniej kategorii wyróżnić można szereg działań stosowanych przez Policję. Należą do nich między innymi treści i formy współpracy wykraczającej poza granice kraju i realnie odbywającej się w ramach Międzynarodowej Organizacji Policji Kryminalnych – INTERPOL³.

Aby zapobiec przestępstwom lub je wykryć, jak również zidentyfikować osoby, Policja jest uprawniona do uzyskiwania, gromadzenia i przetwarzania informacji. Oprócz tego może ona także pozyskiwać dane osobowe pochodzące z Krajowego Rejestru Karnego (KRK) oraz rejestru PESEL, w tym również ze zbiorów, w których przetwarza się informacje obejmujące

¹ S. Jaślanek, *Kryminalistyczne znaczenie linii papilarnych w ekspertyzach daktyloskopijnych*, <http://m.wspia.eu/file/21431/35-JA%C5%9BALANEK.pdf>, dostęp: 2.05.2020 r.

² P. Horoszowski, *Kryminalistyka*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1955, s. 323–329.

³ Zob. szerzej: M. Liberacki, *Wybrane formacje mundurowe w systemie bezpieczeństwa narodowego*, Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej im. płk. dypl. Marian Porwita, Warszawa 2018, s. 174 i nast.

dane osobowe uzyskane w wyniku wykonywania przez te organy czynności operacyjno-rozpoznawczych. Administratorzy danych gromadzonych w tych rejestrach są obowiązani do ich udostępniania za pomocą urządzeń telekomunikacyjnych. Zastosowanie takiej formy jest uzasadnione specyfiką oraz zakresem wykonywania zadań albo prowadzonej działalności operacyjno-rozpoznawczej przez Policję⁴.

Przeprowadzone analizy wskazały, że istotną rolę w pracy Policji odgrywają także inne uprawnienia, metody i narzędzia służące sprawnemu wykrywaniu sprawców przestępstw, szczególnie wykorzystujące nowoczesne techniki i technologie. Do takich należy zbiór danych zawierający informacje o wynikach analizy kwasu deoksyrybonukleinowego (DNA). W bazach danych DNA Policji znajdują się więc informacje dotyczące: imion, nazwisk (pseudonimów), imion i nazwisk rodowych rodziców tych osób, daty i miejsca urodzenia, oznaczenia i cech identyfikacyjnych dokumentu tożsamości, adresu zamieszkania, numeru ewidencyjnego PESEL, obywatelstwa oraz płci⁵.

Policja spośród wielu uprawnień umożliwiających właściwe i efektywne wykonywanie zadań na rzecz bezpieczeństwa wewnętrznego ma również takie, które odnoszą się do zbierania, gromadzenia i przetwarzania danych daktyloskopijnych. Są one wykorzystywane w celu zwalczania przestępstw lub identyfikacji osób. W tym zakresie dysponuje zasobem administracyjnym, który stanowi Centralna Registratura Daktyloskopijna (CRD) odpowiedzialna za gromadzenie kart daktyloskopijnych i chejroskopijnych zawierających odciski linii papilarnych palców i wewnętrznej powierzchni dłoni, oraz Automatyczny System Identyfikacji Daktyloskopijnej (ASID). Są w nim gromadzone i przetwarzane informacje o odciskach linii papilarnych osób podejrzanych o popełnienie przestępstw, niezidentyfikowanych śladach linii papilarnych z miejsc przestępstw oraz śladach linii papilarnych, które mogą pochodzić od osób zaginionych. W zbiorze danych daktyloskopijnych umieszcza się takie informacje jak w przypadku bazy danych DNA⁶.

W nawiązaniu do podjętej w artykule problematyki zasadną wydaje się próba udzielenia odpowiedzi na następujące pytania: Jaką rolę w służbie Policji pełni daktyloskopia? Jakie zasadnicze techniki i metody są wykorzystywane w daktyloskopii? Jak zbudowana jest procedura badań daktyloskopijnych? Przedstawione problemy muszą – naszym zdaniem – spełniać pewne kryteria, a mianowicie posiadać obligatoryjny, uporządkowany i celowy charakter, tzn. charakteryzować się właściwościami, które przypisać można działaniom systemowym.

W niniejszej pracy wykorzystano własne, praktyczne doświadczenia jednego z autorów, które nabywane były w służbie w Policji. Zatem zaprezentowana problematyka wynika zarówno z kwestii praktycznych, jak i teoretycznych. Głównym kryterium, które właściwie można zakwalifikować do obydwu przedstawionych podejść (praktycznego i teoretycznego), jest uzupełnienie listy opracowań, które odnoszą się do podjętych zagadnień z zakresu daktyloskopii. W oddanym do rąk czytelników materiale nie chodzi przecież o zaprezentowanie całego spektrum przedsięwzięć realizowanych przez Policję, lecz pewnego istotnego – w opinii autorów – fragmentu mającego istotny wpływ na powodzenie działań podejmowanych przez funkcjonariuszy.

⁴ Ibidem, s. 175.

⁵ Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji, Dz.U. z 2011 r. Nr 287 poz. 1687 z późn. zm.; M. Liberacki, op. cit., s. 176–177.

⁶ Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji...; M. Liberacki, op. cit., s. 177.

Poruszona problematyka jest usankcjonowana prawnie, co – jak sądzimy – znalazło właściwe odzwierciedlenie w niniejszej publikacji. Niemniej jednak ważne z punktu widzenia przesłania, jakie niesie opracowanie, wydają się kwestie czysto praktyczne. W naszej opinii należy do nich zaliczyć m.in. pogłębienie świadomości czytelnika w ujęciu działań, jakie podejmowane są przez uprawnione struktury w celu zapewnienia bezpieczeństwa wewnętrznego. Często w przestrzeni publicznej spotykamy się z różnymi reakcjami na takie działania, które w dodatku są niejednokrotnie niedoceniane. Kolejnym ważnym założeniem praktycznym tejże publikacji jest konieczność doskonalenia działań podejmowanych przez uprawnione do omawianych czynności organa. Tylko nieustanne podnoszenie kwalifikacji, szkolenie kadry i korzystanie z doświadczeń innych umożliwiają budowanie innowacyjnych, nowoczesnych i doskonale funkcjonujących struktur bezpieczeństwa.

Podjęcie tematyki awizowanej w niniejszej publikacji wymagało skorzystania z osiągnięć metodologii. Zatem w opracowaniu materiału wykorzystano metody naukowe, do których należy zaliczyć: analizę, analizę dokumentów i komparatystykę. Zastosowane metody analityczne pozwoliły na fragmentację i wyodrębnienie części z całości bardziej złożonych, w celu ich poprawnego i bardziej dyskursywnego zbadania. Oprócz tego zastosowana przez nas analiza dokumentów została wykorzystana do gromadzenia treści w ujęciu badanych zagadnień i okazała się szczególnie przydatna podczas analizy treści aktów prawnych i innych dokumentów. Niemniej ważną rolę spełniła komparatystyka, umożliwiająca realizację procesu badawczego w kontekście poszukiwania zależności, wzajemnych wpływów i różnic badanych zagadnień. Z pewnością metoda ta była konieczna podczas porównywania treści wybranych pozycji literatury i opracowań uwzględniających poruszaną w publikacji problematykę. Istotną kwestią podczas przebiegu procesu badawczego było zastosowanie syntezy, uogólniania oraz wnioskowania. Podczas opracowania publikacji, oprócz wiedzy teoretycznej, w znacznym stopniu korzystaliśmy z praktycznego, zawodowego doświadczenia. Szczególnie ono okazało się niezwykle przydatne i umożliwiło realizację badań zakończonych trafnymi – mamy nadzieję – konkluzjami.

Usystematyzowanie zastosowanych pojęć

Zasadne z punktu widzenia niniejszego opracowania jest ustalenie i usystematyzowanie zastosowanych pojęć. Takie podejście umożliwi z jednej strony kontynuację procesu badawczego, z drugiej zaś zachowanie pewnej koherencji opracowania. Termin *daktyloskopia* pochodzi z języka greckiego. Składa się z dwóch słów, a mianowicie *daktylos* (oznacza palec) oraz *skopein* (oznacza patrzeć)⁷. Daktyloskopia jest nauką, która pomaga w identyfikacji człowieka za pomocą linii papilarnych występujących na opuszkach palców u rąk oraz na podeszwie stóp. Jest to złożony dział techniki, w której znajduje się także morfologia owych linii. Warto wspomnieć również o wyróżnieniu w daktyloskopii: chejroskopii (linie papilarne dłoni), podoskopii (linie papilarne stóp), poroskopii (identyfikacja porów) oraz krawędzioskopii (nieregularne brzegi linii papilarnych)⁸.

⁷ P. Horoszowski, op. cit., s. 315.

⁸ B. Hołyst, *Kryminalistyka*, Wydawnictwa Prawnicze PWN, Warszawa 1996, s. 404.

Bardzo istotną kwestią podczas badań nad liniami papilarnymi, która wpływa na niezawodność tej metody, jest zasada 3N. Opiera się ona na trzech podstawowych zasadach dotyczących linii papilarnych. Jedną z nich jest zasada niezmienności, która odnosi się do faktu, iż już pomiędzy 100 a 120 dniem życia płodowego kształtują się linie papilarne i zostają niezienne aż do rozpadu gnilnego ciała człowieka. Zatem linie papilarne są niezienne od ich uformowania w okresie prenatalnym aż do całkowitego ich rozkładu po śmierci⁹. Kolejną zasadą dotyczącą linii papilarnych jest zasada nieusuwalności. Wyraża się w tym, że naskórek podlega naturalnej regeneracji. Podczas mocnego starcia naskórka (np. w pracy kamieniarza) może dojść do sytuacji, że nie będzie dało się go daktyloskopować, ale po czasie naskórek odrasta na palcu. Linie papilarne nie podlegają zniszczeniu pod warunkiem, że nie ucierpiała skóra właściwa i nie były wykonywane zabiegi medyczne, jak przeszczep skóry czy palca¹⁰. Zatem linie papilarne mogą w pewnym stopniu ulegać czasowemu zatarciu lub zniekształceniu, co może być efektem systematycznej pracy fizycznej i licznych czynników zewnętrznych (mechanicznych, cieplnych, chemicznych, świetlnych, bakteryjnych i atmosferycznych). Wówczas mogą powstawać zgrubienia skóry, zmiany zanikowe skóry, schorzenia bakteryjne, grzybicowe, a nawet nowotworowe, nadżerki oraz pęknięcia. Po ustaniu tychże czynników skóra się regeneruje i wraca do wcześniejszej postaci. Usunąć linie papilarne prostymi i nieskomplikowanymi metodami mechanicznymi także nie jest łatwo (papierem ściernym, pumeksem itp.). Są nieusuwalne, dopóki zachowana zostaje skóra właściwa i pomimo możliwości znalezienia istotnych podobieństw w ich ukształtowaniu, np. u bliźniąt, to nie ma jak dotąd wątpliwości, że zachowują one swoją niepowtarzalność¹¹.

Ostatnią normą z katalogu 3N jest zasada niepowtarzalności, która dotyczy braku możliwości powtarzania się identycznego układu linii papilarnych. Każdy posiada indywidualne wzory linii papilarnych, nawet w przypadku bliźniąt jednojajowych¹². Jednakże wśród niektórych specjalistów z dziedziny daktyloskopii pojawiają się głosy, aby o zupełnej i definitywnej niemożliwości wystąpienia takich samych śladów linii papilarnych – u chociażby tylko dwóch różnych osób – mówić z większym dystansem. Tak jak wielu ludzi wierzy w starą zasadę, że natura nigdy się nie powtarza – że nie ma dwóch takich samych płatków śniegu czy dwóch takich samych liści – tak samo łatwo przyjmuje się tezę o odmienności odcisków palców każdego człowieka. Może to być prawdą, ale do końca pozostanie to niestety nieudowodnione, ponieważ nie da się porównać wszystkich linii papilarnych każdego już zmarłego, żywego i dopiero co urodzonego człowieka¹³.

⁹ T. Hanausek, *Kryminalistyka. Zarys wykładu*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Zakamycze 2000, s. 164; M. Kulicki, V. Kwiatkowska-Wójcikiewicz, L. Stępka, *Kryminalistyka. Wybrane zagadnienia teorii i praktyki śledczo-sądowej*, Toruń 2009, s. 376–377.

¹⁰ T. Hanausek, op. cit., s. 165.

¹¹ A. Gawliński, *Daktyloskopia. Geneza i wybrane zagadnienia współczesne*, „Kortowski Przegląd Prawniczy” 2013, nr. 4, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, <http://wpia.uwm.edu.pl/czasopisma/sites/default/files/uploads/KPP/2013/4/30-34.pdf>, Olsztyn 2013, s. 24, dostęp: 2.05.2020 r.

¹² T. Hanausek, op. cit., s. 165.

¹³ A. Gawliński, op. cit., <http://wpia.uwm.edu.pl/czasopisma/sites/default/files/uploads/KPP/2013/4/30-34.pdf>, Olsztyn 2013, s. 24–25, dostęp: 2.05.2020 r.

Wzory daktyloskopijne i odbicie palca

Linie papilarne mają charakterystyczny układ listewek o wysokości od 0,1 do 0,4 mm i szerokości od 0,2 do 0,7 mm¹⁴. Tworzą na opuszkach palców wzory, które można usystematyzować za pomocą ich części centralnej oraz delty. Wyróżnić można trzy podstawowe typy wzorów daktyloskopijnych, tj.

- a) pętlkowy (prawy i lewy) – linie papilarne posiadają jedną deltę z prawej lub lewej strony;
- b) wirowy – linie posiadają najmniej dwie delty;
- c) łukowy – brak delty w budowie¹⁵.

Należy podkreślić, iż oprócz tych podstawowych typów występuje wiele grup i podgrup wzorów, które bardziej wnikliwie opisują budowę układu linii papilarnych. Podstawowymi elementami wzoru jest podstawa i pokrywa wzoru, delta oraz rysunek wewnętrzny¹⁶. Jako termin wewnętrzny określa się centrum wzoru, a z kolei delta nazywana jest terminem zewnętrznym. Występuje ponadto tzw. linia Galtona łącząca oba te terminy (liczba jej przecięć to indeks). Natomiast o indywidualizmie wzoru przesądzają minucje (niewielkie elementy wzoru)¹⁷.

Można także spotkać się z przypadkiem, że podczas życia płodowego może stworzyć się układ, który trudno będzie zaliczyć do znanych nam wzorów. W niektórych przypadkach po układzie linii papilarnych można wywnioskować choroby. Naukowcy zajmujący się tą problematyką wyróżniają następujące anomalie linii papilarnych:

- a) aplazja – brak linii papilarnych, pozostaje tylko zarys śladu;
- b) hypoplazja – linie są cienkie, nieczytelne, wyglądają na stare;
- c) dysocjacja – linie papilarne występują w formie kropek i odcinków o nieregularnym ułożeniu;
- d) pionizacja – linie mają prawie pionowy układ¹⁸.

Pozostawienie własnego odcisku palca w dowolnym miejscu jest czymś zupełnie naturalnym. Robimy to właściwie podczas każdej wykonywanej czynności, potwierdzając tym swoją obecność w konkretnym miejscu. Nasze działania w tym zakresie są bardziej lub mniej świadome, najczęściej jednak nikt z nas nie zastanawia się, czy i gdzie pozostawił swoje odciski. A przecież zdarza się to nieustannie w autobusie, tramwaju, biurze, uczelni, sklepie itp. Każdy dotknięty przedmiot „zatrzymuje” odbicie palców. Oczywiście występują materiały i powierzchnie, na których lepiej lub gorzej zachowują się odciski palców. W praktyce powierzchniami, które w najlepszym stopniu są w stanie „odzwierciedlić” pozostawione odciski palców, są przedmioty twarde o gładkiej strukturze. Należą do nich np. szkło, metal. Zostawienie śladu możemy spowodować zabrudzeniem palców, wtedy ślady są widoczne gołym okiem ze względu na kontrastową barwę. Podczas kontaktu z woskiem, świeżą farbą możemy odcinać swoje ślady w wyraźniejszy sposób¹⁹. Rozróżniamy również ślady

¹⁴ T. Hanausek, op. cit., s. 164.

¹⁵ B. Hołyst, op. cit., s. 408.

¹⁶ Ibidem, s. 410.

¹⁷ T. Hanausek, op. cit., s. 172.

¹⁸ S. Miernik, *Metodyk badań daktyloskopijnych – wnioskowanie oraz identyfikacja*, Wydawnictwo Centralnego Laboratorium Kryminalistycznego KGP, Warszawa 1996, s. 22–23

¹⁹ G. Kędzierska, W. Kędzierski. *Kryminalistyka. Wybrane zagadnienia techniki*, Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie, Szczytno 2011, s. 88

odwarstwione, odcisnięte na brudnej powierzchni oraz ślady wgłębione, które powstały na podłożu o miękkiej strukturze²⁰. Warto zauważyć, że niewidoczne dla nas odciski palców powstają za pomocą substancji potowo-tłuszczowej, której cienka warstwa oddziela się od naszych opuszków i pozostawiamy odcisk swoich linii papilarnych, czyli tzw. ślady nawarstwione. Substancja potowo-tłuszczowa jest wydzielana przez gruczoły potowe i łojowe. Jej skład to 98% potu składającego się z wody i 2% to różne związki, w znacznej części są to aminokwasy. Łój to m.in. trójglicerydy, nasycone i nienasycone kwasy tłuszczowe, estry wosku oraz cholesterol. Podłoża, na których zostawiamy ślady, mogą mieć różną strukturę – luźna i porowata struktura pozwala na stopniowe wchłanianie się substancji potowo-tłuszczowej, a struktura zwarta to uniemożliwia²¹.

Często wśród sprawców przestępstw panuje przekonanie, że użycie przez nich rękawiczek (a więc brak bezpośredniego kontaktu skóra/palec i powierzchnia) skutecznie zabezpieczy ich przed zostawieniem swoich odcisków palców na miejscu zdarzenia. W pewnym stopniu oczywiście nie sposób się z tym nie zgodzić, ale warto również wiedzieć, że nanoszą oni wtedy na płaszczyznę odwzorowane ślady swoich rękawiczek. W zależności od ich rodzaju (przeznaczenia), materiału, z jakiego zostały uszyte (skórzane, materiałowe, dzianinowe, gumowe) ślady te będą odmiennie odwzorowane. Naprzeciw sprawcom działającym w rękawicach kryminalistyka przeciwstawia gantiskopię, czyli dyscyplinę naukową zajmującą się badaniem śladów rękawic. Więcej na ten temat – w dalszej części naszej publikacji.

Metody ujawniania śladów

Poszukiwanie odcisków palców w sytuacji dysponowania zabarwionymi śladami jest dla specjalistów całkiem proste, jednak problem pojawia się, kiedy są one w normalnych warunkach niewidoczne. Wówczas szukanie takich śladów odbywa się przy bocznym, sztucznym świetle, najlepiej w zaciemnionych pomieszczeniach, przy operowaniu światłem w różnych kierunkach. Podczas pobytu w miejscu przestępstwa żaden przedmiot nie powinien zostać dotknięty gołymi rękoma czy też przyrządami w miejscu przypuszczalnego śladu daktyloskopijnego²². Proces ujawniania śladów linii papilarnych można wykonać, posługując się różnymi metodami, które zostały zaprezentowane poniżej.

Jednym ze znanych sposobów jest metoda optyczno-fotograficzna. Jest to metoda umożliwiająca bezinwazyjne ujawnienie śladu, bez jego uszkodzenia i zmian na podłożu²³. Polega ona na ujawnianiu śladu za pomocą specjalnego oświetlenia, np. ultrafioletowego, z połączeniem specjalnych filtrów obiektywu aparatu i użycia odpowiedniej kliszy. W takiej sytuacji odcisk palca będzie widoczny w pełni na zdjęciu²⁴. Kolejna metoda, tzw. chemiczna (fizykochemiczna), jest najczęściej stosowana w praktyce daktyloskopii.

²⁰ A. Gawliński, op. cit., <http://wpia.uwm.edu.pl/czasopisma/sites/default/files/uploads/KPP/2013/4/30-34.pdf>, Olsztyn 2013, s. 25, dostęp: 2.05.2020 r.

²¹ E. Rogoża, K. Drzewiecka, *Porównanie skuteczności ujawniania śladów linii papilarnych na mokrych powierzchniach papierowych metodą ORO i PD*, „Problemy Kryminalistyki” 2007, nr 257, Wydawnictwo Centralnego Laboratorium Kryminalistycznego KGP, Warszawa 2007, s. 28

²² P. Horoszowski, op. cit., s. 416.

²³ *Ślady kryminalistyczne*, red. Nauk. M. Goc, J. Moszczyński, Polskie Towarzystwo Kryminalistyczne, Warszawa 2007, s. 36.

²⁴ P. Horoszowski, op. cit., s. 417.

Polega ona na ujawnieniu śladów za pomocą m.in. azotanu srebra, proszków ferromagnetycznych lub sadzy. W celu ujawnienia śladów można także spryskać ślad ninhydriną oraz oddziaływać na niego parami jodu. Pod wpływem działania m.in. tych środków linie papilarnie pozostawione na powierzchniach zabarwiają się na brązowo. Pamiętać należy, iż metoda ta jest krótkotrwała. Z drugiej strony za pomocą par jodów mogą być ujawnianie ślady, które mają 20 lub więcej lat²⁵. Metoda mechaniczna stanowi kolejną, za pomocą której można ujawniać ślady. Polega ona na posypywaniu odcisków linii papilarnych suchym proszkiem, który przylega do pozostawionych linii papilarnych. Nadmiar proszku strzepuje się pędzelkiem i po otrzymaniu wyraźnych linii papilarnych można przystąpić do zabezpieczenia śladu, przenosząc go na folię daktyloskopijną²⁶. Przed przeniesieniem odcisków na folię technicy dostosowują jej wymiar poprzez odpowiednie jej docięcie. W następnym kroku następuje odklejenie od folii warstwy celuloidowej oraz przyklejenie folii do odcisku, który jest zabezpieczony proszkiem daktyloskopijnym. W kolejnym etapie następuje ponowne naklejenie warstwy celuloidowej. Dobór koloru folii ściśle zależy od koloru zastosowanego proszku daktyloskopijnego, którym został zabezpieczony ślad. Jeśli więc proszek daktyloskopijny posiada barwę jasną, wówczas stosuje się czarną folię. Z kolei jeśli proszek posiada ciemną barwę, wtedy należy zastosować przezroczystą folię²⁷. Z upływem czasu, po powstaniu nowszych metod laboratoryjnych proszki daktyloskopijne zostały ograniczone do używania ich w większości na miejscu oględzin, kiedy ślad jest świeży. Po pewnym upływie czasu ślady ściągnięte za pomocą proszku daktyloskopijnego tracą swoje właściwości adhezyjne²⁸. Ostatni zaprezentowany przez nas wariant stanowią inne metody służące ujawnianiu śladów. Zaliczyć do nich należy przede wszystkim metodę radioaktywną, która została opracowana w ciągu ostatnich lat. Jej skuteczność polega na oddziaływaniu pędzlem magnetycznym oraz promieniowaniem za pomocą lasera argonowego²⁹.

Policijni technicy zajmujący się ujawnianiem śladów spotykają się również z działaniem sprawców w rękawicach. Główną przyczyną założenia rękawiczek przez sprawcę jest utajnienie swoich odcisków palców, jednak niektóre czynności wykonywane podczas procedurów przestępczych wymagają dokładności, której rękawiczki nie zapewniają. Częstym przypadkiem jest natrafianie na ślady rękawiczek wraz z odciskami linii papilarnych sprawców. Na rękawiczkach zbierają się tłuszcze i brud, co powoduje pozostawienie śladów rękawiczek podczas kontaktu z podłożem. Pozostawione ślady rękawiczek mogą się różnić ze względu na materiał, z którego zostały wykonane oraz technologię ich produkcji. Zdejmowanie śladów rękawiczek wygląda podobnie jak zdejmowanie śladów linii papilarnych³⁰. W prowadzonych badaniach identyfikacyjnych uzgadnia się materiał, z jakiego rękawice zostały wykonane. Następnie realizuje się badania porównawcze polegające na określeniu, czy ślad pozostawiony w miejscu przestępstwa ma cechy podobne do materiału porównawczego. Na koniec ekspert wydaje opinię probabilistyczną lub kategorię³¹. Założenie rękawiczek nie do końca zatem może ukryć ślady linii papilarnych, w przeciwieństwie

²⁵ Ibidem.

²⁶ Ibidem, s. 418.

²⁷ Ibidem, s. 421

²⁸ *Ślady kryminalistyczne...*, op. cit., s. 40.

²⁹ T. Hanausek, op. cit., s. 166.

³⁰ B. Hołyst, op. cit., s. 423.

³¹ Ibidem, s. 424.

do tego, co wydawałoby się dla wielu oczywiste. Ta duża część osób nieposiadających tej wiedzy mogłaby przypuszczać, że są niemożliwi do zidentyfikowania. Do tej problematyki (również co do czynności wykonywanych w rękawiczkach przez samych pracowników dochodzeniowo-śledczych i laborantów) odnoszą się szczegółowo w swoich opracowaniach B. Konior i B. Drabarek³².

Standardy identyfikacji daktyloskopijnej

Choć dziedzina daktyloskopii jest obecna w działaniach służb od wielu lat, nadal jest uważana za jedną z najlepszych metod identyfikacji osób. Każdy człowiek posiada linie papilarne jedyne w swoim rodzaju. Ta zależność dotyczy nawet bliźniąt jednojajowych. Zebrane odciski linii papilarnych posiadają często ograniczone rozmiary, są zdeformowane i o różnym stopniu czytelności. Niejednokrotnie trudno jest określić, że dany odcisk pochodzi od konkretnej osoby³³.

Dużą rolę w dziedzinie daktyloskopii odgrywał model V. Balthazarda, który jest podstawą dzisiejszego standardu identyfikacji daktyloskopijnej. Model ten ograniczał liczbę rodzajów minucji, pomijał cechy grupowe jak również cechy uzupełniające³⁴. Standard numeryczny 12 cech był realizowany aż do lat 70. ubiegłego stulecia. Interesującą jest propozycja E. Locarda, która uwzględnia rozwiązania z zakresu identyfikacji daktyloskopijnej. Zakłada ona, że w przypadku 12 cech wspólnych nie ma wątpliwości o pochodzeniu tego śladu, pod warunkiem że ślad jest dobrze czytelny. Jeśli występuje 8–12 cech wspólnych, to przypadek jest na pograniczu pewności, która zależy od kilku czynników. Należą do nich: czytelność śladu, częstość występowania, obecność centrum wzoru i delt, obecność porów, zgodność szerokości linii papilarnych i bruzd oraz kątów utworzonych przez rozwidlenia. W tym przypadku identyczność powinna być stwierdzona przez przynajmniej dwóch doświadczonych ekspertów. W przypadku kiedy ślad ma mniej niż 8 cech wspólnych, można mówić o przypuszczeniu, że dany ślad pochodzi od konkretnej osoby i nie można dokonać identyfikacji³⁵. Standard numeryczny nie jest jednym z najlepszych. Kiedy ograniczamy się do ustalenia minimalnej liczby minucji, wówczas mamy do czynienia z mocno uproszczoną zasadą wnikliwego traktowania informacji ze śladu. Kiedy występuje ślad o dobrej czytelności, ale nie ma wystarczającej liczby minucji, traktowany jest jako nienadający się do identyfikacji. W odwrotnej sytuacji może się stać tak, że ślad będzie słabo czytelny, ale liczba minucji będzie odpowiednia, by zakwalifikować ślad jako zgodny, wówczas eksperci będą mogli uznać, że dany ślad pochodzi od określonej osoby, lecz nie ma co do tego całkowitej pewności³⁶. Takie sytuacje mogą prowadzić do dużego ryzyka popełnienia błędu.

---

³² B. Konior, B. Drabarek, *Czy rękawiczki zabezpieczają przez pozostawieniem śladów linii papilarnych?*, „Problemy Kryminalistyki” 2012, nr 276, s. 39–44; A. Gawliński, A. Gawliński, op. cit., <http://wpia.uwm.edu.pl/czasopisma/sites/default/files/uploads/KPP/2013/4/30-34.pdf>, Olsztyn 2013, s. 25, dostęp: 2.05.2020 r.

³³ J. Moszczyński, *Standardy identyfikacji daktyloskopijnej*, <https://problemykryminalistyki.pl/pliki/dokumenty/moszczynskistandardyidentyfikacji.pdf>, 2008, s. 14, dostęp: 27.03.2021 r.

³⁴ Ibidem.

³⁵ Ibidem.

³⁶ Ibidem, s. 20.

W latach 70. w USA doszło do radykalnej zmiany struktury identyfikacji daktyloskopijnej. Komisja Standaryzacyjna po trzech latach pracy stwierdziła, że nie muszą istnieć minimalne cechy charakterystyczne (wcześniej ustalone), żeby pozytywnie rozpatrzyć identyfikację śladu. Powyższe stwierdzenie odnosi się w tym samym stopniu do odcisków palców, dłoni i stóp³⁷. Według standardu holistycznego (eksperskiego) specjalista, opierając się na analizie i na własnych doświadczeniach, decyduje, czy ślad ma wartość identyfikacyjną. W 1995 roku pod auspicjami FBI została utworzona grupa robocza, której zadaniem było opracowanie programów szkoleń ekspertów i procedur standardu holistycznego.

Zmiany dokonywały się także na gruncie europejskim. Otóż w 1980 roku w Wielkiej Brytanii Ministerstwo Spraw Wewnętrznych zleciło przeprowadzenie badań nad funkcjonującym tam od 1924 roku standardem 16 cech. Powołana grupa robocza przygotowała raport zatytułowany *Przegląd standardu 16 cech w Anglii i Walii*, który został przedstawiony Chief Constables Council w 1989 r., lecz nie zyskał akceptacji. Autorzy raportu stwierdzili, że istnieje potrzeba unowocześnienia procedur identyfikacyjnych w Wielkiej Brytanii poprzez stworzenie jasnej, strukturalnej doktryny. Pięć lat później standard 16 cech został ponownie zrewidowany przez Deputy Chief Constable Reynolds of Thames Valley Police. Rekomendacje były podobne jak za pierwszym razem, tzn. zaproponowano, aby zrezygnować ze standardu 16 cech i oprzeć identyfikację daktyloskopijną na ilościowo-jakościowej analizie linii papilarnych. Wówczas Chief Constables Council zatwierdził tę propozycję, ustalając jednocześnie datę wprowadzenia nowego standardu na 3 kwietnia 2000 r.³⁸

Standard holistyczny funkcjonuje przede wszystkim w USA, Wielkiej Brytanii i krajach skandynawskich. Podejmowano próby połączenia standardu numerycznego oraz holistycznego, lecz nie przyniosły żadnych rezultatów. Standard holistyczny cechuje się elastycznością przy wydawaniu adekwatnych opinii względem informacji zawartych w konkretnych śladach. Nie w każdym przypadku może być to skuteczne. Nadużywanie subiektywnej oceny eksperta może nieść za sobą negatywne skutki, m.in. obniżenie wymagań względem ilości i jakości cech linii papilarnych³⁹.

W standardzie numerycznym, w sytuacji kiedy ślad zawiera mniej cech niż on przewiduje, nawet wówczas, gdy zostanie stwierdzona zgodność wszystkich zawartych w śladzie cech, najczęściej wydawana jest opinia, że ślad nie nadaje się do dalszych analiz⁴⁰. Eksperci mają ograniczone możliwości wypowiedzenia swoich wątpliwości. Muszą jasno powiedzieć „tak” lub „nie”. W każdej dziedzinie występują sytuacje, kiedy istnieją różnorodne wątpliwości. Często zatem stosowane jest – również w kryminalistyce – podejście probabilistyczne. Wnosi ono niewątpliwie inne podejście w zakresie ujawniania śladów. Z drugiej strony może – zdaniem niektórych ekspertów – doprowadzić do obniżenia wiarygodności i utraty kompetentnej opinii daktyloskopii⁴¹. Mogłoby to również doprowadzić do nadużywania tej opinii. Większość ekspertów, sędziów czy organów ścigania popiera wprowadzenie podejścia probabilistycznego, które mogłoby być traktowane jako opinia mająca charakter poszlaki, aczkolwiek o wartościowym i uzupełniającym charakterze⁴².

³⁷ Ibidem, s. 15.

³⁸ Ibidem.

³⁹ Ibidem, s. 20.

⁴⁰ Ibidem, s. 18.

⁴¹ Ibidem.

⁴² Ibidem, s. 19.

Wprowadzenie prawdopodobnych opinii ma na celu zaprzestanie pomijania śladów, które nie pozwalają na wydawanie jednoznacznej opinii.

Registratura daktyloskopijna dziesięciopalcowa

Zbiór kart ułożonych według formuły kwalifikacyjnej posiadający informacje o rodzajach i budowie wzorów linii papilarnych to registratura daktyloskopijna dziesięciopalcowa. Do powstania tej formuły potrzebne są odciski z dziesięciu palców. Zbiory daktyloskopijne prowadzone są za pomocą formuły Galtona i Hendre'go⁴³. System klasyfikacji dzieli wzory linii papilarnych na cztery typy: pętlicowy (lewy i prawy), wirowy, namiotowy i łukowy.

Formuła klasyfikacyjna składa się z liczb i liter zapisanych w formie ułamka. Każdy rodzaj wzoru linii papilarnych określa się inną literą. Litery prawej ręki wpisujemy do licznika, natomiast lewej do mianownika⁴⁴. Dla wzorów wirowych zostały określone wartości liczbowe. Oznaczanie palców rozpoczyna się od kciuka prawej ręki, a kończy na małym palcu lewej ręki. Kciuk i palec serdeczny prawej ręki przyjmują wartość 16, środkowy i serdeczny 8, na małym palcu prawej ręki i kciuku lewej ręki jest to wartość 4, na wskazującym i środkowym lewej ręki – 2, a na serdecznym i małym – 1⁴⁵.

W celu określenia klasy głównej sumujemy wartości wzorów wirowych palca. Do mianownika jak i licznika dodaje się 1, aby uniknąć formy zapisu ułamka niewłaściwego ($\frac{0}{0}$). Sumę wartości palców nieparzystych wpisuje się w mianowniku, a parzystych w liczniku⁴⁶.

Klasa literowa dotyczy tylko palców: wskazującego i środkowego prawej i lewej ręki. Oznaczane są one literą „O”, wzór pętlicowy prawy „E”, pętlicowy lewy „I”, łukowy „U”, a wzór namiotowy „N”⁴⁷.

Wyróżniamy również klasę dopełniającą, która dotyczy tych samych palców co ww. klasa literowa. Małą literą „a” stosujemy, gdy ilość linii przecinających jest mniejsza niż 6, literę „b” – od 6 do 10 linii przecinających, literę „c” – od 11 do 15, „d” – powyżej 15⁴⁸. Otrzymane wartości z palców prawej ręki wpisujemy w liczniku, a wartości z lewej ręki w mianowniku. W przypadku gdy nie występuje wzór wirowy, stawiamy poziome kreski. Istnieje również indeks małego palca prawej ręki, który występuje we wzorach pętlicowych i wirowych. Wskazuje ilość linii papilarnych przecinających linię Galtona od delty do terminu wewnętrznego w pętlicy lub od lewej delty do terminu wewnętrznego w wirach⁴⁹. W przypadku gdy technicy nie posiadają odcisku linii papilarnych małego palca prawej ręki, wówczas zapisywany jest w mianowniku indeks obliczony z małego palca lewej ręki⁵⁰.

Zbiór kart daktyloskopijnych umożliwiający identyfikację człowieka na podstawie linii papilarnych składa się z dwóch działów, tj. zbioru kart daktyloskopijnych oraz katalogu nazwisk osób daktyloskopowanych. Karty koloru czarnego przypisywane są mężczyznom, a koloru czerwonego – kobietom. Kartoteka nazwisk osób daktyloskopowanych

⁴³ Ibidem, s. 682.

⁴⁴ P. Horoszowski, op. cit., s. 391.

⁴⁵ Ibidem, s. 392.

⁴⁶ B. Hołyst, op. cit., s. 684.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ Ibidem.

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ Ibidem, s. 685.

ułożona jest według alfabetu⁵¹. Karty te, po wpłynięciu do registratury daktyloskopijnej, podlegają sklasyfikowaniu, rejestracji w kartotece nazwisk oraz włączeniu do zbioru. W przypadku gdy karta daktyloskopijna danej osoby już istnieje, wybiera się kartę czytelniejszą i dokonuje się odpowiedniej adnotacji. Zbiory daktyloskopijne używane są do ustalenia m.in.: osoby, która pozostawiła ślady na miejscu przestępstwa, tożsamości niezidentyfikowanych zwłok oraz tego, czy osoba była wcześniej daktyloskopowana i w jakiej sprawie⁵².

Automatyczny system identyfikacji daktyloskopijnej – AFIS

Automated Fingerprint Identification Systems (AFIS)⁵³ jest jednym z najpopularniejszych systemów daktyloskopijnej identyfikacji człowieka. W 1978 r. system ten został wprowadzony do Polski przez amerykańską firmę PRINTARK⁵⁴ i znacznie usprawnił pracę służb porządku publicznego. Karty daktyloskopijne są bowiem wprowadzane do systemu za pomocą skanerów. System automatycznie koduje obraz i przeszukuje bazę danych, bez wprowadzania dodatkowych danych. Dzięki systemowi AFIS porównywanie śladów trwa do kilku minut i jest weryfikowane każdorazowo przez eksperta. Bez zastosowania automatycznego wyszukiwania czynność ta byłaby niewykonalna⁵⁵. Kilkadziesiąt lat temu opinie na temat tego systemu nie były pochlebne. Uważano często, że system jest nieskuteczny i nie spełnia swojej roli. Wynikało to stąd, że nasze kontakty z policjami państw zachodnich praktycznie nie istniały i uniemożliwiało to rozmowę z użytkownikami systemu AFIS oraz dokonywanie praktycznych testów. Dodatkowo istniał zakaz przekazywania komputerowej analizy obrazu do krajów wschodnich⁵⁶.

W latach 80. podjęto w Polsce pierwszą próbę zakupu systemu AFIS, bowiem otworzyły się nowe możliwości kontaktu z Europą Zachodnią. Jednak już na samym początku pojawiły się problemy finansowe, które dzięki funduszowi PHARE udało się rozwiązać. W ten sposób pozyskane środki mogły zostać przeznaczone na budowę instalacji i sieci krajowej niezbędnej do właściwego działania systemu⁵⁷. Dużo wysiłku włożono w przygotowanie kart daktyloskopijnych, które po skanowaniu były wprowadzane do systemu. Czynności te wymagały m.in. dokonania selekcji z kilkumiliardowego zbioru kart. W milenium został zainstalowany centralny system AFIS, a dwa lata później uruchomiono sieć krajową. W następnych latach dało się zauważyć bardzo dobre rezultaty i pozytywne przyjęcie przez polskich ekspertów daktyloskopii centralnego systemu, który nieustannie jest udoskonalany⁵⁸. System ten stworzył nowe możliwości w funkcjonowaniu daktyloskopii, pozwala na szybszą, sprawniejszą

---

⁵¹ Ibidem.

⁵² Ibidem.

⁵³ Ibidem, s. 690.

⁵⁴ J. Moszyński, *Z historii polskiej daktyloskopii*, „Studia Prawnoustrojowe” 2014, nr 26, Muzeum Historii Polski, http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Studia_Prawnoustrojowe/Studia_Prawnoustrojowe-r2014-t-n26/Studia_Prawnoustrojowe-r2014-t-n26-s171-185/Studia_Prawnoustrojowe-r2014-t-n26-s171-185.pdf, s. 171–185, dostęp: 18.03.2021 r.

⁵⁵ Ibidem.

⁵⁶ Ibidem.

⁵⁷ Ibidem, 183.

⁵⁸ Ibidem, s. 184–185.

i przede wszystkim dokładniejszą identyfikację człowieka. AFIS w dużym stopniu udoskonalił metody identyfikacji stosowane w pracach właściwych służb.

Ślady linii papilarnych na naboju

Broń palna wykorzystywana jest coraz częściej w przestępstwach jako środek zastraszający, np. w rabunkach. Łuski z wystrzelonej amunicji są częstym dowodem w sprawie, lecz zebranie linii papilarnych z naboju nie zawsze jest możliwe⁵⁹. Obecnie na rynku znanych jest wiele rodzajów naboju, jednak ich konstrukcja jest podobna. Nabój składa się z dwóch głównych elementów, tj. pocisku i łuski stanowiącej około $\frac{3}{4}$ długości naboju. Wszystkie naboje są produkowane automatycznie, więc pierwszy kontakt z nabojem posiada osoba uzupełniająca magazynek broni. Podczas wystrzelenia naboju z broni na łusce pozostają ślady daktyloskopijne, które nie wnikają w strukturę naboju⁶⁰. Duży wpływ na jakość pozostawionych śladów mają warunki środowiska, w których łuska się znajduje. Ujawnianie śladów z naboju odbywa się dwuetapowo.

Na samym początku za pomocą metody optycznej, tak samo jak w przypadku śladów linii papilarnych, kiedy odwzorowanie linii jest bardzo widoczne. W drugim etapie stosuje się metodę fizykochemiczną, w celu polepszenia widoczności śladu. Środkiem, który ma to spowodować, jest para cyjanoakrylanu. Tym sposobem na badanej części uzyskuje się osad. Na naboju zamiast barwnika stosowane są środki kontrastujące w postaci proszku fluorescencyjnego oraz proszków daktyloskopijnych⁶¹. Dużą rolę pełni też materiał, z którego został wykonany nabój. Często spotykanym materiałem jest mosiądz. Na starych mosiężnych łuskach można zauważyć naniesioną substancję potowo-tłuszczową, co jest procesem samoistnym spowodowanym korozją. Substancja potowo-tłuszczowa posiada odczyn kwaśny i w sytuacji jej kontaktu z mosiądzem zaczyna płynąć minimalny prąd elektryczny, który przyspiesza korozję. W rezultacie pozostawiona substancja potowo-tłuszczowa szybciej ciemnieje i wówczas pozostają widoczne pozostawione ślady papilarne. W naturalnych warunkach proces ten jest czasochłonny i może trwać nawet kilka lat. Istnieją jednak pewne możliwości, aby reakcję tę przyspieszyć. Jednym ze sposobów jest wystawienie amunicji na działanie w środowisku o podwyższonej wilgotności i temperaturze oraz zastosowanie dodatkowo kropli octowych, których właściwości powodują przyspieszenie korozji. Wówczas po niedługim czasie na naboju ujawniają się brązowożółte naloty. Taka wizualizacja śladów trwa od kilku godzin do tygodnia. Powinna być stosowana wtedy, kiedy wynik metody polimeryzacji cyjanoakrylem jest negatywny⁶².

Znany jest również inny sposób na ujawnianie śladów na nabojach, a mianowicie za pomocą zastosowania roztworu Gun Blue. Środek ten wykorzystywany jest do konserwacji metalowych części broni. W roztworze znajduje się siarczan miedzi, kwas selenowy i azotowy. Wskutek zastosowania wyżej wymienionego roztworu następuje utlenianie

---

⁵⁹ A. Służewska, *Metody wizualizacji śladów linii papilarnych na metalowej powierzchni naboju* – krótki przegląd, „Problemy Kryminalistyki” 2007, nr 257, Wydawnictwo Centralnego Laboratorium Kryminalistycznego KGP, Warszawa 2007, s. 47.

⁶⁰ Ibidem.

⁶¹ Ibidem, s. 47–48.

⁶² Ibidem, s. 49.

i redukcja zachodzących zjawisk między Gun Blue a składnikami podłoża. Po zajściu reakcji czysta powierzchnia zmienia kolor na niebieskoszary i w rezultacie ukazuje się obraz pozostawionych na naboju linii papilarnych⁶³. Identyfikacja osób za pomocą śladów pozostawionych na łusce od naboju niegdyś mogła wydawać się czymś niewykonalnym. To między innymi za pomocą takich przypadków jesteśmy w stanie ocenić zmiany, jakie dokonują się na przestrzeni lat. Zmiany te dotyczą stosowania różnorodnych substancji, nowych metod, lecz także technik i technologii.

Wnioski końcowe

Dzięki nieustannemu rozwojowi daktyloskopii możliwy jest coraz bardziej precyzyjny sposób badań w tym zakresie. Z biegiem czasu identyfikacja człowieka staje się coraz prostsza. Metody, które umożliwiają identyfikację człowieka, są coraz bardziej złożone. To właśnie owa złożoność dosyć często przekłada się na dokładność i zwiększanie prawdopodobieństwa rzetelnej, profesjonalnej diagnozy identyfikacji. Wśród wielu metod te związane z daktyloskopią są uważane za jedne z najskuteczniejszych. To rezultat anatomii ludzkiej, która powoduje, że linie papilarne są cechą charakterystyczną konkretnej osoby, a każdy wzór jest niepowtarzalny i trudny do sfałszowania. Człowiek posiada nieulegające zmianie linie papilarne od życia płodowego aż do samej śmierci. W naszym codziennym życiu nie jest możliwe wykonanie jakiegokolwiek czynności bez dotknięcia płaszczyzny lub obiektu, co nieodwołalnie wiąże się z pozostawianiem śladów linii papilarnych. Gdyby odciski palców były pobierane od noworodków, byłoby to dużym udogodnieniem w przypadku identyfikacji człowieka. W przypadku np. zamiany noworodków, tragicznych wypadków, utraty pamięci i problemów z ustaleniem tożsamości osób takie podejście byłoby niezmiernie praktyczne. Należy domniemywać, iż w sytuacji dalszego rozwoju techniki i większej automatyzacji proces daktyloskopii stanie się lepszy, szybszy i przede wszystkim bezkonkurencyjny w identyfikacji osób.

Bibliografia

- Gawliński A., *Daktyloskopia. Geneza i wybrane zagadnienia współczesne*, „Kortowski Przegląd Prawniczy” 2013, nr. 4, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, <http://wpia.uwm.edu.pl/czasopisma/sites/default/files/uploads/KPP/2013/4/30-34.pdf>, Olsztyn 2013.
- Hanausek T., *Kryminalistyka. Zarys wykładu*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Zakamycze 2000.
- Hołyst B., *Kryminalistyka*, Wydawnictwa Prawnicze PWN, Warszawa 1996.
- Horoszowski P., *Kryminalistyka*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1955.
- Jaślanek S., *Kryminalistyczne znaczenie linii papilarnych w ekspertyzach daktyloskopijnych*, <http://m.wspia.eu/file/21431/35-JA%C5%9BALANEK.pdf>, dostęp: 2.05.2020 r.

---

⁶³ Ibidem.

- Kędzierska G., Kędzierski W., *Kryminalistyka. Wybrane zagadnienia techniki*, Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie, Szczytno 2011.
- Konior B., Drabarek B., *Czy rękawiczki zabezpieczają przez pozostawieniem śladów linii papilarnych?*, „Problemy Kryminalistyki” 2012, nr 276.
- Kulicki M., Kwiatkowska-Wójcikiewicz V., Stępka L., *Kryminalistyka. Wybrane zagadnienia teorii i praktyki śledczo-sądowej*, Toruń 2009.
- Liberacki M., *Wybrane formacje mundurowe w systemie bezpieczeństwa narodowego*, Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej im. płk. dypl. Mariana Porwita, Warszawa 2018.
- Miernik S., *Metody badań daktyloskopijnych – wnioskowanie oraz identyfikacja*, Wydawnictwo Centralnego Laboratorium Kryminalistycznego KGP, Warszawa 1996.
- Moszczyński J., *Standardy identyfikacji daktyloskopijnej*, 2008, <https://problemykryminalistyki.pl/pliki/dokumenty/moszczynskistandardyidentyfikacji.pdf> – dostęp 27.03.2021 r.
- Moszczyński J., *Z historii polskiej daktyloskopii*, „Studia Prawnoustrojowe” 2014, nr 26, Muzeum Historii Polskiej.
- http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Studia_Prawnoustrojowe/Studia_Prawnoustrojowe-r-2014-t-n26/Studia_Prawnoustrojowe-r2014-t-n26-s171-185/Studia_Prawnoustrojowe-r-2014-t-n26-s171-185.pdf.
- Rogoża E., Drzewiecka K., *Porównanie skuteczności ujawniania śladów linii papilarnych na mokrych powierzchniach papierowych metodą ORO i PD*, „Problemy Kryminalistyki” 2007, nr 257, Wydawnictwo Centralnego Laboratorium Kryminalistycznego KGP, Warszawa 2007.
- Służewska A., *Metody wizualizacji śladów linii papilarnych na metalowej powierzchni nabojów – krótki przegląd*, „Problemy Kryminalistyki” 2007, nr 257, Wydawnictwo Centralnego Laboratorium Kryminalistycznego KGP, Warszawa 2007.
- Ślady kryminalistyczne*, red. Nauk. M. Goc, J. Moszczyński, Polskie Towarzystwo Kryminalistyczne, Warszawa 2007.
- Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji, Dz.U. z 2011 r. Nr 287 poz. 1687 z późn. zm.

SUMMARY

Julia Druszcz, Marcin Liberacki

The issue of dactyloscopy in terms of police activities

Fingerprints have been known since the dawn of time and as early as in the Stone Age they were used to sign agreements and deeds. Dactyloscopy – a field of criminology – arose and developed thanks to technological progress. Fingerprints accompany human beings throughout their entire lives, from their early beginnings in their mothers' wombs to their death. They cannot be changed or removed without damaging the dermis of fingers. Lines which can be observed on the fingertips make systematic patterns. People leave dactyloscopic traces on a daily basis. It is the consequence of a special reaction of the substance which includes both sweat and fat. This substance comes off the fingertip and leaves traces.

Fingerprints traces can be disclosed with the use of different methods. The spectrum of these methods is very wide. It was reflected and indicated in the content of this

publication. Procedures play a very important role in the work of dactyloscopy technicians. They have an incredible impact on the success of the entire process of people's identification with the use of fingerprints which were left. Implementation of established algorithms is crucial with regard to the possibility to collecting all the evidentiary material effectively.

Identification and comparison of fingerprints traces constitute very important elements in the work of law enforcement authorities. Automated Fingerprint Identification System (AFIS) facilitates this processing. AFIS is in the possession of a huge database allowing for an identification of fingerprints in a shorter time. Without that tool, it would be difficult or even impossible to compare different fingerprints.

The authors show the development of methods, techniques and research instruments which are used in the identification process. The development of modern technologies combined with achievements in biology or chemistry will cause further, perpetual evolution in the researched field.

Key words: dactyloscopy, methods of disclosing the traces, dactyloscopic research, Automated Fingerprint Identification System – AFIS.

Data wpływu artykułu: 20.01.2021 r.

Data akceptacji artykułu: 17.03.2021 r.

DOI: 10.5604/01.3001.0014.9220

Bogusław Kogut

Akademia WSB w Dąbrowie Górniczej

e-mail: bogkog@gmail.com

Ratownictwo górskie, jaskiniowe i wysokościowe – służba, organizacja, obszary działania

STRESZCZENIE

Bezpieczeństwo jest priorytetem dla każdego społeczeństwa, szczególnie jeżeli dotyczy to terenów, gdzie niesienie pomocy jest dużym zagrożeniem zarówno dla osób, które znalazły się w niebezpieczeństwie, jak i ratujących. Prowadzenie działań ratowniczych w górach, jaskiniach oraz obiektach wysokościowych wymaga szczególnego przygotowania. Odpowiednio wyspecjalizowane służby, w tym Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe, Tatrzańskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe, Grupa Ratownictwa Jaskiniowego działająca w strukturach Polskiego Związku Alpinizmu oraz Państwowa Straż Pożarna, niosą pomoc osobom, które znalazły się w śmiertelnym niebezpieczeństwie. Odpowiednie współdziałanie tych podmiotów w dużych i złożonych akcjach ratowniczych jest receptą na ratowanie życia, zdrowia czy też mienia naszego społeczeństwa.

Słowa kluczowe: ratownictwo górskie, ratownictwo jaskiniowe, ratownictwo wysokościowe, działania ratownicze.

Bezpieczeństwo jest jednym z najważniejszych elementów naszego funkcjonowania. Katalog zagrożeń czyhających na człowieka i jego cenne wartości, godzących w jego bezpieczeństwo nieustannie się rozrasta, tworząc coraz obszerniejszy, a zarazem otwarty zbiór. Fakt ten wymusza potrzebę „prowadzenia intensywnych badań nad źródłami ich powstawania, skutecznymi formami i metodami ich wykrywania, monitorowania, ograniczania oraz ewentualnego likwidowania ich skutków”¹. Zapewnienie bezpieczeństwa jest podstawowym konstytucyjnym obowiązkiem odpowiednich organów państwa względem obywateli jako podmiotów tegoż bezpieczeństwa.

Niniejszy artykuł odnosi się do zagrożeń występujących w szczególnym terenie górskim, jaskiniowym oraz wysokościowym, a także charakteryzuje nam podmioty, które niosą pomoc w tych właśnie szczególnych warunkach. Podmioty te to zarówno organizacje społeczne,

---

¹ *Bezpieczeństwo w teorii i badaniach naukowych*, red. B. Wiśniewski, Wyższa Szkoła Policji, Szczytno 2011, s. 5.

jak i państwowe, współdziałające ze sobą podczas najtrudniejszych wyzwań w złożonych warunkach terenowych, gdzie wymagane jest doskonałe przygotowanie fizyczne, perfekcyjne wykształcenie i najnowocześniejsze wyposażenie.

Nie ulega wątpliwości, że ratownictwo górskie zajmuje szczególne miejsce na mapie służb ratowniczych w kraju. Stale rosnąca liczba turystów odwiedzających nasze góry, a co za tym idzie zwiększająca się liczba wypadków i innych zdarzeń z ich udziałem, sprawiają, że ochrona życia i zdrowia ludzkiego w górach nabiera szczególnego znaczenia.

Nie tylko w kręgach ratowniczych od lat dostrzegano potrzebę regulacji ustawowych dotyczących bezpieczeństwa i ratownictwa w górach, z jednoczesnym wskazaniem Tatrzańskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego (TOPR) oraz Górskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego (GOPR) jako podmiotów odgrywających tu rolę wiodącą². Odpowiedzią na to zapotrzebowanie było uchwalenie ustawy z dnia 18 sierpnia 2011 r. o bezpieczeństwie i ratownictwie w górach i na zorganizowanych terenach narciarskich³, która formalizuje kompetencje organizacyjne i ratownicze wskazanych podmiotów. Zgodnie z zapisami ustawy ratownictwo górskie określono jako organizowanie i udzielanie pomocy osobom, które uległy wypadkowi lub są narażone na niebezpieczeństwo utraty życia lub zdrowia w górach, podmiotom tym przypisano także transportowanie zwłok z gór. Uprawnionymi do wykonywania ratownictwa górskiego są zgodnie z ustawą TOPR i GOPR oraz ewentualnie inne podmioty, które otrzymają na to zgodę ministra właściwego do spraw wewnętrznych⁴. Ustawodawca nałożył na podmioty uprawnione do ratownictwa górskiego określone zadania ratownicze, które w szczególności polegają na:

- przyjęciu zgłoszenia o wypadku lub innym zdarzeniu;
- dotarciu na miejsce wypadku z wyposażeniem ratowniczym;
- udzieleniu kwalifikowanej pierwszej pomocy;
- zabezpieczeniu i ewakuacji osób przebywających w górach z terenów stanowiących zagrożenie dla życia i zdrowia;
- transporcie osób, które uległy wypadkowi lub są narażone na niebezpieczeństwo utraty życia lub zdrowia do miejsca, gdzie jest możliwe podjęcie medycznych czynności ratunkowych przez jednostki systemu Państwowe Ratownictwo Medyczne (PRM), po uzgodnieniu miejsca przekazania osoby, której udzielono pomocy w ramach działań ratowniczych, z dyspozytorem jednostki systemu PRM;
- poszukiwaniu osób zaginionych w górach;
- transporcie zwłok z gór⁵.

Ustawodawca zobowiązał również podmioty wyszczególnione w ustawie do organizowania, kierowania, koordynacji i bezpośredniego prowadzenia działań ratowniczych, organizacji i prowadzenia szkoleń ratowników górskich i narciarskich oraz psów ratowniczych.

W gestii podmiotów prowadzących ratownictwo górskie jest także nadawanie uprawnień ratowniczych i instruktorskich w zakresie ratownictwa górskiego oraz ratownictwa narciarskiego, ratownictwa z użyciem psów, a także ratownictwa podwodnego w akwenach górskich

---

² R. Radkowski, *Ratownictwo w górach – problematyka odpowiedzialności za organizację działań*, „Zeszyty Naukowe SGSP” 2015, nr 53(1), s. 73.

³ Ustawa z dnia 18 sierpnia 2011 r. o bezpieczeństwie i ratownictwie w górach i na zorganizowanych terenach narciarskich, Dz. U. z 2011 r. Nr 208, poz. 1241 z późn. zm.

⁴ R. Radkowski, op. cit., s. 74.

⁵ Ustawa z dnia 18 sierpnia 2011 r. o bezpieczeństwie i ratownictwie w górach..., art. 6.

i jaskiniach. Podmioty prowadzą również stosowną dokumentację i rejestr podejmowanych działań ratowniczych⁶.

Mówiąc o podmiotach ratowniczych prowadzących działania na terenach górskich, warto zwrócić uwagę, kto może być ratownikiem górskim. Ustawa określa, że jest to osoba, która spełnia wymagania określone w ustawie o Państwowym Ratownictwie Medycznym⁷ dla lekarza systemu, pielęgniarki systemu, ratownika medycznego lub ratownika oraz posiada uprawnienia ratownicze lub instruktorskie w zakresie ratownictwa górskiego, a także specjalistyczną wiedzę z zakresu technik ratownictwa górskiego i topografii obszaru, na którym działa dany podmiot uprawniony do wykonywania ratownictwa górskiego, zatrudniona lub pełniąca służbę w tym podmiocie, lub będąca członkiem tego podmiotu. Szczegółowe wymagania stawiane kandydatom na członków wyżej wskazanych podmiotów (ratowników górskich) wynikają z przepisów wewnętrznych wydawanych przez podmioty uprawnione do wykonywania ratownictwa górskiego⁸. Jak wspomniano wyżej, przepisy wewnętrzne podmiotów uprawnionych do wykonywania ratownictwa górskiego określają szczegółowe wymagania stawiane kandydatom na ratowników górskich przyjmowanych w poczet członków tych podmiotów. Członkostwo w podmiotach uprawnionych do wykonywania ratownictwa górskiego może mieć różny charakter.

Co warto podkreślić, w strukturze organizacyjnej TOPR wyodrębniono Straż Ratunkową TOPR, której zadaniem jest w szczególności organizowanie, koordynowanie i bezpośrednie prowadzenie działań ratowniczych w górach i na zorganizowanych terenach narciarskich oraz kierowanie nimi, organizowanie i prowadzenie szkolenia ratowników górskich i narciarskich oraz opracowywanie komunikatów lawinowych. Powołany wyżej Regulamin Straży określa prawa i obowiązki członków Straży Ratunkowej oraz jej organizację. Regulamin Straży ustala następujące stopnie dla ratowników górskich, członków Straży Ratunkowej: kandydat, ratownik górski, starszy ratownik górski, instruktor aspirant ratownictwa górskiego, instruktor ratownictwa górskiego, starszy instruktor ratownictwa górskiego, instruktor senior⁹.

Członkami TOPR i GOPR mogą być zarówno obywatele RP, jak i cudzoziemcy. Przepisy wewnętrzne podmiotów uprawnionych do wykonywania ratownictwa górskiego określają szczegółowe wymagania stawiane osobom ubiegającym się o status członka ww. kategorii. Dokonując pewnej egzemplifikacji, należy zwrócić uwagę, że członkami wspomnianych podmiotów mogą być tylko osoby posiadające pełną zdolność do czynności prawnych. Od kandydatów na członków ww. organizacji (ratowników górskich) wymaga się odpowiedniego stanu zdrowia potwierdzonego stosownym zaświadczeniem o braku przeciwwskazań do podejmowania działań w charakterze ratownika, posiadania osiągnięć górskich, odpowiedniej sprawności fizycznej, umiejętności jazdy na nartach w różnych warunkach terenowych (narciarstwo wysokogórskie i na trasach przygotowanych), znajomości technik

⁶ Ustawa z dnia 18 sierpnia 2011 r. o bezpieczeństwie i ratownictwie w górach..., art.7.

⁷ Ustawa z dnia 8 września 2006 r. o Państwowym Ratownictwie Medycznym (tekst jednolity: Dz. U. z 2017 r., poz. 2195).

⁸ Zob. Statuty GOPR i TOPR; Regulamin Służby Górskiej GOPR; Regulamin Straży Ratunkowej TOPR; Zarządzenie Naczelnika TOPR nr 5/2012 z dnia 25 maja 2012 r., określające szczegółowe wymagania oraz zasady przeprowadzania egzaminów i sposób powoływania komisji egzaminacyjnej w celu przyjęcia w poczet członków kandydatów TOPR.

⁹ P. Ruczkowski, *Status prawny ratowników górskich – wybrane zagadnienia*, s. 430, https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/156639/ruczkowski_status_prawny_ratownikow_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y, dostęp: 15.12.2020 r.

wspinaczkowych, zasad asekuracji i autoratownictwa podczas wspinaczki skalnej, znajomości topografii terenu górskiego¹⁰.

Członkiem czynnym Straży Ratunkowej wraz z uzyskaniem stopnia ratownika górskiego może być osoba, która:

- ukończy staż kandydacki określony przez Zarząd TOPR,
- ukończy cały zakres szkolenia podstawowego wraz z pozytywnym zaliczeniem egzaminów końcowych szkolenia podstawowego (program szkolenia podstawowego oraz zasady przeprowadzania egzaminów określa Naczelnik),
- spełni wymagania aktywności górskiej konieczne do odbycia stażu kandydackiego określone przez Naczelnika,
- wypracuje co najmniej 240 godzin pracy społecznej rocznie,
- weźmie udział w co najmniej pięciu wyprawach ratunkowych w okresie stażu kandydackiego.

Odpowiednikiem Straży Ratunkowej w przypadku GOPR jest Służba Górską. Szczegółowe prawa i obowiązki Służby Górskiej, wymagania kwalifikacyjne, zasady uzyskiwania stopni służbowych oraz przenoszenia w stan pozasłużbowy określa Regulamin Służby Górskiej uchwalony przez Zarząd Główny. W skład Służby Górskiej wchodzi członkowie rzeczywisti i kandydaci¹¹. Regulamin Służby Górskiej w zależności od stopnia wyszkolenia przewiduje następujące stopnie ratownicze:

- ratownik górski – kandydat,
- ratownik górski,
- starszy ratownik górski,
- instruktor ratownictwa górskiego,
- starszy instruktor ratownictwa górskiego.

Przełożonym Służby Górskiej jest naczelnik grupy. Co warto podkreślić, Regulamin Służby Górskiej zrównuje prawa i obowiązki ratowników górskich bez względu na ich status prawny (ratowników zawodowych i ratowników ochotników). Stosownie do jego treści w działalności ratowniczej członków Służby Górskiej istnieje zasada pełnej integracji praw i obowiązków, które są jednakowe dla wszystkich ratowników, bez względu na ich osobisty status, tj. pełnej ochotniczości lub zawodowego związania z GOPR. Regulamin przewiduje także możliwość wezwania i dopuszczenia do akcji lub wyprawy ratunkowej osób niebędących członkami Służby Górskiej. Może to nastąpić w stanie wyższej konieczności. Do osób tych w czasie trwania działań ratowniczych stosuje się przepisy regulaminu tak, jakby były one członkami Służby Górskiej¹². Do zadań Służby Górskiej należy prowadzenie działalności ratowniczej. Służba Górską wykonuje swe zadania w ramach poszczególnych grup.

Zwróćmy uwagę na jeszcze jeden rodzaj ratownictwa, a mianowicie ratownictwo jaskiniowe. Należy przyznać, że wzrastający ruch turystyczny nie omija także obiektów jaskiniowych. Jaskinie turystyczne pomimo swojej dostępności i łatwości eksploracji są miejscem zdarzeń – wypadków wymagających interwencji wyspecjalizowanych służb ratowniczych.

---

¹⁰ Zob. § 7 Regulaminu Straży oraz § 2 i § 5 Zarządzenia Naczelnika TOPR nr 5/2012 z dnia 25 maja 2012 r., określające szczegółowe wymagania oraz zasady przeprowadzania egzaminów i sposób powoływania komisji egzaminacyjnej w celu przyjęcia w poczet członków kandydatów TOPR.

¹¹ Statut Stowarzyszenia Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe, przyjęty Uchwałą nr 1 Nadzwyczajnego Zjazdu Delegatów GOPR z dnia 15 czerwca 2019 r.

¹² K. Morozowicz, P. Halemba, *Ratownictwo górskie. Psychologiczne i organizacyjne aspekty zarządzania bezpieczeństwem w górach*, AWF, Katowice 2012, s. 39.

Sumaryczna liczba zinwentaryzowanych jaskiń w Polsce to 43 952¹³. Za kryterium określającym jaskinie jako obiekty turystyczne ogólnodostępne można przyjąć możliwość wejścia do jaskini bez specjalnego przygotowania sprzętowego i bez specjalnych umiejętności. Jaskinie turystyczne znajdują się w Tatrach, w Górach Świętokrzyskich, na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej, w Sudetach, w Beskidach i na Pomorzu Gdańskim. Część tych obiektów posiada infrastrukturę w postaci oświetlenia elektrycznego i oznakowania, a do ich zwiedzania wystarczy ubranie turystyczne i własne źródło światła. Poza jaskiniami, które są ogólnodostępne i przygotowane do zwiedzania, wejście do większości znajdujących się w Polsce jaskiń wymaga posiadania przynajmniej podstawowego wyposażenia jaskiniowego, umiejętności jego użycia oraz wiedzy o układzie i charakterze jaskini¹⁴.

Z uwagi na geograficzne rozmieszczenie większości jaskiń (pasma górskie) ratownictwo jaskiniowe wchodzi w zakres kompetencji ratownictwa górskiego. W Polsce kompetencje takie posiada Tatrzańskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe działające na terenie Tatr oraz Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe działające w siedmiu Grupach Regionalnych. Poza strukturami ratownictwa górskiego kompetencje do prowadzenia działań ratowniczych w warunkach podziemnych posiada Grupa Ratownictwa Jaskiniowego (GRJ PZA) działająca w strukturach Polskiego Związku Alpinizmu (PZA) oraz ratownicy górniczy pracujący w Zakładowych i Okręgowych, a także w Centralnej Stacji Ratownictwa Górniczego. W przypadku szczególnie trudnych akcji ratownicy jaskiniowi wspomagani są przez inne służby ratownicze: Państwowe Ratownictwo Medyczne (PMR), Policję, jednostki Państwowej Straży Pożarnej i Ochotniczych Straży Pożarnych. Zapewniają one niezbędną pomoc związaną z transportem, logistyką akcji czy zabezpieczeniem terenu. Podstawowym celem jaskiniowej akcji ratowniczej jest jak najszybsze dotarcie ratowników do poszkodowanego, udzielenie pomocy w formie wymaganej przez jego stan oraz szybka i bezpieczna ewakuacja na powierzchnię, gdzie następuje przekazanie jednostce PRM¹⁵.

W ramach swoich struktur organizacyjnych Grupy Regionalne GOPR posiadają zespoły ratowników o specjalnym przygotowaniu i wyszkoleniu. Działają one według przygotowanych procedur przewidujących powiadomienie ratowników, przygotowanie i transport sprzętu do ratownictwa jaskiniowego, a także sposób prowadzenia samej akcji przy zastosowaniu odpowiednich, zunifikowanych technik ratowniczych¹⁶. Zespoły takie mają przygotowane zestawy specjalistycznego sprzętu obejmującego elementy jaskiniowego wyposażenia indywidualnego oraz sprzętu do technik linowych, noszy jaskiniowych i systemów prowadzenia łączności głosowej. Taka organizacja oraz sposób zorganizowania pozwala na skrócenie czasu od momentu zgłoszenia zdarzenia jaskiniowego do chwili dotarcia do poszkodowanego i rozpoczęcia właściwych działań ratowniczych, udzielenia kwalifikowanej pomocy medycznej i ewakuacji osób poszkodowanych z wnętrza jaskini na powierzchnię¹⁷.

W ramach działania Grupy Regionalnej GOPR czynności ratowników podlegają Naczelnikowi Grupy jako przełożonemu Służby Górskiej, natomiast za koordynację z innymi

¹³ Państwowy Instytut Geologiczny, <http://jaskiniepolski.pgi.gov.pl>, dostęp: 15.12.2020 r.

¹⁴ T. Puczyłowski, *Turystyka jaskiniowa – kolejne wyzwanie dla ratownictwa górskiego*, „Bezpieczeństwo – Teoria i Praktyka” 2019, nr 2, Kraków, s. 74–75.

¹⁵ Ibidem, s. 76.

¹⁶ Statut Górskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego, <http://www.gopr.pl/gopr/statut-gopr>, dostęp: 15.12.2020 r.

¹⁷ T. Puczyłowski, op. cit., s. 77.

służbami odpowiada Ratownik Dyżurny. Pion wyszkolenia odpowiada za właściwe przeszkolenie ratowników oraz przeprowadzanie akcji pozorowanych i unifikację procedur ratowniczych¹⁸.

Z uwagi na małą ilość jaskiń dostępnych dla turystyki kwalifikowanej tego rodzaju zdarzeń przytrafia się zaledwie kilka rocznie. W latach 2010–2018 na terenie działania Grupy Beskidzkiej GOPR takich akcji było 13; dla porównania – sezon 2018/2019 obejmował sumarycznie 152 górskie działania ratownicze¹⁹. Na obszarze działania Grupy Jurajskiej, z uwagi na większą ilość jaskiń oraz ich większą atrakcyjność turystyczną, akcji jaskiniowych jest już znacznie więcej: w latach 2010–2018 odbyło się w rejonie działania Grupy Jurajskiej GOPR 40 ratunkowych akcji jaskiniowych²⁰.

Akcje prowadzone w ratownictwie jaskiniowym (korzystając z doświadczenia ratowników, którzy brali w nich udział), można scharakteryzować określonymi cechami działań ratowniczych:

- zdarzają się rzadko w porównaniu z innymi działaniami ratowniczymi GOPR w Polsce lub innych służb ratownictwa górskiego;
- zawiadomienie o wypadku może wpłynąć tylko od osoby towarzyszącej poszkodowanemu lub osoby zaniepokojonej jego nieobecnością (sam poszkodowany nie ma możliwości wezwania pomocy);
- długi czas uruchomienia procedur jaskiniowych, co spowodowane jest koniecznością wezwania ratowników mających specjalne wyszkolenie jaskiniowe i wyposażonych w specjalistyczny sprzęt;
- długi czas dotarcia do poszkodowanego – z uwagi na odległą lokalizację jaskiń, częsty brak bezpośredniego dojazdu do otworu jaskini oraz potrzebę pokonania przez ratowników jaskiniowej trasy przejścia;
- trudne warunki przeprowadzania procedur związanych z wykonywaniem kwalifikowanej pierwszej pomocy: ograniczona przestrzeń jaskini, wilgoć, niska temperatura;
- długi czas ewakuacji w jaskini, a tym samym długi czas do momentu przekazania poszkodowanego jednostce PRM.

Wszystkie te elementy powodują, że ratunkowa akcja jaskiniowa jest długotrwała oraz złożona organizacyjnie i logistycznie. Elementy te wpływają niekorzystnie na podstawowy i krytyczny element akcji ratowania zdrowia i życia ludzkiego, jakim jest czas²¹.

Podczas prowadzenia każdej akcji ratowniczej kluczowym jej elementem jest niezawodny system łączności zapewniający sprawną komunikację głosową pomiędzy ratownikami. W warunkach jaskiniowych nie sprawdzają się konwencjonalne radiowe systemy łączności, z której zwykle korzystają służby ratownicze. Powstały zatem systemy umożliwiające prowadzenie łączności głosowej pomiędzy zespołem ratowników znajdujących się w jaskini a koordynatorem akcji pozostającym na stanowisku przy otworze jaskini. Do dyspozycji ratowników są systemy przewodowe, wymagające podłączenia urządzeń łączności do kabla telekomunikacyjnego poprowadzonego wzdłuż trasy jaskini, oraz systemy oparte na kablu promieniującym LFC (*Leaky Feeder Cable*), wykorzystujące specjalny przewód antenowy umożliwiający prowadzenie komunikacji za pomocą radiotelefonów. Dostępny jest także

¹⁸ Grupa Beskidzka GOPR, Regulamin Służby Górskiej – materiały wewnętrzne, niepublikowane.

¹⁹ Grupa Beskidzka GOPR, statystyki działań ratowniczych – materiały wewnętrzne, niepublikowane.

²⁰ Grupa Jurajska GOPR, statystyki działań ratowniczych – materiały wewnętrzne, niepublikowane.

²¹ T. Puczyłowski, op. cit., s. 78.

system bezprzewodowy wykorzystujący zjawisko przenikania fal radiowych niskiej częstotliwości przez górotwór TTE (*Through the Earth*)²².

Nowym kierunkiem rozwiązań podczas prowadzenia akcji ratunkowych w jaskiniach jest wykorzystanie dronów. Dzięki małym rozmiarom i odpowiednim kamerom możliwe jest wykonywanie lotów w zakamarkach jaskiń, które są trudno dostępne. Daje to szansę na szybsze odnalezienie osób zaginionych i – co ważne – możliwość dostarczenia im potrzebnych środków pierwszej pomocy jeszcze przed przybyciem służb ratowniczych. Drony mogą być również przydatne w transporcie sprzętu oraz różnego rodzaju medykamentów²³.

W celu doskonalenia technik ratowniczych, pogłębiania wiedzy oraz zapoznawania się z nowościami sprzętowymi organizowane są akcje pozorowane i ćwiczenia ratownicze. Ćwiczenia są organizowane w warunkach rzeczywistych – w jaskiniach, a ich przebieg jest zwykle bardzo realistyczny, ponieważ ratownicy do końca nie mają świadomości, że biorą udział w akcji pozorowanej. Doskonalenie technik ratowniczych odbywa się także dzięki specjalistycznej infrastrukturze szkoleniowej²⁴.

W celu doskonalenia technik ratowniczych oraz wymiany doświadczeń pomiędzy organizacjami zajmującymi się ratownictwem jaskiniowym w 2012 roku została we Francji powołana ECRA (European Cave Rescue Association). Stowarzyszenie to zrzesza obecnie 20 ratowniczych organizacji specjalizujących się w ratownictwie jaskiniowym: z Austrii, Bułgarii, Bośni i Hercegowiny, Chorwacji, Czarnogóry, Izraela, Niemiec, Rumunii, Serbii, Słowenii, Szwajcarii, Turcji, Węgier oraz Włoch. Polską organizacją zrzeszoną w ECRA jest Grupa Ratownictwa Jaskiniowego przy PZA. GOPR pozostaje wciąż na etapie zgłaszania swojego członkostwa w ECRA²⁵.

Jaskiniowe akcje ratunkowe są złożone i często długotrwałe, wymagają zaangażowania specjalnie wyszkolonych ratowników wyposażonych w dedykowany sprzęt specjalistyczny. Ratownictwo górskie przejęło na siebie rolę wiodącą w ratownictwie jaskiniowym. Tatrzańskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe, Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe oraz Grupa Ratownictwa Jaskiniowego prowadzą jaskiniowe działania ratownicze zgodnie ze swoją działalnością statutową, dbając o doskonalenie i unifikację stosowanych technik i procedur ratowniczych.

Przedstawione podmioty ratownicze (TOPR, GOPR, GRJ PZA) prowadzą działania ratownicze na terenach górskich i w jaskiniach, ale również poza tym terenami występują zdarzenia wymagające użycia technik alpinistycznych w celu niesienia pomocy poszkodowanym znajdującym się na obszarach trudno dostępnych czy też obiektach wysokich lub wysokościowych. Zadania w tym obszarze są realizowane głównie przez Państwową Straż Pożarną (PSP). Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 3 lipca 2017 r. w sprawie szczegółowej organizacji krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego²⁶ określa w § 4 ust. 3, pkt 20, iż Komendant Główny PSP jako organizator krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego (KSRG) jest odpowiedzialny za opracowanie zasad organizacji

---

²² L.K. Bandyopadhyay, S.K. Chaulya, P.K. Mishra, *Wireless Communication in Underground Mines*, Springer 2010, s. 45.

²³ J. Merkisz, A. Nykaza, *Perspektywy rozwoju i wykorzystania bezzałogowych statków powietrznych w służbach ratowniczych*, „Bezpieczeństwo i Ekologia” 2016, nr 6, Ceon, s. 293.

²⁴ T. Puczyłowski, op. cit., s. 79.

²⁵ Ibidem, s. 81.

²⁶ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 3 lipca 2017 r. w sprawie szczegółowej organizacji krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego, Dz.U. 2017 poz. 1319.

działań specjalistycznych grup ratownictwa wysokościowego w KSRG. Zasady te zostały opracowane i wdrożone do wykonania we wrześniu 2020 roku²⁷, zastępując zasady, które obowiązywały od lipca 2013 roku. W przywołanych zasadach określono: zakres podstawowy ratownictwa wysokościowego to wykonanie czynności ratowniczych w miejscach trudno dostępnych, szczególnie na wysokości, jak również poniżej poziomu terenu przez podmioty włączone do KSRG, przy wykorzystaniu standardowego sprzętu i technik podstawowych, wykorzystywanych w podmiotach KSRG (zakres podstawowy jest wykonywany przez wszystkie jednostki ratowniczo-gaśnicze PSP). Zakres specjalistyczny obejmuje również wykonywanie czynności ratowniczych w miejscach trudno dostępnych i poniżej poziomu terenu przez specjalistyczne grupy ratownictwa wysokościowego, gdzie konieczne jest użycie technik alpinistycznych oraz specjalistycznego sprzętu, a także statków powietrznych, w głównej mierze śmigłowców.

Ratownictwo wysokościowe jest to zespół czynności podjętych w celu ratowania ludzi i zwierząt, zwłaszcza w miejscach i terenach trudno dostępnych, na wysokości i poniżej poziomu ziemi. Należy również także wiedzieć, że ratownictwo wysokościowe wspomaga działania związane z ratowaniem zagrożonego życia i zdrowia ludzi oraz zwierząt, mienia i środowiska, podczas gaszenia pożarów, ratownictwa medycznego, technicznego, chemicznego i ekologicznego oraz klęsk żywiołowych²⁸.

Komendanci powiatowi i miejscy PSP, każdy na terenie swojego działania, są odpowiedzialni za zorganizowanie ratownictwa wysokościowego w zakresie podstawowym, uwzględniając współpracę z Ochotniczymi Strażami Pożarnymi mogącymi wesprzeć te działania oraz najbliższą Specjalistyczną Grupą Ratownictwa Wysokościowego (SGRW), a także innymi podmiotami ratowniczymi i służbami w oparciu o umowy i porozumienia.

Proces organizacji ratownictwa wysokościowego w zakresie podstawowym powinien być poprzedzony analizą zagrożeń, o której mowa w rozporządzeniu²⁹, biorąc pod uwagę specyfikę obszarów chronionych, uwzględniając w szczególności między innymi:

- obszary zamieszkałe;
- obiekty podstawowej infrastruktury przemysłowej i komunikacyjnej (np. słupy, kominy, maszty, wiadukty itp.);
- studnie i kamieniołomy;
- skalne obiekty naturalne oraz sztuczne, powierzchniowe i podziemne;
- linowe koleje gondolowe i krzeselkowe;
- obszary leśne³⁰.

Należy także uwzględnić, że dla każdej jednostki przygotowanej do podjęcia działań ratownictwa wysokościowego ustala się obszar chroniony, zdefiniowany jako strefa, w której ta jednostka podejmie działania ratownicze w najkrótszym czasie. Docelowa sieć i plan rozwoju jednostek przygotowanych do ratownictwa wysokościowego w zakresie podstawowych czynności ratowniczych powinny zostać zawarte w powiatowym planie ratowniczym.

---

²⁷ *Zasady organizacji ratownictwa wysokościowego w krajowym systemie ratowniczo-gaśniczym*, Komenda Główna Państwowej Straży Pożarnej, Warszawa 2020 r.

²⁸ *XXX lat ratownictwa wysokościowego w ochronie przeciwpożarowej w Polsce*, red. D. Wróblewski, CNBOP-PIB, Józefów 2010, s. 63.

²⁹ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 3 lipca 2017 r. w sprawie szczegółowej organizacji krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego, Dz.U. 2017 poz. 1319.

³⁰ *Zasady organizacji ratownictwa wysokościowego...*, s. 8.

Planowana liczba i rozmieszczenie jednostek zdolnych do podjęcia działań ratownictwa wysokościowego w zakresie podstawowym na terenie powiatu powinny uwzględniać stopień zagrożenia poszczególnych gmin w powiecie określony w analizie zagrożeń, rozkład terytorialny zdarzeń wymagających podjęcia działań ratownictwa wysokościowego w ostatnich 10 latach, lokalizację oraz gotowość operacyjną specjalistycznych grup ratownictwa wysokościowego KSRG, lokalizację oraz gotowość operacyjną innych podmiotów ratowniczych, zasięgi obszarów chronionych takich samych jednostek w sąsiednich powiatach³¹.

Ratownictwo wysokościowe w zakresie specjalistycznym w KSRG realizuje właściwy terytorialnie komendant wojewódzki PSP, uwzględniając jednocześnie współpracę z innym podmiotami ratowniczymi i służbami zdolnymi do podejmowania działań w tym zakresie. Są tworzone na bazie komend miejskich bądź powiatowych w oparciu o krajowy plan sieci jednostek ratownictwa specjalistycznego poprzez decyzję właściwego terenowo Komendanta Wojewódzkiego PSP. Tworzy się je na bazie jednej jednostki ratowniczo-gaśniczej bądź ochotniczej straży pożarnej włączonej do KSRG.

Proces organizacji ratownictwa wysokościowego w zakresie specjalistycznym jest poprzedzony – podobnie jak w przypadku ratownictwa na poziomie podstawowym – stosowną analizą, która była już opisana wcześniej, ważne jednak jest uwzględnienie w niej następujących obiektów:

- budynki wysokie i wysokościowe;
- inne obiekty wysokie i wysokościowe (kominy elektrociepłowni, maszty telewizyjne, radiowe, przekaźnikowe, wieżowe instalacje przemysłowe, elektrownie wiatrowe, słupy linii energetycznych itp.);
- studnie, tunele, sztolnie, jaskinie;
- naturalne obiekty skalne i kamieniołomy;
- linowe koleje gondolowe i krzeselkowe;
- wiadukty;
- rejony uprawiania sportów spadochronowych i paralotniowych w pobliżu obszarów leśnych³².

Ratownictwo wysokościowe w zakresie specjalistycznym jest realizowane przez Specjalistyczne Grupy Ratownictwa Wysokościowego, które spełniają standardy gotowości, wyszkolenia i wyposażenia określone w zasadach. W zależności od możliwości realizowania zadań ratowniczych, liczebności dostępnych ratowników i ich kwalifikacji oraz wyposażenia technicznego SGRW utrzymują gotowość operacyjną poziomu A lub B, AS albo BS. Utrzymanie gotowości określonego poziomu wymaga spełnienia wszystkich standardów w zakresie realizowanych działań ratowniczych, liczebności dostępnych ratowników i ich kwalifikacji oraz wyposażenia technicznego określonego dla danego poziomu³³.

Spróbujmy teraz krótko scharakteryzować, na czym polegają poszczególne poziomy gotowości operacyjnej. Gotowość operacyjna poziomu A jest określana jako zdolność do podjęcia działań w zakresie ratowania życia, zdrowia i mienia poprzez wykonywanie czynności ratowniczych, które wykraczają poza zakres podstawowy ratownictwa wysokościowego, a są wykonywane za pomocą technik linowych i sprzętu wykorzystywanego przez SGRW. Zadania te są wykonywane przez co najmniej 3 ratowników o minimalnych

³¹ Ibidem, s. 9.

³² Ibidem, s. 11.

³³ Ibidem, s. 18.

kwalfikacjach ratownika wysokościowego i wyposażonych w sprzęt przy niezwłocznym czasie ich alarmowania. Natomiast gotowość operacyjna poziomu B wymaga tych samych kwalifikacji i sprzętu, natomiast w gotowości musi być co najmniej 5 ratowników gotowych niezwłocznie podjąć działania. SGRW poziomu gotowości A powinna składać się z co najmniej 18 ratowników oraz dowódcy oraz organizacja grupy winna zapewnić zgodnie z wymogami gotowości operacyjnej grupy 3 ratowników do natychmiastowego podjęcia działań. Natomiast grupa poziomu gotowości B składa się z co najmniej 30 ratowników oraz dowódcy, powinna zapewnić każdorazowo wystawienie 4 ratowników i dowódcy do podjęcia działań. Zasadniczą różnicą tych grup jest ich liczebność. Grupa włączona do odvodu wojewódzkiego liczy minimum 19 ratowników, natomiast do odvodu centralnego – 31 ratowników. Zadania do wykonania przez grupy określonego poziomu są praktycznie identyczne. Aby zapewnić możliwość natychmiastowego podjęcia działań ratowniczych, w bezpośredniej dyspozycji, w każdym czasie na poziomie wojewódzkim jest w gotowości jeden zastęp ratownictwa wysokościowego składający się z dowódcy oraz dwóch ratowników. Na poziomie centralnym w pełnej gotowości jest sekcja ratownictwa wysokościowego składająca się z dowódcy oraz dwóch zastępów. Dowodzący działaniami w zakresie ratownictwa wysokościowego to kolejno: dowódca zastępu, dowódca sekcji oraz dowódca specjalistycznej grupy ratownictwa wysokościowego. Wytyczne funkcjonowania SGRW określają przygotowanie i realizację podstawowych czynności ratowniczych w ratownictwie wysokościowym, minimalny zakres szkolenia i kwalifikacji, a także minimalne wyposażenie sprzętowe. W ramach tworzonych grup specjalistycznych ratownictwa wysokościowego możemy także spotkać grupy poziomu gotowości AS i BS, są to grupy posiadające w swych szeregach co najmniej sześciu ratowników przygotowanych do ratownictwa śmigłowcowego. SGRW jest tworzona przez ratowników wysokościowych pełniących służbę w jednej jednostce ratowniczo-gaśniczej PSP³⁴.

Każdego dnia właściwe terytorialnie stanowiska kierowania PSP wszystkich szczebli analizują gotowość operacyjną SGRW w województwie, miejsca ich stacjonowania i obszary chronione. Dowodzący działaniami ratowniczymi SGRW każdorazowo określa jej skład do wykonania zadania i może powiększyć jej skład potrzebny do wykonania zadań lub wezwać dodatkowo kolejną grupę. Podczas akcji ratowniczych o zróżnicowanym charakterze grupa może tworzyć odrębny odcinek bojowy, a działania ratownicze zarówno na poziomie podstawowym, jak i specjalistycznym wymagają skoordynowania z innymi podmiotami ratowniczymi.

Dowódca specjalistycznej grupy ratownictwa wysokościowego, przybywając na miejsce zdarzenia, rozpoznaje i ocenia sytuację, przedstawia kierującemu działaniem ratowniczym informację o przeprowadzonym rozpoznaniu i przyjętym zamiarze taktycznym. Zadaniem grupy jest jak najszybsze dotarcie na miejsce zdarzenia, przeprowadzenie rozpoznania, szybkie dotarcie do osób potrzebujących pomocy oraz ich zabezpieczenie, udzielenie kwalifikowanej pierwszej pomocy, a następnie przygotowanie do ewakuacji i przeprowadzenie ewakuacji ze strefy zagrożonej, po czym następuje lokalizacja i likwidacja zagrożenia lub też ograniczenie innych zagrożeń³⁵.

³⁴ *Zasady organizacji ratownictwa wysokościowego...*, s. 19.

³⁵ *Skrypt do szkolenia z ratownictwa wysokościowego realizowanego przez KSRRG w zakresie podstawowym*, KG PSP, Warszawa 2019, s. 9.

Komendanci miejscy/powiatowi, a także komendanci wojewódzcy PSP, którzy w swym obszarze chronionym posiadają tereny górskie, uwzględniają w procesie planowania przepisy dotyczące zachowania bezpieczeństwa w górach (jaskiniach) oraz uwzględniają zapisy porozumienia zawartego pomiędzy Komendantem Głównym PSP a GOPR, TOPR czy też Polskim Związkiem Alpinizmu³⁶.

Dobrym przykładem w zakresie odpowiedniego współdziałania podmiotów ratowniczych w zakresie bezpieczeństwa w górach jest województwo małopolskie, gdzie w dniu 3 lipca 2018 roku w Komendzie Wojewódzkiej Państwowej Straży Pożarnej w Krakowie odbyło się spotkanie podsumowujące kilkumiesięczne prace dotyczące ustalenia szczegółowych zasad współdziałania pomiędzy grupami GOPR funkcjonującymi na terenie województwa małopolskiego a krajowym systemem ratowniczo-gaśniczym funkcjonującym na terenie tegoż województwa. Efektem spotkania było podpisanie zaktualizowanych porozumień pomiędzy Małopolskim Komendantem Wojewódzkim PSP a grupami regionalnymi Górskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego – Grupa Jurajska, Grupa Krynicka, Grupa Podhalańska, Grupa Beskidzka. Podpisane porozumienia regulują zasady współdziałania w zakresie wzajemnego powiadamiania i informowania o zdarzeniach ratowniczych w ramach obszarów współdziałania, a także organizowania wspólnych szkoleń, ćwiczeń i manewrów. Integralną częścią porozumień jest katalog zdarzeń opracowany na podstawie rzeczywistych zdarzeń, jakie miały miejsce na przestrzeni ostatnich 10 lat, podczas których były prowadzone wspólne działania podmiotów krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego i GOPR-u. W katalogu wskazane zostały podmioty odpowiedzialne za organizację akcji ratowniczych, podmioty współdziałające, a także przypadki wzajemnego powiadamiania się o prowadzonych działaniach. Na podstawie podpisanych porozumień właściwi terytorialnie komendanci powiatowi i miejscy PSP podpisali szczegółowe zasady współpracy na obszarze powiatów, w których funkcjonują regionalne grupy GOPR³⁷.

Przykładem odpowiedniego współdziałania podmiotów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo w górach było zdarzenie w dniu 22 sierpnia 2019 roku w trakcie burzy, która przeszła wczesnym popołudniem przez Tatry Zachodnie. W wyniku uderzeń co najmniej kilku doziemnych wyładowań atmosferycznych (piorunów) porażeni zostali turyści, większość ofiar przebywała w tym czasie w okolicy szczytu Wielkiego Giewontu. Pięć osób zginęło (4 po stronie polskiej i 1 po stronie słowackiej), a 157 zostało rannych. Najwięcej ofiar spowodował piorun, który ok. 13:25 uderzył w skały i łańcuchy w pobliżu krzyża na Giewoncie. Wielu turystów doznało porażenia, gdy trzymali się metalowych łańcuchów, ponadto prąd przepłynął po mokrych skałach. Część poszkodowanych doznała obrażeń (m.in. złamań i stłuczeń) w wyniku upadku z dużej wysokości, poza tym w wyniku uderzenia pioruna kamienie różnej wielkości odprysły, raniąc kolejne osoby. Stan wielu poszkodowanych był ciężki, zagrażający życiu. W akcję ratunkową zaangażowanych było ok. 180 ratowników, w tym 80 ratowników TOPR. Rannych przez kilka godzin przewożono śmigłowcami TOPR-u, LPR-u i Policji³⁸ na lądowisko przed szpitalem w Zakopanem, gdzie strażacy JRG

³⁶ *Zasady organizacji ratownictwa wysokościowego...*, s. 22.

³⁷ B. Kogut, *Rola i znaczenie współdziałania podmiotów państwowych oraz społecznych w zakresie bezpieczeństwa powszechnego – aspekty teoretyczne i praktyczne* [w:] *Racjonalizacja zarządzania jednolitymi formacjami mundurowymi odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo wewnętrzne*, Tom IV, SGSP, Warszawa 2019, s. 166.

³⁸ [https://pl.wikipedia.org/wiki/Burza_w_Tatrach_\(2019\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Burza_w_Tatrach_(2019)), dostęp: 18.12.2020 r.

Zakopane przygotowali punkt przyjęć poszkodowanych w rozłożonych namiotach pneumatycznych, udzielając jednocześnie kwalifikowanej pierwszej pomocy. Akcja ta jest przykładem, jak podmioty odpowiedzialne za bezpieczeństwo przy odpowiednim współdziałaniu i koordynacji są w stanie podjąć nawet najtrudniejsze wyzwania.

Bibliografia

- XXX lat ratownictwa wysokościowego w ochronie przeciwpożarowej w Polsce*, red. D. Wróblewski, CNBOP-PIB, Józefów 2010.
- Bandyopadhyay L. K., Chaulya S. K., Mishra P. K., *Wireless Communication in Underground Mines*, Springer 2010.
- Bezpieczeństwo w teorii i badaniach naukowych*, red. B. Wiśniewski, Wyższa Szkoła Policji, Szczytno 2011.
- Grupa Beskidzka GOPR, Regulamin Służby Górskiej – materiały wewnętrzne, niepublikowane.
- Grupa Beskidzka GOPR, statystyki działań ratowniczych – materiały wewnętrzne, niepublikowane.
- Grupa Jurajska GOPR, statystyki działań ratowniczych – materiały wewnętrzne, niepublikowane.
- Kogut B., *Rola i znaczenie współdziałania podmiotów państwowych oraz społecznych w zakresie bezpieczeństwa powszechnego – aspekty teoretyczne i praktyczne* [w:] *Racjonalizacja zarządzania jednolitymi formacjami mundurowymi odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo wewnętrzne*, Tom IV, SGSP, Warszawa 2019.
- Merkisz J., Nykaza A., *Perspektywy rozwoju i wykorzystania bezałogowych statków powietrznych w służbach ratowniczych*, „Bezpieczeństwo i Ekologia” 2016, nr 6, Ceon.
- Morozowicz K., Halemba P., *Ratownictwo górskie. Psychologiczne i organizacyjne aspekty zarządzania bezpieczeństwem w górach*, AWF, Katowice 2012.
- Państwowy Instytut Geologiczny, <http://jaskiniepolski.pgi.gov.pl>, dostęp: 15.12.2020 r.
- Puczyłowski T., *Turystyka jaskiniowa – kolejne wyzwanie dla ratownictwa górskiego*, „Bezpieczeństwo – Teoria i Praktyka” 2019, nr 2, Kraków.
- Radkowski R., *Ratownictwo w górach – problematyka odpowiedzialności za organizację działań*, „Zeszyty Naukowe SGSP” 2015, nr 53(1).
- Regulamin Służby Górskiej GOPR, www.google.com/search?client=firefox-b-d&ei=HyXfX6KSJeyIjLsPudSzsAo&q=Regulamin+Służby+Górskiej+GOPR, dostęp: 18.12.2020 r.
- Regulamin Straży Ratunkowej TOPR, <http://www.topr.pl/organizacja-topr/regulamin-stra%C5%BCy-ratunkowej>, dostęp: 18.12.2020 r.
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 3 lipca 2017 r. w sprawie szczegółowej organizacji krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego, Dz. U. poz. 1319.
- Ruczkowski P., Status prawny ratowników górskich – wybrane zagadnienia, https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/156639/ruczkowski_status_prawny_ratownikow_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Skrypt do szkolenia z ratownictwa wysokościowego realizowanego przez KSRG w zakresie podstawowym, KG PSP, Warszawa 2019.

Statut Górskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego, <http://www.gopr.pl/gopr/statut-gopr>, dostęp: 15.12.2020 r.

Statut Tatrzańskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego, <http://www.topr.pl/organizacja-topr/statut-topr>, dostęp: 18.12.2020 r.

Ustawa z dnia 18 sierpnia 2011 r. o bezpieczeństwie i ratownictwie w górach i na zorganizowanych terenach narciarskich, Dz.U. z 2011 r. Nr 208, poz. 1241 z późn. zm.

Ustawa z dnia 8 września 2006 r. o Państwowym Ratownictwie Medycznym, Dz.U. z 2017 r., poz. 2195.

Zarządzenie Naczelnika TOPR nr 5/2012 z dnia 25 maja 2012 r., www.google.com/search?client=firefox-d&q=Zarządzenie+Naczelnika+TOPR+nr+5%2F2012+z+dnia+25+maja+2012+r.

Zasady organizacji ratownictwa wysokościowego w krajowym systemie ratowniczo-gaśniczym, Komenda Główna Państwowej Straży Pożarnej, Warszawa 2020 r.

SUMMARY

Bogusław Kogut

Mountain, cave and high altitude rescue – service, organization, areas of activity

Safety constitutes a priority for every society, especially in the areas where provision of help poses a great threat to both those in danger and the rescuers. Conducting rescue operations in mountains, caves and high-altitude facilities requires special preparation. Adequately trained services, which include the Volunteer Mountain Rescue Service, the Tatra Volunteer Rescue Service, the Cave Rescue Group, operating within the structures of the Polish Mountaineering Association, and the State Fire Service, help people who find themselves in mortal danger. Appropriate mutual cooperation of these entities in large and complex rescue operations is a recipe for saving the life, health or property of our society.

Key words: mountain rescue, cave rescue, height rescue, rescue operations.

Data wpływu artykułu: 8.03.2021 r.

Data akceptacji artykułu: 30.03.2021 r.

DOI: 10.5604/01.3001.0014.9221

Marcin Jurgilewicz

Politechnika Rzeszowska
e-mail: marcinkonradj@op.pl

Robert Socha

Akademia WSB
e-mail: robertsocha@interia.pl

Radomír Ščurek

Technická Univerzita Ostrava
e-mail: radomir.scurek@gmail.com

Bezpieczeństwo zgromadzeń w Rzeczypospolitej Polskiej i Republice Czeskiej – uwarunkowania administracyjnoprawne

STRESZCZENIE

Organizacja zgromadzeń w Rzeczypospolitej Polskiej oraz na terenie Republiki Czeskiej jest coraz bardziej powszechnym wydarzeniem w życiu publicznym. Wolność pokojowych zgromadzeń umożliwia ich uczestnikom wyrażenie poglądów, co w demokratycznym państwie prawnym jest pożądanym wyrazem realizacji konstytucyjnych praw i swobód jednostek. Zatem przebieg zgromadzenia powinien być bezpieczny nie tylko dla jego uczestników, ale również wszystkich osób, które uczestniczą w tym wydarzeniu. Za bezpieczny przebieg zgromadzenia odpowiada jego organizator, służby porządkowe oraz funkcjonariusze Policji. Z drugiej strony istotne znaczenie dla bezpieczeństwa zgromadzenia mają też uwarunkowania techniczno-logistyczne. Czas pandemii, którego aktualnie doświadcza większość społeczeństwa nie tylko w Europie, ale także na innych kontynentach, istotnie wpływa na sferę prawa i swobód obywatelskich, w tym także na prawo do organizowania zgromadzeń. Artykuł porusza problematykę bezpieczeństwa zgromadzeń w Polsce i Czechach z perspektywy rozwiązań administracyjnoprawnych w czasie COVID-19. Artykuł jest efektem prowadzonych zespołowych badań naukowych realizowanych w ramach stażu naukowego odbywanego przez Autorów w Fakultie bezpečnostního inženýrství, Katedra bezpečnostních služeb – Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava w Republice Czeskiej.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, zgromadzenia, Republika Czeska, pandemia.

Wprowadzenie

Współcześnie znaczenie bezpieczeństwa ma charakter wysoce doniosły nie tylko dla powszechnego życia jednostek, ale także dla zwykłego funkcjonowania społeczeństwa w państwie, ponieważ stanowi ono jedną z najważniejszych ludzkich potrzeb. Postrzegając bezpieczeństwo z różnych perspektyw, można dostrzec, że termin ten ukazuje pewność przeżycia jednostki i jej stan psychiczny, ponieważ dzięki spokojowi oraz wolności od zagrożeń może ona rozwijać się i funkcjonować w danym społeczeństwie¹. Zagrożenie z kolei oznacza sytuację, w której pojawia się większe prawdopodobieństwo powstania stanu niebezpiecznego, czyli stanu braku bezpieczeństwa. W tym zatem aspekcie zagrożenie można określić jako możliwość wystąpienia negatywnego zjawiska mającego wpływ na funkcjonowanie jednostki, społeczeństwa czy też państwa. Zagrożenie może być także rozumiane jako zdarzenie powstające losowo lub wywołane celowo, które wywiera negatywny wpływ na funkcjonowanie politycznych i gospodarczych struktur państwa, na warunki bytowania ludności i stan środowiska naturalnego².

Zapewnienie zatem bezpieczeństwa wiąże się z przeciwdziałaniem zagrożeniom oraz rozpoznawaniem ich dla różnych wartości, które są szczególnie ważne dla jednostki, ale też dla państwa. W tym też aspekcie należy rozpatrywać problem istoty każdego rodzaju bezpieczeństwa, zatem również bezpieczeństwa zgromadzeń.

Znaczenie bezpieczeństwa zgromadzeń

W myśl art. 57 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.³ prawodawca zapewnia każdemu wolność organizacji pokojowych zgromadzeń, jak również uczestnictwa w nich. Wolność zgromadzeń to konstytucyjne prawo, które jest przynależne każdej jednostce znajdującej się na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, zatem przysługuje nie tylko jej obywatelom, ale także obcokrajowcom, tym bardziej że nie ma w tym zakresie ustawowych ograniczeń. W ustawie zasadniczej zagwarantowana została wolność organizacji zgromadzeń o charakterze społeczno-publicznym, ale też prywatnym, niezwiązanym ze sferą życia publicznego. Z kolei wszelkiego rodzaju ograniczenia w tym zakresie może określać ustawa, chociaż już w art. 31 Konstytucji RP wprowadzono pewne obostrzenia ogólne mające zastosowanie do zgromadzeń. We wspomnianym artykule prawodawca wprowadził możliwość ograniczeń praw i swobód konstytucyjnych, określając, że mogą one zostać nałożone tylko w drodze ustawy i tylko wówczas, gdy są niezbędne dla zachowania bezpieczeństwa państwa lub porządku publicznego, ochrony środowiska, zdrowia, moralności publicznej bądź wolności i praw innych osób, a jednocześnie nie mogą naruszać istoty tych praw i wolności.

¹ M. Jurgilewicz, *Bezpieczeństwo zgromadzeń w Polsce. Zarys problematyki*, Warszawa 2020, s. 11–12. Por. S. Pieprzny, *Bezpieczeństwo zgromadzeń publicznych: aspekty administracyjnoprawne*, Rzeszów 2013.

² W. Lidwa, W. Krzeszowski, W. Więcek, *Zarządzanie w sytuacjach kryzysowych*, Warszawa 2010, s. 7.

³ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.), dalej zwana Konstytucją RP.

Aktualnie obowiązującym aktem normatywnym, który reguluje prawo do zgromadzeń w Rzeczypospolitej Polskiej jest ustawa z dnia 24 lipca 2015 r. Prawo o zgromadzeniach⁴. Zgodnie z art. 3 ust. 1 upz zgromadzenie to zgrupowanie osób znajdujących się na otwartej przestrzeni, która jest dostępna dla nieokreślonych imiennie osób w określonym miejscu w celu odbycia wspólnych obrad lub w celu wspólnego wyrażenia stanowiska w sprawach publicznych. Rozpatrując przywołaną definicję, warto dostrzec, że zgrupowanie osób będzie oznaczać swego rodzaju ich grupę, czyli nie mniej niż co najmniej dwie osoby. W ustawie nie ma żadnych ograniczeń, że uczestnikami powinni być obywatele RP, zatem nic nie stoi na przeszkodzie, aby także cudzoziemcy mogli uczestniczyć w tego rodzaju wydarzeniach. Otwarta przestrzeń to z kolei miejsce, w którym istnieje możliwość utworzenia kontaktów społecznych, czyli przestrzeń, w której nie ma trudności w gromadzeniu się ludzi.

Natomiast ostatnią ze składowych definicji rozpatrywanego pojęcia jest przebywanie przez zgromadzonych w określonym miejscu – wydaje się, iż nie można traktować tego określenia zbyt rygorystycznie, toteż wymóg przebywania zgromadzonych w tej samej przestrzeni nie powinien być bezwzględny warunkiem organizacji zgromadzenia. Współczesne bowiem środki komunikacji elektronicznej umożliwiają uczestnictwo tzw. zdalne, co zwłaszcza w czasie powszechnie panującej na świecie pandemii jest szczególnie uzasadnione, a wręcz konieczne. Niemniej jednak warunkiem dla uznania takiej formy za zgromadzenie będzie w istocie możliwość identyfikacji i współuczestnictwa pojedynczych osób z pozostałymi uczestnikami zgromadzenia, a w konsekwencji możliwość wyrażenia głoszonych poglądów (np. organizacja zgromadzenia w celu zmanifestowania negatywnej oceny funkcjonowania komunikacji miejskiej na skutek rozmieszczenia pojedynczych protestujących na każdym przystanku autobusowym). Cel zgromadzenia ma natomiast dotyczyć wspólnych obrad lub wyrażenia stanowiska, dlatego też od gromadzących się wymagane jest, by występowało między nimi poczucie wspólnoty, swego rodzaju łączność psychiczna, ponieważ taki stan pozwala odróżnić zgromadzenie od zbiegowiska, które stanowi przykład czynu zabronionego⁵.

Zgodnie z obowiązującym powszechnie prawem istnieje możliwość przeprowadzenia kilku rodzajów zgromadzeń, których organizacja ma swoją dla siebie procedurę określoną w ustawie – Prawo o zgromadzeniach. I tak w świetle wspomnianej ustawy istnieje możliwość zorganizowania zgromadzeń: zwykłych (klasycznych), uproszczonych (które nie powodują utrudnień w ruchu drogowym), cyklicznych i spontanicznych⁶.

Każdy ze wskazanych powyżej czterech rodzajów zgromadzeń różni się trybem ich organizacji, odbywania się i rozwiązywaniem, a zwłaszcza terminem zawiadomienia o planowanej organizacji zgromadzenia, kręgiem podmiotów, który należy powiadomić, jak też wymogiem odnośnie notyfikacji. W przypadku notyfikacji istotą jest to, że zgromadzenie zostało już wcześniej zaplanowane, a data jego przeprowadzenia jest z góry określona, z kolei jego przeprowadzenie zostało wcześniej zgłoszone właściwym organom zgodnie z wymogami proceduralnym. Pośród zgromadzeń notyfikowanych można wyróżnić zgromadzenia: zwykłe, uproszczone i cykliczne.

⁴ Dz. U. z 2019 r. poz. 631 ze zm. (dalej zwana upz).

⁵ Por. J. Blicharz, *Prywatyzacja przestrzeni publicznej a wolność zgromadzeń [w:] Przestrzeń w prawie administracyjnym*, red. J. Zimmermann, Warszawa 2013, s. 265–266. Zob. S. Gajewski, A. Jakubowski, *Prawo o zgromadzeniach. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 13–14.

⁶ M. Jurgilewicz, op. cit., s. 15–16.

Z kolei zgromadzenia spontaniczne mają charakter nienotyfikowany, ponieważ ich odbycie nie wiąże się z obowiązkiem zgłoszenia tego faktu władzom publicznym, gdyż są one nagłym zebraniem osób, a decyzja o ich zwołaniu zapada głównie na skutek bezpośredniej reakcji na wydarzenie istotne z punktu widzenia debaty publicznej. Poza tym warto dostrzec, że w piśmiennictwie naukowym wskazuje się na inne niż wyżej wymienione rodzaje zgromadzeń, m.in. zgromadzenia otwarte i zamknięte, polityczne i niepolityczne, jak też małe i masowe, zaś stosując kryterium prawne, wyróżnia się zgromadzenia legalne (prawidłowo zgłoszone z pozytywną decyzją na ich przeprowadzenie) i nielegalne⁷.

Zagrożenia dla bezpieczeństwa zgromadzeń

Z założenia bezpieczny przebieg zgromadzeń jest priorytetem organizacyjnym tego rodzaju przedsięwzięć, tym samym już na gruncie ustawy, w myśl art. 4 ust. 2 upz, wskazano, że w zgromadzeniu nie mogą uczestniczyć osoby posiadające przy sobie broń, materiały wybuchowe, wyroby pirotechniczne lub inne niebezpieczne materiały lub narzędzia⁸. Zakaz udziału w zgromadzeniu osób uzbrojonych ma charakter bezwzględny, toteż nie znosi go nawet okoliczność, gdy uczestnik zgromadzenia posiada stosowne pozwolenie na posiadanie broni palnej czy też tłumaczy się faktem, że na dany rodzaj broni pozwolenie nie jest wymagane. Zakaz ten dotyczy zarówno obywateli kraju, jak również obcokrajowców. Natomiast wykluczenie z udziału w zgromadzeniu osób, które posiadają broń lub inne niebezpieczne narzędzia, wynika z faktu, że w myśl art. 57 Konstytucji RP wolność zgromadzeń mają wyłącznie te zgromadzenia, które mają charakter pokojowy. Sankcją za naruszenie wskazanych zakazów przez zgromadzonych jest powstanie ryzyka przypisania im odpowiedzialności z art. 52 § 1 ustawy z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń⁹. Zgodnie z jego brzmieniem ustawodawca za ten czyn zabroniony przewidział karę aresztu do 14 dni, karę ograniczenia wolności albo karę grzywny. Poza tym na stan bezpieczeństwa zgromadzeń wpływają manifestowane publicznie poglądy ich uczestników, które w zależności od przekazu mogą mniej lub bardziej wywoływać protesty osób o przeciwnych racjach. Uczestnicy bowiem tego rodzaju zgromadzeń charakteryzują się zróżnicowanym nastawieniem, jak też determinacją działania, toteż podczas takich zgromadzeń aktywuje się ryzyko zakłóceń ich pokojowego przebiegu i konfrontacji siłowej z przeciwnikami, najczęściej politycznymi. Tego typu zdarzenia stanowią z kolei utrudnienie dla życia codziennego obywateli i tworzą potencjalne zagrożenia związane z zakłóceniami dla przebiegu manifestacji, jak też bezpieczeństwa i porządku publicznego, czego przejawem są zachowania chuligańskie ukierunkowane na niszczenie mienia itp. Pośród zagrożeń dla bezpieczeństwa zgromadzeń są także zachowania ich uczestników polegające na nieprzestrzeganiu regulaminu terenów, na których dane wydarzenie odbywa się w określonym czasie¹⁰.

Jeszcze innym zagrożeniem dla bezpieczeństwa zgromadzeń jest udział w nich osób znajdujących się pod wpływem alkoholu czy środków psychoaktywnych, bowiem tego rodzaju odurzenie implikuje irracjonalne, a jednocześnie agresywne zachowania często zagrażające

⁷ Ibidem, s. 42–45. Por. P. Czarny, B. Naleziński, *Wolność zgromadzeń*, Warszawa 1998, s. 15–17.

⁸ Art. 4 ust. 2 upz.

⁹ Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń (Dz.U. z 2019 r. poz. 821 ze zm.).

¹⁰ Por. J. Struniawski, *Bezpieczeństwo zorganizowanych zbiorowości społecznych*, Szczytno 2018.

innym uczestnikom zgromadzenia, osobom trzecim, jak również służbom porządkowym, które odpowiadają za prawidłowy przebieg takich wydarzeń. Poza tym bezpieczeństwo zgromadzeń zależy także od infrastruktury techniczno-logistycznej miejsca, gdzie się one odbywają. Tym samym takie narzędzia jak monitoring czy też określenie stref buforowych i właściwej liczby służb porządkowych ze współpracą organizatorów zgromadzenia głównie z funkcjonariuszami Policji implikują pożądany poziom bezpieczeństwa zgromadzeń¹¹.

Organizacja, przebieg i rozwiązywanie zgromadzeń – ogólne założenia

Postępowanie dotyczące organizacji zgromadzeń należy zasadniczo do zadań zleconych z zakresu administracji rządowej. Jest to przykład obowiązkowego zadania gminy, w związku z czym samorządy na ich realizację otrzymują specjalne środki finansowe, które pochodzą z budżetu państwa. Natomiast zgodnie z art. 7 ust. 3 upz organizator zgromadzenia zawiadamia organ gminy o zamiarze organizacji zgromadzenia w taki sposób, żeby ta wiadomość dotarła do organu nie wcześniej niż na 30 dni i nie później niż na 6 dni przed planowaną datą wydarzenia. Jeżeli zgromadzenie jest organizowane na terenie więcej niż jednej gminy, w każdej z gmin prowadzi się odrębne postępowanie. Następnie organ gminy po otrzymaniu zawiadomienia o zamiarze zorganizowania zgromadzenia udostępnia niezwłocznie na stronie podmiotowej w Biuletynie Informacji Publicznej (BIP) informację o miejscu i terminie organizowanego zgromadzenia. Przyjęcie zawiadomienia o zamiarze zorganizowania zgromadzenia i podanie tej informacji w BIP przez właściwe organy umożliwia przeprowadzenie tego zgromadzenia. Warto zaznaczyć, że dopiero gdy w danym czasie i miejscu ma się odbyć więcej niż jedno zgłoszone zgromadzenie, o pierwszeństwie decydują data, godzina, a nawet minuta wniesienia zgłoszenia w tym zakresie¹². Z kolei w rozdziale 3. upz określony został tryb uproszczony postępowania w sprawie organizacji zgromadzenia, gdzie mowa, że w przypadku gdy organizator uzna, że planowane zgromadzenie nie będzie powodować utrudnień w ruchu drogowym, a w szczególności powodować zmiany w jego organizacji, wystarczające jest tylko złożenie zawiadomienia o zamiarze organizacji takiego wydarzenia skierowane do właściwego gminnego (miejskiego) centrum zarządzania kryzysowego, a gdy w danej gminie nie zostało ono utworzone, wówczas zawiadamia się wojewódzkie centrum zarządzania kryzysowego, przy czym termin złożenia takiego zawiadomienia to okres nie wcześniejszy niż 30 dni i nie późniejszy niż 2 dni przed planowaną datą zgromadzenia¹³.

W kolejnym, rozdziale 4, upz określono reguły dotyczące zgromadzeń spontanicznych, które w myśl art. 27 upz zobowiązują ich uczestników do zakazu powodowania zakłócenia przebiegu innych rodzajów zgromadzeń, jeżeli odbywają się w tym samym czasie. Charakter bowiem zgromadzeń spontanicznych jest wyjątkowy, toteż nie obowiązują w zakresie ich organizacji żadne obostrzenia notyfikacyjne. Ich organizacja ma bowiem na celu zmanifestowanie stanowiska najczęściej jako odpowiedzi na wydarzenie, którego wcześniej nie dało się przewidzieć, a w związku z tym uzyskać pozwolenia na organizację zgromadzenia.

---

¹¹ *Zarządzanie bezpieczeństwem imprez masowych i zgromadzeń publicznych. Wymiar administracyjno-prawny*, t. I, red. M. Nepelski, J. Struniawski, Szczepiński 2016, s. 12–13.

¹² Zob. art. 9 upz.

¹³ Zob. art. 22 ust. 1 upz.

Niemniej jednak także w przypadku organizacji zgromadzeń spontanicznych, w których również mogą uczestniczyć nie tylko obywatele, ale też cudzoziemcy, ustawodawca podtrzymał nakaz ich pokojowego odbywania, bez udziału osób uzbrojonych. Należy jednak podkreślić, że w aktualnym stanie prawnym uprzywilejowane zostały zgromadzenia cykliczne jako jedno z najmłodszych rodzajów zgromadzeń. Zostały one bowiem wyodrębnione przez ustawodawcę głównie w oparciu o kryterium przedmiotowe, a pomocniczo także według kryterium czasowego. Za zgromadzenia cykliczne uznawane są tylko takie zgromadzenia, które są organizowane przez tego samego organizatora w tym samym miejscu lub na tej samej trasie co najmniej 4 razy w roku według opracowanego terminarza lub co najmniej raz w roku w dniach świąt państwowych i narodowych, a tego rodzaju wydarzenia odbywały się w ciągu ostatnich 3 lat, chociaż nie w formie zgromadzeń, i miały na celu w szczególności uczczenie doniosłych i istotnych dla historii RP wydarzeń. Rozwiązanie to posiada charakter gwarancyjny i umożliwia przyznanie określonego statusu tylko tym zgromadzeniom, których organizatorzy i uczestnicy regularnie realizowali wolność zgromadzeń wcześniej¹⁴.

Przebieg każdego z rodzajów zgromadzenia jest zasadniczo podobny. Zgromadzeniem bowiem kieruje przewodniczący, którym może być jego organizator albo inna osoba fizyczna, która wyraziła pisemną zgodę na przyjęcie obowiązków przewodniczącego, bądź osoba działająca w imieniu organizatora zgromadzenia, która wyrazi pisemną zgodę na przyjęcie obowiązków przewodniczącego zgromadzenia w przypadku, gdy organizatorem zgromadzenia jest osoba prawna lub inna organizacja. Organizator i przewodniczący zgromadzenia mają obowiązek do zapewnienia bezpiecznego przebiegu zgromadzenia zgodnie z przepisami prawa, jak również do przeprowadzenia tego wydarzenia w taki sposób, aby zapobiec powstaniu szkód z winy uczestników.

W tym celu organizator i przewodniczący zgromadzenia podejmują stosowne środki przewidziane w ustawie – Prawo o zgromadzeniach. W trakcie przebiegu zgromadzenia jego przewodniczący ma obowiązek pozostawać w kontakcie z przedstawicielem organu gminy lub funkcjonariuszami Policji w przypadku ich przybycia na miejsce zorganizowanego wydarzenia. Z kolei organ gminy wyposaża przewodniczącego zgromadzenia w identyfikator zawierający: określenie przez niego pełnionej funkcji – przewodniczącego zgromadzenia, jego zdjęcie, imię i nazwisko oraz podpis właściwego przedstawiciela organu gminy wraz z urzędową pieczęcią. Obowiązkiem przewodniczącego w trakcie trwania zgromadzenia jest stałe posiadanie w widocznym miejscu elementów wyróżniających, a w szczególności wskazanego wyżej identyfikatora¹⁵.

Ponadto przewodniczący zgromadzenia ma prawo zażądać opuszczenia zgromadzenia przez osobę, która swoim zachowaniem narusza przepisy ustawy – Prawo o zgromadzeniach lub uniemożliwia bądź usiłuje udaremnić jego przebieg. W przypadku niepodporządkowania się temu żądaniu, które zostało wyartykułowane, przewodniczący zwraca się o pomoc do Policji lub straży gminnej (miejskiej), jeżeli zaś uczestnicy zgromadzenia nie podporządkowują się jego poleceniom lub gdy przebieg zgromadzenia narusza przepisy ustawy – Prawo o zgromadzeniach albo przepisy karne, wówczas przewodniczący może zgromadzenie rozwiązać. W takiej sytuacji uczestnicy zgromadzenia mają obowiązek niezwłocznie opuścić miejsce, w którym odbywało się zgromadzenie, pod rygorem ukarania¹⁶.

¹⁴ Szerzej M. Jurgilewicz, op. cit., s. 31–32.

¹⁵ Ibidem, s. 33–34.

¹⁶ Ibidem, s. 35.

Organizacja zgromadzeń w Rzeczypospolitej Polskiej w czasie pandemii COVID-19

Pandemia COVID-19 istotnie wpłynęła na wprowadzenie szeregu ograniczeń w sferze praw i swobód obywatelskich w związku z koniecznością ochrony zdrowia publicznego. Wyjątkowa sytuacja związana z epidemią sprawiła, że ustawodawca pierwotnie dokonał całkowitego zakazu organizacji zgromadzeń, jakkolwiek rozwiązanie to zostało zastąpione w dniu 29 maja 2020 r. ograniczeniami o zróżnicowanym charakterze. I tak w myśl ustawy z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu i zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi¹⁷, w przypadku gdy zagrożenie epidemiczne lub epidemia występuje na obszarze więcej niż jednego województwa, stan zagrożenia epidemicznego lub stan epidemii ogłasza i odwołuje, w drodze rozporządzenia, minister właściwy ds. zdrowia w porozumieniu z ministrem właściwym ds. administracji publicznej, na wniosek Głównego Inspektora Sanitarnego. Z kolei aktem wykonawczym można ustanowić zakaz organizowania widowisk i innych zgromadzeń ludności – uwzględniając drogi szerzenia się zakażeń i chorób zakaźnych oraz sytuację epidemiczną na obszarze, na którym ogłoszono stan zagrożenia epidemicznego lub stan epidemii. Na mocy tych regulacji wydano dnia 13 marca 2020 r. rozporządzenie w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu zagrożenia epidemicznego, w myśl którego począwszy od dnia 14 marca 2020 r. aż do odwołania, w związku z epidemią wirusa SARS-COV2 na terenie Polski zakazano organizacji zgromadzeń w rozumieniu ustawy – Prawo o zgromadzeniach, poza przypadkami, gdy liczba uczestników zgromadzenia wynosiła nie więcej niż 50 osób, wliczając w to organizatora i osoby działające w jego imieniu. Jednakże po upływie kilkunastu dni po wprowadzeniu stanu epidemii aktem wykonawczym z dnia 24 marca 2020 r. przyjęto regulację, zgodnie z którą wprowadzono całkowity zakaz organizowania i odbywania zgromadzeń w rozumieniu ustawy – Prawo o zgromadzeniach. Wprawdzie przepis ten został uchylony, niemniej jednak utrzymano całkowity zakaz zgromadzeń mocą rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 31 marca 2020 r. w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii, a później na mocy kolejnych rozporządzeń Rady Ministrów: z dnia 10 kwietnia 2020 r. w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii, z dnia 19 kwietnia 2020 r. w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii, z dnia 2 maja 2020 r. w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii, a następnie na mocy rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 16 maja 2020 r. w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii¹⁸.

Całkowity zakaz zgromadzeń został zniesiony dopiero z końcem maja 2020 r. Na mocy bowiem rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 29 maja 2020 r. w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii przywrócona została możliwość organizowania niektórych rodzajów zgromadzeń za wyjątkiem zgromadzeń spontanicznych. Poza tym aktualnie – w związku z panującą pandemią COVID-19 – obowiązują ograniczenia dotyczące organizacji zgromadzeń zarówno o charakterze jakościowym (chodzi o dodatkowe warunki, jakie należy spełnić, organizując

¹⁷ Dz.U. z 2020 r. poz. 1845 ze zm.

¹⁸ M. Wróblewski, *Wolność zgromadzeń w czasie pandemii*, LEX/el. 2020.

zgromadzenie), jak i ilościowym (dotyczą maksymalnej liczby osób, która może uczestniczyć w zgromadzeniu). W rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 29 maja 2020 r. w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii określona została maksymalna liczba uczestników zgromadzenia na 150 osób. Dodatkowo istnieje obowiązek udziału w zgromadzeniu, którego przewidywana liczba uczestników przekracza 50 osób, przedstawiciela wojewody (dot. zgromadzeń cyklicznych) lub przedstawiciela organu gminy. Poza tym we wskazanym akcie wykonawczym wprowadzono wymaganie, aby uczestnicy zgromadzenia zachowywali odległość co najmniej 2 metrów między sobą oraz zakrywali usta i nos¹⁹.

Organizacja zgromadzeń w Republice Czeskiej

W Republice Czeskiej realizacja prawa do zgromadzeń służy korzystaniu z wolności słowa i innych konstytucyjnych praw i wolności oraz zapewnia uczestnictwo w rozstrzyganiu spraw publicznych i innych wspólnych problemów poprzez wyrażanie poglądów i opinii. Za zgromadzenia uważa się również pochody uliczne, jeżeli służą one realizacji wyżej wymienionym celów.

Organizacja zgromadzenia nie wymaga uprzedniego zezwolenia organu państwowego, przy czym w większości zgromadzeń należy powiadomić z wyprzedzeniem właściwe władze miejskie. Zwołującym zgromadzenie może być obywatel Republiki Czeskiej, który ukończył 18 rok życia, osoba prawna z siedzibą w Czechach lub grupa osób. Zaznaczyć należy, że – zgodnie z Konstytucją oraz Kartą Podstawowych Praw i Wolności – każdemu, w tym cudzoziemcowi, gwarantuje się prawo do pokojowych zgromadzeń. Zgłaszaniu nie podlegają zgromadzenia: organizowane przez osoby prawne, do których dostęp mają wyłącznie ich członkowie lub pracownicy oraz zaproszeni goście; organizowane przez kościoły lub stowarzyszenia wyznaniowe w kościele lub innym miejscu kultu, procesje, pielgrzymki i zgromadzenia służące wyznawaniu religii; zgromadzenia w miejscach prywatnych czy spotkania w pomieszczeniach zamkniętych. Ponadto nie podlegają powiadomieniu zgromadzenia organizowane w miejscach do tego wyznaczonych określonych rozporządzeniem rady gminy. Powiadomienie musi mieć formę pisemną i zostać dostarczone do właściwego urzędu z co najmniej 5-dniowym wyprzedzeniem. W uzasadnionych przypadkach urząd może przyjąć zgłoszenie nawet w krótszym terminie. Natomiast zwołujący nie może zawiadomić urzędu wcześniej niż 6 miesięcy przed datą planowanego zgromadzenia. Zawiadomienie powinno zawierać m.in. cel zgromadzenia, datę i miejsce oraz godzinę jego rozpoczęcia, a w przypadku zgromadzenia w miejscu publicznym – także przewidywany czas jego zakończenia, przewidywaną liczbę uczestników, środki, jakie zostaną podjęte w celu zapewnienia zgodnego z prawem jego przebiegu, imię, nazwisko i miejsce stałego zamieszkania osoby uprawnionej do działania w imieniu zwołującego. Jeżeli organizator nie przedstawi wymaganych danych, na wniosek urzędu, zwołujący jest zobowiązany do uzupełnienia zawiadomienia.

Zgromadzenie zgłasza się władzom administracyjnym zgodnie z „wielkością” zgromadzenia, tzn. jeżeli miejsce zgromadzenia wykracza poza obszar powiatu, należy fakt organizacji zgłosić do oddziału regionalnego, a jeżeli zgromadzenie przekracza granice województwa, należy zgłosić do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Zwołujący jest obowiązany zapewnić urzędowi, na jego żądanie, współpracę niezbędną do zapewnienia prawidłowego przebiegu

¹⁹ Ibidem.

zgromadzenia i wypełnienia obowiązków wynikających z przepisów szczególnych, m.in. poprzez: prowadzenie zgromadzenia w taki sposób, aby nie odbiegało znacząco od celu spotkania określonego w zawiadomieniu; zapewnienie pokojowego przebiegu zgromadzenia; zwrócenie się bez zbędnej zwłoki o pomoc do urzędu lub policji w przypadku zakłócenia pokojowego przebiegu zgromadzenia. Wszyscy uczestnicy zgromadzenia są zobowiązani do postępowania zgodnego z instrukcjami organizatora oraz powstrzymywania się od wszystkiego, co mogłoby zakłócić jego prawidłowy i pokojowy przebieg. W trakcie zgromadzenia uczestnikom nie wolno posiadać broni palnej, materiałów wybuchowych, pirotechnicznych i innych przedmiotów mogących stanowić zagrożenie dla zdrowia, a także nie wolno zasłaniać twarzy w sposób, który utrudnia lub uniemożliwia ich identyfikację.

Zgromadzenie, które zostało zgłoszone, a jego organizacja nie została zakazana, może zostać rozwiązane, jeżeli znacznie będzie odbiegło od wskazanego, a w trakcie zgromadzenia zaistnieją okoliczności uzasadniające jego zakaz. Rozwiązanie zgromadzenia może również nastąpić w sytuacji, jeżeli jego uczestnicy dopuścili się czynu zabronionego, nie zastosowali się do decyzji urzędu lub nie wypełnili ciężących na nich zobowiązań. Zgromadzenie zostaje rozwiązane przez przedstawiciela urzędu. Jeżeli zwołujący nie podejmie skutecznych środków w celu zapewnienia pokojowego rozejścia się uczestników, w szczególności prosząc ich o rozejście się, przedstawiciel urzędu informuje uczestników o rozwiązaniu zgromadzenia i wzywa ich do pokojowego rozejścia się. W przypadku nieobecności przedstawiciela urzędu zgromadzenie może zostać również rozwiązane przez policjanta i przedstawiciela urzędu wojewódzkiego, na którego terenie odbywa się posiedzenie lub przez przedstawiciela Ministerstwa Spraw Wewnętrznych.

W sytuacjach nadzwyczajnych rząd może ograniczyć prawo do zgromadzeń. W 2020 r. w związku z zaistniałą sytuacją pandemiczną w Republice Czeskiej zaczęły pojawiać się pierwsze postępowania sądowe, w których m.in. kwestionowano nieproporcjonalny charakter środków zaradczych, w tym w zakresie ograniczeń prawa do zgromadzeń. Składający pozwy argumentowali, że środki zapobiegające epidemii są nieproporcjonalne, ponieważ są zbyt ogólne w zakresie osobistym, jak również niewystarczająco uzasadniają, dlatego dane działanie jest ograniczone lub zabronione, chociaż inne podobne czynności pozostają wciąż dozwolone.

Podsumowanie

Prawo do organizacji zgromadzeń w Polsce i Republice Czeskiej stanowi przykład pożądanego rozwiązania normatywnego umożliwiającego obywatelom, jak również cudzoziemcom przebywającym na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, pokojowe głoszenia swoich poglądów.

Mimo iż obowiązują w zakresie organizacji zgromadzeń pewne ograniczenia, dotyczące m.in. spełnienia w niektórych przypadkach warunków notyfikacyjnych, czy też udziału w nich tylko osób nieuzbrojonych, tym niemniej obostrzenia te mają na celu utrzymanie bezpiecznego oraz pokojowego charakteru przebiegu danego rodzaju zgromadzenia.

Bibliografia

- Blicharz J., *Prywatyzacja przestrzeni publicznej a wolność zgromadzeń* [w:] *Przestrzeń w prawie administracyjnym*, red. J. Zimmermann, Warszawa 2013.
- Czarny P., Naleziński B., *Wolność zgromadzeń*, Warszawa 1998.

- Gajewski S., Jakubowski A., *Prawo o zgromadzeniach. Komentarz*, Warszawa 2018.
- Jurgilewicz M., *Bezpieczeństwo zgromadzeń w Polsce. Zarys problematyki*, Warszawa 2020.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.).
- Lidwa W., Krzeszowski W., Więcek W., *Zarządzanie w sytuacjach kryzysowych*, Warszawa 2010.
- Pieprzny S., *Bezpieczeństwo zgromadzeń publicznych: aspekty administracyjnoprawne*, Rzeszów 2013.
- Struniawski J., *Bezpieczeństwo zorganizowanych zbiorowości społecznych*, Szczytno 2018.
- Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń (Dz.U. z 2019 r. poz. 821 ze zm.).
- Ustawa z dnia 24 lipca 2015 r. Prawo o zgromadzeniach (Dz.U. z 2019 r. poz. 631 ze zm.).
- Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu i zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi (Dz.U. z 2020 r. poz. 1845 ze zm.).
- Wróblewski M., *Wolność zgromadzeń w czasie pandemii*, LEX/el. 2020.
- Zarządzanie bezpieczeństwem imprez masowych i zgromadzeń publicznych. Wymiar administracyjno-prawny*, t. I, red. M. Nepelski, J. Struniawski, Szczytno 2016.

SUMMARY

Marcin Jurgilewicz, Robert Socha, Radomír Ščurek

Security of assemblies in the Republic of Poland and the Czech Republic – administrative and legal conditions

The organization of assemblies in the Republic of Poland and in the Czech Republic is an increasingly common occurrence in public life. The freedom of peaceful assembly enables their participants to express their views, which in a democratic state under the rule of law is a desired expression of the constitutional rights and freedoms of individuals. Therefore the course of gatherings should be safe not only for its participants, but also for the attendees. The organizer, law enforcement and police officers are responsible for the safe conduct of the assembly. On the other hand, technical and logistical considerations are also important for the security of assemblies. The pandemic currently experienced by the majority of societies not only in Europe, but also on other continents, makes a significant impact on the sphere of law and civil liberties, including the right to organize assemblies. This paper addresses the issue of security of assemblies in Poland and the Czech Republic from the point of view of administrative solutions implemented during the COVID-19 pandemic. This paper constitutes the result of team research conducted as part of a scientific internship by the Authors in Fakulta bezpečnostního inženýrství, Bezpečnostních služeb – Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava in the Czech Republic.

Key words: security, assemblies, Czech Republic, pandemic.

Data wpływu artykułu: 8.03.2021 r.

Data akceptacji artykułu: 30.03.2021 r.

DOI: 10.5604/01.3001.0014.9222

Daria Rogowska

Wyższa Szkoła Gospodarki w Bydgoszczy

email: dariarogowska1@wp.pl

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8019-7365>

Motywacja pracownicza w świetle wybranych perspektyw teoretycznych. Szkic problematyki

STRESZCZENIE

Niniejszy artykuł poświęcony został wybranym perspektywom teoretycznym, które dotyczą motywacji pracowniczej. Tekst stanowi szkic problematyki. Praca ma charakter przeglądowy. Celem artykułu jest zaprezentowanie wybranych perspektyw teoretycznych, które dotyczą motywacji pracowniczej, ponieważ to zagadnienie w odniesieniu do działań zawodowych wydaje się być istotną sprawą. W artykule przedstawiono pojęcie motywacji pracowników z perspektywy wybranych ujęć definicyjnych. Zwrócono uwagę na model motywacji 3.0 oraz inne wybrane koncepcje. Ponadto zaprezentowano poszczególne piętra motywacji pracowniczej 3.0. Skupiono się również na ich charakterystyce. Zaprezentowano termin „grywalizacja” i jego istotę. Dokonano próby przedstawienia zastosowania grywalizacji i jej specyfiki w aktywności zawodowej osób pracujących w danej organizacji.

Słowa kluczowe: motywacja pracownicza, pracownicy, organizacja.

Wprowadzenie

Rozpoczynając rozważania dotyczące motywacji pracowniczej, należy podkreślić, iż jej rola w aktywności zawodowej danego pracownika jest istotna, ponieważ to dzięki odpowiedniej motywacji pracowniczej dana jednostka odczuwa potrzebę aktywności zawodowej, która w efekcie może przełożyć się na wydajność załogi, co w konsekwencji może z kolei wpłynąć na osiągnięcie obranych celów i dla organizacji będzie oznaczało korzyść. Prawidłowo zmotywowany pracownik to osoba, która często jest gotowa do wielu aktywności zawodowych, ale także do działań z zakresu rozwoju zawodowego, co dla niego samego oznacza często wiele korzyści. Firma może aktywizować wielorako pracownika poprzez narzędzia motywowania. Stosowanie bodźców motywacyjnych o charakterze pozytywnym ułatwia realizację celów, do których dąży pracownik, a w dalszej perspektywie firmie. Bodźce ujemne wpływają negatywnie na pracownika. Zaznaczyć również

należy, iż zazwyczaj jedno z narzędzi motywacyjnych są odbierane przez pracowników bardziej pozytywnie, a drugie mniej¹.

Niniejszy artykuł ma charakter przeglądowy. Jak akcentowano, celem tekstu jest zaprezentowanie wybranych perspektyw teoretycznych, które dotyczą motywacji pracowniczej, ponieważ to zagadnienie w odniesieniu do działań zawodowych wydaje się być istotną sprawą, dlatego niewątpliwie warto podjąć rozważania na ten temat.

Motywacja pracowników z perspektywy wybranych ujęć definicyjnych

Jak pisze Z. Domański, we współczesnym środowisku pracy naznaczonym przemianami motywacja odgrywa kluczową rolę². Według M. Izdebskiej motywacja stanowi jedną z centralnych funkcji zarządzania firmą³.

Analizując problematykę motywacji, warto zaznaczyć, iż w odniesieniu do osób zatrudnionych w danej organizacji to proces kształtowania motywów, które leżą u podstaw wydajnej pracy. Inaczej mówiąc, to interakcja pomiędzy jednostkami, a konsekwencją wspomnianej interakcji ma być bodziec do wykonywania efektywnej i bardzo dobrze ocenianej pracy. Motywacja jest zależna także od sytuacji panującej w firmie oraz cech indywidualnych jednostek⁴. W. Tokarska-Ołownia słusznie zauważa, iż: „motywowanie to przecież wpływanie na pracowników za pomocą określonych bodźców (motywatorów), które mają spowodować ich zachowania zgodne z celami przedsiębiorstwa”⁵.

T.A. Filippova wyróżnia dwa rodzaje motywacji, tj. motywację bezpośrednią i motywację pośrednią. Motywację bezpośrednią – według tej badaczki – należy utożsamiać z propozycjami materialnymi, a centralnym zadaniem według autorki ma być responsywność personelu pracowniczego, który w efekcie końcowym ma doprowadzić do osiągnięcia pożądanych przez organizację wyników, celów. Drugi rodzaj motywacji wyróżniany przez wspomnianą autorkę stanowi motywacja pośrednia, której za centralne założenie przyjmuje się modyfikacje warunków pracowniczych w celu osiągnięcia pozytywnej zmiany, jeśli chodzi o efekty wykonywanej pracy. Można w tym wypadku wykorzystać dostępne w organizacji metody rozwoju zawodowego czy inne zewnętrzne czynniki motywujące⁶. W literaturze przedmiotu dotyczącej problematyki motywacji uznaje się, iż motywacja pełni niemałą rolę nie tylko

---

¹ A. Marjański, Z. Cienkowski, A. Chrzęszcz, *Wykorzystanie motywowania pracowników w procesie zarządzania zasobami ludzkimi (The Use of Motivating Employees in the Process of Human Resources Management)*, „Przedsiębiorczość i Zarządzanie” 2018, t. XIX, z. t 11, cz. 2, Wydawnictwo SAN, s. 16.

² Z. Domański, *Zarządzanie organizacją poprzez motywowanie pracowników*, „Journal of Modern Science” 2019, t. 4(43), s. 135.

³ M. Izdebska, *Współczesne aspekty relacji i komunikacji*, Wyższa Szkoła Promocji, Mediów i Show Businessu, Warszawa 2019, s. 64.

⁴ M. Ludwikowska, *Błędy popełniane w systemie motywacji pracowników*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Zarządzanie XXXIX” 2012, z. 40, s. 155–156.

⁵ W. Tokarska-Ołownia, *Motywowanie i czynniki motywowania w świętokrzyskich przedsiębiorstwach*, „Acta Scientifica Academiae Ostroviensis. Sectio A, Nauki Humanistyczne, Społeczne i Techniczne” 2019, nr 1(2), s. 160.

⁶ T.A. Filippova, *Thee use of employee motivation as an opportunity to increase profits*, „Tavrichesky Scientific Observer” 2013, no 5(22), s. 91–94.

w odniesieniu do społeczeństw, ale także jeśli chodzi o gospodarkę. Jednocześnie w literaturze przedmiotu zaznacza się, że wpływ na jednostkę poprzez procesy motywacyjne i próba jej kontrolowania nie są proste i wymagają złożonych działań⁷.

Zdaniem badaczy jedną z istotnych cech skutecznej motywacji jest tzw. wiara, która odnosi się do uczuć pracowników, a także ich cechy osobowościowe lub działania, które aktualnie prowadzą w danym w zakresie, ponieważ to one przyczynią się do osiągnięcia ich sukcesu, a w efekcie końcowym organizacji⁸.

Jak zauważa E. Harmon-Jones, termin „motywacja” nie powinien być utożsamiany z zachowaniem, a raczej z czymś skłaniającym człowieka do określonych zachowań, jednocześnie czymś, co ma prowadzić do niewystąpienia pewnych zachowań uważanych za niepożądane⁹. Z motywacją silnie powiązane jest również zaangażowanie w wykonywanie obowiązków zawodowych, na które składają się z kolei wytrwałość i intensywność wykonywania pracy, wówczas możliwe staje się także osiągnięcie dobrych wyników¹⁰. Zdaniem M. Krajewskiej należy podkreślić fakt, iż za duża motywacja szkodzi pracy, więc należy wypośredkować działania z nią związane¹¹.

J. Kordziński podkreśla, że motywacja wewnętrzna ma za zadanie wpływać pozytywnie na potrzeby oraz wartości danej osoby, co jednocześnie ma przekładać się na jej aktywność zawodową, która ma być łączona przez jednostkę z indywidualnymi zainteresowaniami, potrzebami i predyspozycjami. Ten rodzaj motywacji ma w efekcie sprawić, że pracownik odczuwa satysfakcję i zadowolenie z wykonywanej pracy oraz towarzyszy mu poczucie, że rozwija się zawodowo w miejscu pracy¹².

D. Walentek słusznie zaznacza, iż: „motywacja to wewnętrzna siła człowieka sprawiająca, że zachowuje się on w określony sposób. Natomiast poprzez motywację zewnętrzną rozumie się w literaturze system nagradzania i karania w miejscu pracy”¹³. Motywacja zewnętrzna skutkuje tym, że pracownik poprzez ukierunkowane działania kadry zarządzającej w danej firmie zmienia swój status zawodowy, np. obejmując stanowisko kierownicze w organizacji¹⁴.

Zdaniem V. Ch. Ganta personel pracowniczy potrzebuje stałej motywacji po to, aby dobrze czuć się w miejscu zatrudnienia, bądź po to, aby w środowisku pracy następowała realizacja obranych przez firmę celów. Zdaniem autora wachlarz możliwości motywowania powinien

---

⁷ B. S. Frey, R. Jegen, *Motivation crowding theory a survey of empirical evidence*, „Journal of Economic Surveys” 2001, vol. 15 (5), Institute for Empirical Research in Economics University of Zurich, Zurich, s. 5.

⁸ S. Shane, E. A. Locke, C. J. Collins, *Entrepreneurial motivation*, „Human Resource Management Review” 2012, no 13(2), s. 257–279.

⁹ E. Harmon-Jones, C. Harmon-Jones, F. Tom, *What is Approach Motivation?*, „Price Emotion Review” 2013, vol. 5, no.3, School of Psychology, The University of New South Wales, Australia, s. 291.

¹⁰ L. Kašpárková, M. Vaculíka, *Why resilient workers perform better: The roles of job satisfaction and work engagement*, „Journal of Workplace Behavioral Health” 2018, vol. 33, no 1, s. 45–46.

¹¹ M. Krajewska, *Konflikty w organizacji a motywacja pracowników do pracy*, „Academy of Management” 2019, nr 3(3), s. 32.

¹² J. Kordziński, *Sila motywacji – jak dopingować siebie i ludzi, z którymi pracujesz*, Helion, Gliwice 2010, s. 106.

¹³ Cyt. za: D. Walentek, *Niematerialne formy motywowania do bezpiecznej pracy – studium przypadku*, „Archiwum Wiedzy Inżynierskiej” 2019, nr 1, s. 9.

¹⁴ J. Kordziński, op. cit. s. 106.

być różnorodny, bowiem jedną grupę pracowniczą lepiej mogą zmotywować środki finansowe, drugą zaś możliwości rozwoju zawodowego, a co za tym idzie, osiągnięcie obranych przez siebie celów zawodowych¹⁵.

Jak podkreślają Paulina Świstak, Ewa Skrzypczyk, każdy pracownik posiada inne potrzeby w zakresie motywacji. Nie każdego pracownika motywują tak popularne we współczesnym świecie dobra finansowe¹⁶.

Zdaniem V. Chaitanya motywacja jest procesem, na który składa się działanie interakcji świadomych oraz nieświadomych, które obejmują: potrzeby oraz pragnienia danego człowieka, a także chęć osiągnięcia przez niego założonego celu. Wspomniany badacz podkreśla, iż te czynniki należy jednocześnie zaliczać do powodów określonych zachowań pracownika¹⁷.

Definicja „motywacji” jest rozległa i można ją tłumaczyć różnorodnie, biorąc pod uwagę konteksty, w jakich występuje, oraz perspektywy. Zdaniem L. Nguyen termin należy tłumaczyć jako bodziec motywujący jednostkę do działania¹⁸.

Z kolei U. Isahrabiu definiuje pojęcie „motywacja” krótko. Według tego autora motywacja jest przyczyną określonego zachowania człowieka¹⁹.

Ponadto motywacja to też proces, który ma za zadanie pobudzić, ukierunkować i podtrzymać zachowania jednostek w grupach, w których funkcjonują. Motywacja zazwyczaj ma charakter celowy. Literatura przedmiotu podaje, iż motywacja na ogół ma swój początek w jakimś zdarzeniu. Należy przyjmować również, że aby motywacja utrzymywała się na odpowiednio wysokim poziomie, wówczas możliwość realizacji obranego celu nie może być zerowa. W opracowaniach, których przedmiot stanowi powyższa tematyka, przyjmuje się, iż na system motywacji personelu pracowniczego składa się cały wachlarz różnorodnych sposobów, ich wybór natomiast powinien cechować się indywidualnością oraz niezależnością²⁰.

Kontynuując dotychczasowe rozważania teoretyczne, można podkreślić, iż obok procesów motywacyjnych u jednostki zachodzą także procesy fizjologiczne i psychologiczne, które wpływają na siłę motywacji u ludzi²¹.

---

¹⁵ V. Ch. Ganta, *Motivation in the Workplace to Improve the Employee Performance*, „International Journal of Engineering Technology. Management and Applied Sciences” 2014, no 2(6), s. 221–222.

¹⁶ P. Świstak, E. Skrzypczyk, *Coaching jako narzędzie motywowania zewnętrznego w procesie zarządzania zasobami ludzkimi*, „Czasopismo Naukowe. Rynek. Społeczeństwo. Kultura” 2019, nr 1(32), s. 13.

¹⁷ V. Chaitanya, *Gantamotivation in the workplace to improve the employee performance*, „International Journal of Engineering Technology. Management and Applied Sciences” 2014, vol 2(6), s. 221.

¹⁸ L. Nguyen, *The Impact of Employees Motivation on Organizational*, University of Applied Sciences, 2017, s. 10.

¹⁹ U. Isahrabiu, *The role of personnel management and workers motivation in an organization*, „Journal of Business and Management” 2018, no 20(4), s. 22–32.

²⁰ A. V. Borscheva, S. V. Ilchenko, *Evaluation of the effectiveness of the personnel policy of the organization*, „Bulletin of Experimental Education” 2017, no 4(13), s. 41–56.

²¹ J. Berny, M.A. Leśniewski, P. Górski, *Motywacja w systemie zarządzania zasobami ludzkimi. Analiza teoretyczna problemu (Motivation in humanresource management system. Theoretical analysis of the problem)*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach”, Seria: „Administracja i Zarządzanie” 2012, nr 92, s. 80.

Przegląd wybranych teorii motywacji

Przeglądu wybranych teorii motywacji dokonano, opierając się na typologii zaproponowanej przez badaczkę A. Pietrykę²². Ich wykorzystanie potwierdziło też dokonanie kwerendy literaturowej przez autorkę artykułu, która dowiodła, iż poniższe koncepcje motywacji często wykorzystywane są przez zagranicznych badaczy.

Teorie procesu, czyli teoria V. Vrooma, teoria Portera i Lawlera, teoria sprawiedliwości Adamsa oraz teoria wyznaczania celów

Teoria V. Vrooma

Jedną z teorii motywacji jest teoria oczekiwań, za której twórcę uważa się V. Vrooma. Teoria ta zakłada, że jednostki dokonują wyboru, jeśli chodzi o możliwości zachowania się. Wybór ten determinują możliwości, jakie napotykają każdą osobę danego dnia²³. Ta teoria dotyczy zachowania się jednostek w firmie i jest oparta na trzech głównych oczekiwaniach, które tworzy grupa głównych czynników, a mianowicie²⁴:

- środek,
- wartościowość,
- oczekiwania jednostki.

Według P. Forstyh, zgodnie z teorią V. Vrooma należy opierać działania w organizacji na wyznaczaniu celów, a następnie konsekwentnie dążyć do ich osiągnięcia, bowiem wspólne zadanie łączy ludzi ze sobą, a jego celowość sprawia, że dane zamierzenia zostają jasno wytyczone²⁵. W myśl teorii Vrooma należy pamiętać o tym, że jednostki różnią się od siebie, jeśli chodzi o poglądy i odczucia. Każda jednostka może potrzebować zupełnie innego bodźca, aby osiągnąć dane założenie lub rezultat. Według teorii tego autora dla niektórych osób nie mają znaczenia w procesie motywowania dobra materialne, a znaczenie ma satysfakcja z wykonywanej pracy. Zgodnie z trzecim założeniem teorii ogromne znaczenie ma czas, w którym wykonywane są obowiązki zawodowe, gdyż niejednokrotnie zadanie, które jest uważane za niełatwe do wykonania, może wpłynąć na pracowników demotywująco i wszelkie motywujące działania w tym czasie mogą wpłynąć na dany zespół pracowniczy bardzo dobrze i w efekcie zmienić ich wcześniejsze negatywne nastawienie na pozytywne względem wykonywanych działań. Natomiast dalsze motywowanie pracowników z chwilą, gdy osiągają sukcesy w danym projekcie, może pozytywnie wpłynąć na całkowite osiągnięcie założonego celu początkowego²⁶ i w efekcie sprawić, że motywacja nie ulegnie spadkowi w czasie wykonywania pracy.

---

²² A. Pietryka, *Wpływ materialnych form motywowania pracowników na satysfakcję z pracy*, WSPiA, Rzeszów 2015, s. 163–164.

²³ E. McKenna, N. Beech, *Zarządzanie zasobami ludzkimi*, Gebethner i S-ka, Warszawa 1997, s. 191.

²⁴ W. Golnau, *Teoretyczne podstawy i zasady kształtowania wynagrodzeń za pracę według wyników*, „Zarządzanie i Finanse. Journal of Management and Finance” 2018, nr 1(2), s. 78.

²⁵ P. Forsyth, *Jak motywować ludzi*, Helion, Gliwice 2004, s. 26–27.

²⁶ *Ibidem*, s. 26–27.

Teoria Portera i Lawlera

Należy podkreślić, iż ta teoria – zwana również teorią oczekiwań według Portera i Lawlera – jest niejako rozwinięciem i ciągiem dalszym opisanej powyżej teorii Vrooma. Centralnym założeniem teorii Portera i Lawlera jest założenie mówiące o tym, że nagrody oddziałują na danego pracownika, jeśli chodzi o jego zachowanie pracownicze w momencie, gdy pracownik posiada informacje, że otrzymanie nagród, czyli benefitów jest zależne od jego zaangażowania w obowiązki zawodowe i siły jego starań wkładanych w wykonywanie powierzonych mu obowiązków zawodowych²⁷. Według autorów fundamentem jest prawdopodobieństwo otrzymania nagrody, co determinuje wykonanie zadania zawodowego. W tym przypadku ogromną rolę odgrywa też wielkość nagrody i to, czy jest ona współmierna do określonego zadania. Należy podkreślić fakt, iż wszystko tu zależy od wartości, jaką przedstawia dana nagroda dla pracownika²⁸.

Teoria sprawiedliwości Adamsa

Centralnym założeniem teorii sprawiedliwości A. Adamsa jest to, iż u jednostek aktywnych zawodowo istnieje potrzeba dokonania oceny wysiłku wkładanego w wykonywanie powierzonych im zadań zawodowych. Co istotne, według koncepcji Adamsa ta nagroda jest tożsama z odpowiednim wynagrodzeniem finansowym dla pracownika²⁹. Nagroda powinna być przyznawana indywidualnie.

Autor stwierdził, że porównywanie jest naturalną cechą każdej osoby. W ujęciu Adamsa sprawiedliwość ma miejsce, gdy danego pracownika traktuje się identycznie, jak każdą inną osobę aktywną zawodowo w danej organizacji, ale ma to sens wtedy, gdy pracownicy pozostają w takim samym położeniu. W tym ujęciu duże znaczenie mają trzy czynniki, a mianowicie wysiłek, czas oraz odpowiednie kwalifikacje pracownicze, wówczas w efekcie dzięki wykonanej pracy jednostka uzyskuje profity, czyli wynagrodzenie i możliwość awansowania³⁰.

Ponadto poruszony zostaje tu aspekt sprawiedliwości, która u danej osoby – według Adamsa – jest zauważalna, gdy stosunek pracy oraz wynagrodzenia za nią jest współmierny, a może to nastąpić wówczas, gdy wkład pracy danej jednostki aktywnej zawodowo, jak i wkład pracy innej osoby są porównywalne lub gdy istnieje zależność, że wkład w pracę w przypadku jednej osoby jest niższy, a przypadku drugiej wyższy i jest to odczuwalne przez dane jednostki³¹. W przypadku gdy pracownik ma poczucie, że jego wysiłki nie są nagrodzone współmiernie do wykonywanej przez niego pracy, to wówczas dokonuje porównania swojego wysiłku do wysiłku innych pracowników. Należy dokonać również modyfikacji na korzyść pracownika, gdyż według teorii Adamsa, gdy jednostka

---

²⁷ J. Daszkowska, *Iluzja pieniądza i motywacyjna wartość plac w świetle statystyki ekonomicznej*, „Management and Business Administration” 2012, nr 108, s. 35–36.

²⁸ A. Kościelniak *Skuteczne motywowanie – klucz do sukcesu przedsiębiorstwa*, „Roczniki Ekonomiczne Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy”, nr, 3, 2010, s. 73.

²⁹ A. Pietryka, op. cit., s. 164.

³⁰ M. Mazur, *Motywowanie pracowników jako istotny element zarządzania organizacją*, „Nauki Społeczne. Social Sciences” 2013, nr 2(8), s. 168–169.

³¹ A. Michałkiewicz, *Teoria niesprawiedliwości J. S. Adamsa*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Psychologica” 2009, nr 13, s. 6–7.

zostanie potraktowana w danym miejscu zatrudnienia niesprawiedliwie, to wówczas będzie dążyć do tego, aby zyskać poczucie sprawiedliwości, które z jakichś powodów zostało zachwiane³².

Teoria wyznaczania celów

Głównym założeniem, jeśli chodzi o tę teorię, jest założenie mówiące o tym, że człowiek jest nastawiony na wyznaczanie sobie określonych celów, a następnie osiąganie ich. Teoria ta przyjmuje, iż jednostka może skorzystać z określonych możliwości, jeżeli zgadza się z celem i ten cel jest dla niej jasny, przejrzysty oraz całkowicie zrozumiały. Zgodnie z tą teorią motywację u danego człowieka można zaobserwować wówczas, kiedy dana osoba przejawia zachowania, które prowadzą ją do osiągnięcia postawionego sobie celu. Literatura przedmiotu dowodzi, że cel powinien być osiągalny i realny. Ponadto akcentowany cel powinien być również ambitny, czyli powinien budować konieczność podjęcia szeregu działań niekoniecznie łatwych do osiągnięcia. Przy tym nieodłączną cechą charakteryzującą dany cel powinno być to, iż jest jasny, czyli zrozumiały i mieszczący się w pewnych określonych ramach³³.

Teorie wzmocnienia: teoria modyfikacji zachowań Skinnera

Twórcą teorii modyfikacji zachowań był T.F. Skinner. Teorie wzmocnienia nazywane są także w literaturze przedmiotu modyfikacją zachowań oraz teoriami wzmocnienia. Centralnym założeniem teorii modyfikacji zachowań jest to, że dane jednostki zachowują się tak, a nie inaczej, ponieważ zostały nauczone określonych zachowań w przeszłości³⁴.

Dzięki systemowi wzmocnień o charakterze pozytywnym i negatywnym dana firma może wpływać na zachowania osób aktywnych zawodowo w danej organizacji, w konsekwencji działając na motywację pracowniczą. Firma zatem może w dużej mierze prowadzić działania kształtujące zachowania pracowników oraz wpływać na ich motywację. Budując system wzmocnień, kadra zarządzająca organizacją powinna skupić się na sprecyzowaniu za pomocą wewnętrznych ustaleń formalnych pewnych zasad, np. dotyczących premiowania czy pozyskania innych benefitów przez pracowników zatrudnionych w danej organizacji. Kształtowanie motywacji osób aktywnych zawodowo w danej firmie zgodnie z założeniami owej teorii powinno bazować na wzmocnieniach o charakterze pozytywnym, gdyż mają one niebywale dużą moc motywacyjną, zaś drugi rodzaj wzmocnień według typologii Skinnera, czyli wzmocnienia negatywne, które reprezentują kary, mogą działać na pracowników w sposób demotywujący³⁵.

Zgodnie z teorią Skinnera indywidualne zachowania jednostki bazują na zachowaniach, jakie miały miejsce w przeszłości. Co istotne, według koncepcji Skinnera ludzie zachowują się tak, a nie inaczej dlatego, że nauczyli się tego w przeszłości i powiązane

³² M. Mazur, op. cit., s. 168–169.

³³ Z. Wiśniewska, Z. Wiśniewski, T. Miarkiewicz, *Motywowanie w procesie zmian*, „Studia Ekonomiczne Regionu Łódzkiego” 2012, nr 8, s. 252.

³⁴ M. Romanowska, *Skuteczność procesu motywacji pracowników urzędu miasta*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Finanse. Rynki finansowe. Ubezpieczenia”, nr 687(48), 2011, s. 202.

³⁵ M. Izdebska, *Systemy motywacyjne małych i średnich przedsiębiorstw*, „Zeszyty Naukowe WSP” 2018, nr 3; *Współczesne aspekty relacji i komunikacji*, Wyższa Szkoła Promocji, Mediów i Show Businessu, Warszawa 2019, s. 65–66.

jest to z konsekwencjami, które te jednostki odbierają jako przyjemne, a nie zaś odwrotnie. W teorii podkreśla się, że dużą rolę odgrywa prawo skutku, które opiera się na tym, iż zachowania, które przyniosły pozytywne konsekwencje dla jednostki, będą miały miejsce i zostaną powtórzone. Z kolei zachowań o nieprzyjemnych konsekwencjach dana jednostka będzie unikała. Zgodnie z twierdzeniami Skinnera zachowaniami jednostek kieruje środowisko społeczne, jednak nie każdy czynnik środowiskowy według tej teorii płynie ze środowiska, gdyż niektóre mają charakter uwarunkowany genetycznie³⁶.

Łącząc założenia Skinnera z praktyką stosowaną w organizacjach, można uznać, że przekształcanie zachowań pracowniczych stanowi fundament w budowaniu różnorodnych zachowań motywacyjnych w firmie, które wiążą się np. z pochwałami, uznaniem ze strony kadry zarządzającej organizacji, a wszystko to w efekcie ma wpłynąć na nabycie przyzwyczajęń przez pracowników, które skutkować będą satysfakcją pracowniczą i pozytywnymi odczuciami osób aktywnych zawodowo, co ułatwi organizacji osiągnięcie założonych przez nią celów³⁷. Co istotne, według założeń Skinnera podstawowymi technikami – jeśli chodzi o zmianę zachowań jednostki – są cztery techniki, a mianowicie³⁸:

- karanie,
- wzmocnienia o charakterze pozytywnym,
- uczenie unikania,
- wygaszenie zachowania.

Reasumując, według teorii Skinnera zachowania ludzkie determinują czynniki wzmocniające, a konsekwencje zachowań po reakcji jednostki sprawiają, że bardzo prawdopodobne jest to, że dana osoba powtórzy takie, a nie inne zachowanie w przyszłości. Teoria wzmocnienia zajmuje się tym, co dzieje się z jednostką, gdy wykonuje określone działania. Nie bazuje na odczuciach wewnętrznych jednostki. Zgodnie z ujęciem Skinnera należy skupić się na człowieku i otaczającym go świecie zewnętrznym³⁹.

Motywacja 3.0

Za prekursora modelu motywacji 3.0 literatura przedmiotu uważa D. Pinka. Pojęcie, które dookreśla termin model motywacji 3.0 to termin *drive*, który można z kolei dookreślić, używając tłumaczenia z języka angielskiego, jako „pęd”, „ukierunkowanie”, „prowadzenie”. Według Pinka używane metody motywowania osób aktywnych zawodowo ciągle jeszcze w dużej mierze opierają się na metodzie kija i marchewki, które według autora nie do końca są skuteczne. Badacz zauważa, iż te metody są zniechęcające. Głównym założeniem tej metody motywowania (koncepcja kija i marchewki) jest zasada, że za dobre wyniki w pracy przyznaje się różnego typu nagrody – premie, a za złe

---

³⁶ A. Gembalska-Kwiecień, *Metody i środki motywowania do bezpiecznej pracy*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. Organizacja i Zarządzanie” 2013, nr 67, s. 91.

³⁷ M. Dobrowolska-Wesołowska, *Zarządzanie przez motywowanie – motywująca rola dyrektora placówki oświatowej (Management through motivation – motivational role of a school headmaster)*, „Acta scientifica Academiae Ostroviensis, Sectio. Nauki Humanistyczne, Społeczne i Techniczne” 2012, nr 1, s. 15–16.

³⁸ K. Michalik, *Stosowanie nagród i kar w organizacji*, „Zeszyty Naukowe MWSE w Tarnowie” 2005, nr 7, s. 74–75.

³⁹ Ibidem, s. 74–75.

wyniki karze się grono pracownicze bądź pojedyncze osoby, tym samym odbierając pracownikom możliwość nagrody czy premii⁴⁰.

Autor wspomnianego systemu dowodzi, że koncepcja kija i marchewki nie jest tak skuteczna, jak przyjmowano przez lata. Według badacza nagrody mogą wpływać na pracowników ujemnie, gdyż może nastąpić osłabienie zainteresowania wykonywaniem określonych zadań zawodowych, zaś motywacja do pracy z tytułu uzyskania określonej nagrody może mieć jedynie charakter krótkoterminowy⁴¹.

Zgodnie z modelem motywacji 3.0 należy wspierać motywację wewnętrzną danej jednostki, która jest naturalnym procesem u każdego człowieka i rodzi się w jego „wnętrzu”. Ponadto należy podkreślić, iż centralnym założeniem motywacji 3.0 jest realizacja obranego celu przez daną jednostkę i dążenie do odnoszenia profitów płynących z realizacji owego celu⁴². Na motywację 3.0 według Pinka składają się:

Autonomia, którą trzeba łączyć z czterema czynnikami, czyli: zadaniem, czasem, techniką i zespołem. Według założeń pomysłodawcy omawianej koncepcji każdy pracownik potrzebuje autonomii w pracy –to istotne, jaką pracę wykonuje, w jaki sposób wykonuje się dane obowiązki oraz z kim się pracuje. Wspomniany już Pink zwraca uwagę, iż w organizacjach powinno stosować się metodę *rowe*. Głównym jej założeniem jest to, że praca nie opiera się tylko na wynikach, bowiem znamienych dla tej metody jest kilka cech, a mianowicie⁴³:

- ważne jest, aby osoby aktywne zawodowo nie miały sztywno określonych ram czasowych, jeśli chodzi o godziny pracy;
- nieistotne jest, w jakim miejscu, jak, gdzie i kiedy pracownicy wykonają powierzone im zadania zawodowe, istotne natomiast jest to, jaki rezultat w efekcie końcowym przyniosą podejmowane przez nich działania zawodowe;
- według zasady *rowe* pracownicy muszą skupiać się tylko na powierzonych im zadaniach zawodowych⁴⁴.

Mistrzostwo to kolejny element budujący motywację 3.0, na który składają się 3 zasady. W pierwszej kolejności mistrzostwo, które należy pojmować jako określony sposób myślenia, którego podstawę musi stanowić również ciągły progres. D. Pink podkreśla, że mistrzostwo składa się z trzech praw:

- mistrzostwo jest to sposób myślenia – ważne jest, aby człowiek postrzegał swoje umiejętności jako coś nieskończonego, co cały czas można ulepszać;
- mistrzostwo to ból, gdyż w realizację obranego celu jednostka aktywna zawodowo musi włożyć określony trud oraz walczyć o jego osiągnięcie;
- „asymptota” polega na tym, że obrany cel mimo licznych starań nie zawsze można osiągnąć.

Trzeci czynnik budujący termin motywacja 3.0 to **cel**, który musi być wyznaczony oraz jasno sprecyzowany, ale również osiągalny⁴⁵.

⁴⁰ A. J. Blikle, *Doktryna jakości. Rzecz o skutecznym zarządzaniu*, Onepress, Warszawa 2013, s. 35.

⁴¹ D. H. Pink, *Drive. Kompletnie nowe spojrzenie na motywację (Drive. The Surprising Truth About What Motivates Us)*, Wydawnictwo Studio EMKA, Warszawa 2011, s. 2–9.

⁴² *Motywacja 3.0 – czy rzeczywiście stanowi przełom w relacjach pracodawca-pracownik?*, <http://szkolenia-wbz.pl/motywacja-3-0-czy-rzeczywiscie-stanowi-przelom-w-relacjach-pracodawca-pracownik/>, dostęp: 27.12. 2019 r.

⁴³ A. Pierścieniak, D. Krent, K. Jakiela, *Motywacja wewnętrzna jako kluczowy czynnik zaangażowania pracownika*, „Przedsiębiorstwo i Region” 2013, nr 5, s. 43–44.

⁴⁴ Ibidem, s. 43–44.

⁴⁵ Ibidem, s. 43–44.

Opisywaną motywację budują piętra, którym odpowiadają poszczególne poziomy, a te zostały scharakteryzowane w poniższej tabeli:

Tabela 1. Piętra motywacji i ich charakterystyka.

Piętro motywacji	Charakterystyka piętra motywacji
Piętro I Poziom motywacji 1.0	Poziom 1.0 zakłada, że motywacja bazuje na instynkcie jednostki i jej konieczności funkcjonowania pod względem fizjologicznym. Jest to poziom tożsamy z zaspokojeniem podstawowych potrzeb umieszczonych w piramidzie potrzeb Maslowa.
Piętro II Poziom motywacji 2.0	Piętro II reprezentuje motywacja 2.0, która bazuje na aspektach behawioralnych jednostki i teoriach uczenia się, które dowodzą, jak ważną rolę w aspekcie zachowań odgrywa przyjemność oraz możliwość unikania kar. D. Pink dowodzi, iż potwierdzeniem tej tezy jest wykorzystanie metody tzw. kija i marchewki (opisana powyżej). Ponadto badacz dowodzi, iż metoda kija i marchewki nie jest odpowiednia, ponieważ obowiązki zawodowe nie mogą generować negatywnego nastawienia, które powoduje wyżej wymieniona metoda.
Piętro III Poziom motywacji 3.0	Piętro, które reprezentuje poziom motywacji 3.0, tożsamy jest z motywacją wewnętrzną, która w swej istocie bazuje na ciekawości i chęci człowieka do podjęcia określonych działań w miejscu zatrudnienia. Ten poziom opiera się na aspektach przyjmujących charakter behawioralny. Za tego typu działania ma być odpowiedzialna kadra zarządzająca w danej organizacji, stosująca motywujące techniki oddziaływań na zachowania pracownicze. Według Pinka zgodnie z tym poziomem motywacji kadra zarządzająca organizacji musi je stymulować, aby wystąpiła u nich chęć rozwoju zawodowego. Pink podaje przykład firmy, w której jest odpowiednio realizowana stymulacja motywacji 3.0. Mowa tu o firmie Google, w której osoby aktywne zawodowo mogą poświęcać 20 procent czasu obejmującego ich pracę na rozwój własnych projektów, interesujących ich zadań, które nie są związane z firmą Google.

Źródło: D.H. Pink, *Drive. Kompletnie nowe spojrzenie na motywację*, przeł. A. Wojtaszczyk, Studio EMKA, Warszawa 2011, s. 116–137.

Grywalizacja jako innowacyjna metoda zwiększająca motywację pracowniczą

A. Misztal przyjmuje, że pracodawca powinien nieustannie dbać o współpracę pomiędzy członkami załogi danej organizacji, ale także o procesy motywowania pracowniczego. Zdaniem autorki do innowacyjnych metod motywacyjnych, jeśli chodzi o angażowanie się pracownicze w powierzone obowiązki zawodowe, należy grywalizacja, która w swojej istocie ma kreować zachowania graczy, jakie w efekcie zostaną odwzorowane w środowisku biznesowym⁴⁶.

⁴⁶ A. Misztal, *Grywalizacja w zarządzaniu zasobami ludzkimi w przedsiębiorstwie (Gamification in management of humanresources in enterprise)*, „Nauki o Zarządzaniu. Management Sciences” 2015, nr 3(24), s. 95.

Termin „grywalizacja” (ang. *gamification*) zastępowany jest również takimi terminami, jak: „gamifikacja” lub „gryfikacja”. Grywalizację literatura przedmiotu definiuje jako: „użycie mechanizmów pochodzących z gier w celu zaangażowania jednostek w dane sytuacje, ale także w celu pobudzenia umiejętności jednostek do rozwikływania różnego rodzaju sytuacji trudnych i problemowych. Grywalizacja może być traktowana również jako wsparcie dla rozwiązywania różnorodnych sytuacji poprzez adaptację względem danej sytuacji i zmianę postaw, nastrojów czy spojrzenie na dane procesy z innej, nowej strony”⁴⁷.

Ł. Graczyk przyjmuje, iż termin grywalizacja należy definiować jako „przeniesienie mechanizmów znanych z gier (także komputerowych, choć nie tylko) do rzeczywistego świata, aby zmieniła ludzkie zachowania”. Autor przyjmuje, że: „grywalizacja to wstrzykiwanie elementów frajdy do czynności (także produktów czy usług), które do tej pory frajdy nie sprawiały”⁴⁸. Według A. Winnickiej-Wejs dzięki wykorzystaniu grywalizacji możliwe jest oddziaływanie na pracownika, które może w efekcie generować chęć podjęcia działań i zwiększać zaangażowanie w zadania zawodowe⁴⁹.

Zastosowanie grywalizacji w aktywizacji zawodowej osób pracujących w danej organizacji może być realizowane różnorodnie poprzez:

- wprowadzanie trofeów, które polega na wręczaniu oraz prezentacji owych trofeów w większym gronie pracowniczym; ta metoda może być używana szczególnie w stosunku do kadry zarządzającej danej organizacji;
- tworzenie rankingów pracowniczych w celu motywacji pracowników, które ma na celu prowadzić do osiągania wyników przez jednostki na najwyższym możliwym poziomie z tytułu wykonywanej pracy;
- zależność cele–poziomy – istotą tej metody jest to, że osobom pracującym w danej organizacji przyznawane są określone nagrody w zamian za wykonanie narzuconych im zadań zawodowych⁵⁰.

M. Janowski podaje czynniki, które sprawiły, że grywalizacja odnosi ogromną popularność i jest postrzegana pozytywnie w aspekcie motywowania pracowniczego. Jest ona oparta na otrzymywaniu określonych bonifikacji za podjęty trud, a jak wiadomo, nagrody mają duże działanie motywacyjne. Grywalizację cechuje również szybka i częsta odpowiedź, która odbierana jest przez jednostki pozytywnie, dlatego że czekanie zazwyczaj wpływa na pracowników demotywująco. Jeżeli w grywalizacji popełniony zostaje jakiś błąd, wówczas informacja o jego popełnieniu nie jest odkładana w czasie. Kolejnym pozytywnym aspektem grywalizacji jest to, iż jednostki czują ekscytującą i motywującą niepewność, która sprawia, że chcą pozostać w grze, aby zobaczyć, co będzie się działo dalej. Pomiędzy osobami, które uczestniczą w rywalizacji, obserwuje się wzajemną interakcję oraz motywację do bycia najlepszym. Celowość grywalizacji jest także bardzo istotna, gdy jednostki biorące udział w rywalizacji mają jasno sprecyzowany cel. Często motywuje ich osiągnięcie tego celu. Literatura przedmiotu przyjmuje, że w grywalizacji powinny istnieć możliwości rozwojowe,

⁴⁷ M. Wawer, *Grywalizacja – nowy trend w rekrutacji kandydatów*, „Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania” 2015, t. 3, nr 39, s. 222.

⁴⁸ M. Złotek, *Wykorzystanie mechanizmów z gier jako motywatora do zmiany zachowania. Grywalizacja*, Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, Kraków 2017, s. 21.

⁴⁹ A. Winnicka- Wejs, *Motywowanie do rozwoju z zastosowaniem rywalizacji*, „Zarządzanie ludźmi w sektorze publicznym i organizacjach pozarządowych” (People Management in the Public and NGOs Sector) 2015, nr 201, s. 117.

⁵⁰ A. Misztal, op. cit., s. 99.

gdyż w przypadku kiedy jednostka ma możliwości rozwoju, nie może być mowy o stagnacji czy znudzeniu⁵¹.

Oddziaływanie ze strony innych osób powoduje, że uczestnik grywalizacji jest motywowany do podjęcia działań, w wyniku których obserwuje się progres, albo możliwość zdobycia bonifiki w postaci nagrody, co wywołuje emocje o nacechowaniu motywującym. Powstaje wówczas tzw. pętla zaangażowania, czego efektem jest „wciągnięcie” gracza w grę. M. Złotek zauważa, że przykładem pętli zaangażowania jest dziś bardzo popularny, dostępny w sieci serwis Twitter. Autorka dowodzi, w jaki sposób działa mechanizm emocji motywującej na Twitterze. Użytkownik odwiedza stronę Twitter i wyraża za jej pośrednictwem swoją opinię. Obserwowane jest zaangażowanie gracza poprzez: wzmianki, komentarze, wpisy, postęp albo możliwości otrzymania nagrody, pojawiają się też użytkownicy aktywnie śledzący aktywności oraz wpisy innych osób⁵².

A. Winnicka-Wejs dowodzi, iż mechanizmy gry używane w miejscu zatrudnienia mają pozytywny wpływ na pracowników, gdyż powodują, że pracownicy odczuwają większą satysfakcję z wykonywanej pracy, są efektywniejsi. Pracownicy uczą się, jak rozwiązywać trudne sytuacje i jak efektywnie wykorzystywać informację, a także zauważalny jest w ich przypadku wyższy poziom motywacji, co w efekcie przekłada się na obopólne korzyści względem pracowników i firmy, w której są oni aktywni zawodowo⁵³. Jednak to nie wszystkie korzyści, jakie płyną z wykorzystania grywalizacji w organizacji. Według I. Czerskiej grywalizacja sprawia, że obserwowane są pozytywne zmiany w aspekcie komunikacji interpersonalnej pomiędzy pracownikami. Grywalizacja ma wpływ również na harmonijność czasu pracy i uproszczenie firmowych zasad formalnych, które uważane są za zawiłe. Programy grywalizacyjne stosowane w organizacjach pomagają kreować jednolite, przejrzyste, jasne i efektywne środowisko pracy⁵⁴.

Grywalizacja uważana jest za narzędzie motywowania do rozwoju. Należy jednak przyjąć, że każdy sektor i każda branża jest inna, bowiem zarządzanie zasobami ludzkimi, np. w administracji publicznej czy sektorze biznesowym, jest różne. W niektórych przypadkach zasady muszą mieć charakter formalny i profesjonalny, a w innych niekoniecznie⁵⁵. Grywalizacja ma także służyć wyrabianiu pożądanых zachowań biznesowych.

Badaczki J. Kramarczyk oraz M. Osowiecka zauważają, że grywalizacja może być skutecznym motywatorem, ponieważ zastosowanie gier oraz ich specyfiki w miejscu zatrudnienia sprawia, iż ludzie aktywni zawodowo za sprawą procesu grywalizacji mogą dokonywać samorealizacji czy spełniać obrane cele lub poczuć się niezależnymi, a rywalizacja płynąca z grywalizacji może oddziaływać na nich w pozytywny i motywujący sposób. Aby ten rodzaj motywatora w pełni spełniał swoją funkcjonalność, należy włożyć wiele pracy w budowanie systemu gamifikacyjnego, gdyż ów system należy dostosować do specyfiki danej organizacji i zbudować go, kładąc nacisk na kreatywność, która w efekcie będzie skutkowałą progresem pracowniczym⁵⁶.

---

⁵¹ M. Jankowski, *Grywalizacja – wykorzystanie elementów gier do modyfikowania zachowań ludzi*, „Nauki Społeczne. Social Sciences” 2013, nr 2(8), Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, s. 145.

⁵² M. Złotek, op. cit., s. 30.

⁵³ A. Winnicka-Wejs, op. cit., s. 61.

⁵⁴ I. Czerska, *Grywalizacja. Miejsca pracy jako innowacyjne podejście w motywowaniu personelu*, „Marketing i Zarządzanie” 2017, nr 1(47), s. 258.

⁵⁵ A. Winnicka-Wejs, op. cit., s. 61.

⁵⁶ J. Kramarczyk, M. Osowiecka, *Pracownik = gracz? Gamifikacja w kontekście czynników motywujących współczesnego pracownika* [w:] M. Wysocka-Pieczyk, M. Gulla, *Człowiek zalogowany. Człowiek społeczny w przestrzeni Internetu*, „Biblioteka Jagiellońska”, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2015, s. 75

Zakończenie

Na podstawie analizy zaprezentowanej literatury można wyciągnąć następujące konkluzje. Motywacja pracownicza odgrywa dużą rolę w życiu zawodowym. Należy jednak zauważyć, iż aby jej proces był skuteczny, musi ona przybierać zindywidualizowany charakter. Jak słusznie zauważa A. Pieron-Pyszczek, w zatrudnieniu pracowników menadżerowie, żeby efektywnie wpłynąć na motywację osób, które tworzą strukturę pracowniczą organizacji, często wykorzystują cały wachlarz różnorodnych narzędzi, po to aby odpowiednio zmotywować swoich podwładnych. Należy pamiętać, iż efektywne motywowanie w dużej mierze zależne jest od właściwego doboru narzędzi motywowania, które są dostosowane nie tylko do polityki organizacji, ale również do aktualnych potrzeb firmy. Kadra zarządzająca nie ma przed sobą łatwego zadania, jeśli chodzi o dobór narzędzi motywowania i samo motywowanie pracownika, bowiem proces ten wymaga dużej znajomości szeregu czynników organizacyjnych. Dlatego tak istotne jest, aby zestaw narzędzi motywowania jednostek był silnie zindywidualizowany względem potrzeb pracownika, bowiem nie mogą zostać pominięte interesy danej firmy⁵⁷. Ponadto zauważyć należy, iż nowoczesne metody motywowania, oparte na stymulacji, mogą przyczyniać się i wspierać kadry zarządzające w kształtowaniu pożądanых postaw i zachowań, które będą przekładały się na wzrost motywacji u danych pracowników, co w efekcie przełoży się także na korzyści dla organizacji i realizację jej celów.

Bibliografia

- Berny J., Leśniewski M.A., Górski P., *Motywacja w systemie zarządzania zasobami ludzkimi. Analiza teoretyczna problemu (Motivation in humanresource management system. Theoretical analysis of the problem)*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, Seria: Administracja i Zarządzanie” 2012, nr 92.
- Blikle A.J., *Doktryna jakości. Rzecz o skutecznym zarządzaniu*, Onepress, Warszawa 2013.
- Borscheva A.V., Ilchenko S.V., *Evaluation of the effectiveness of the personnel policy of the organization*, „Bulletin of Experimental Education” 2017, no 4(13).
- Chaitanya V. *Gantamotivation in the workplace to improve the employee performance*, „International Journal of Engineering Technology. Management and Applied Sciences” 2014, vol. 2(6).
- Czerska I., *Grywalizacja miejsca pracy jako innowacyjne podejście w motywowaniu personelu*, „Marketing i Zarządzanie” 2017, nr 1(47).
- Daszkowska J., *Iluzja pieniądza i motywacyjna wartość płac w świetle statystyki ekonomicznej*, „Management and Business Administration” 2012, nr (108).
- Dobrowolska-Wesołowska M., *Zarządzanie przez motywowanie – motywująca rola dyrektora placówki oświatowej (Management through motivation – motivational role of a school headmaster)* „Acta scientifica Academiae Ostroviensis, Sectio: Nauki Humanistyczne, Społeczne i Techniczne” 2012, nr 1.

---

⁵⁷ A. Pieron-Pyszczek, *Motywowanie pracowników – wskazówki dla menedżerów*, Marona, Wrocław 2007, s. 16–17.

- Domański Z., *Zarządzane organizacją poprzez motywowanie pracowników*, „Journal of Modern Science” 2019, t. 4(43).
- Filippova T.A., *Thee use of employee motivation as an opportunity to increase profits*, „Tavrichesky Scientific Observer” 2013, no 5(22).
- Forsyth P., *Jak motywować ludzi*, Helion, Gliwice 2004.
- Frey B.S., Jege R., *Motivation crowding theory a survey of empirical evidence*, „Journal of Economic Surveys” 2001, vol. 15(5), Institute for Empirical Research in Economics University of Zurich, Zurich 2001.
- Ganta V.Ch., *Motivation in the Workplace to Improve the Employee Performance*, „International Journal of Engineering Technology” 2014, no 2(6), Management and Applied Sciences.
- Gembalska-Kwiecień A., *Metody i środki motywowania do bezpiecznej pracy*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. Organizacja i zarządzanie” 2013, nr 67.
- Golnau W., *Teoretyczne podstawy i zasady kształtowania wynagrodzeń za pracę według wyników*, „Zarządzanie i Finanse. Journal of Management and Finance” 2018, nr 1(2).
- Harmon-Jones E., Harmon-Jones C., Tom F., *What is Approach Motivation?*, „Price Emotion Review” 2013, vol. 5, no.3, School of Psychology, The University of New South Wales, Australia.
- Isahrabiu U., *The role of personnel management and workers motivation in an organization*, „Journal of Business and Management” 2018, no 20(4).
- Izdebska M., *Systemy motywacyjne małych i średnich przedsiębiorstw*, „Zeszyty Naukowe WSP” 2018, nr 3 (*Współczesne aspekty relacji i komunikacji*), Wyższa Szkoła Promocji, Mediów i Show Businessu, Warszawa 2019.
- Jankowski M., *Grywalizacja – wykorzystanie elementów gier do modyfikowania zachowań ludzi*, „Nauki społeczne. Social Sciences” 2013, nr 2(8), Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu.
- Kašpárková L., Vaculíka M., *Why resilient workers perform better: The roles of job satisfaction and work engagement*, „Journal of Workplace Behavioral Health” 2018, vol 33, no 1.
- Kordziński J., *Sila motywacji – jak dopingować siebie i ludzi, z którymi pracujesz*, Helion, Gliwice 2010, s. 106.
- Kościelniak A., *Skuteczne motywowanie – klucz do sukcesu przedsiębiorstwa*, „Roczniki Ekonomiczne Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy” 2018, nr 3.
- Krajewska M., *Konflikty w organizacji a motywacja pracowników do pracy*, „Academy of Management” 2019, nr 3(3).
- Kramarczyk J., Osowiecka M., *Pracownik = gracz? Gamifikacja w kontekście czynników motywujących współczesnego pracownika [w:] M. Wysocka-Pieczyk, M. Gulla, Człowiek zalogowany. Człowiek społeczny w przestrzeni Internetu*, Biblioteka Jagiellońska, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2015.
- Ludwikowska M., *Błędy popełniane w systemie motywacji pracowników*, „Acta Uniiversitatis Nicolai Copernici. Zarządzanie XXXIX” 2012, z. 40.

- Marjański A., Cienkowski Z., Chrząszcz A., *Wykorzystanie motywowania pracowników w procesie zarządzania zasobami ludzkimi (The Use of Motivating Employees in the Process of Human Resources Management)*, „Przedsiębiorczość i Zarządzanie” 2018, t. XIX, z. 11, cz. 2, Wydawnictwo SAN.
- Mazur M., *Motywowanie pracowników jako istotny element zarządzania organizacją*, „Nauki Społeczne. Social Sciences” 2013, nr 2(8).
- McKenna E., Beech N., *Zarządzanie zasobami ludzkimi*, Gebethner i S-ka, Warszawa 1997.
- Michalik K., *Stosowanie nagród i kar w organizacji*, „Zeszyty Naukowe MWSE w Tarnowie” 2005, nr 7.
- Michałkiewicz A., *Teoria niesprawiedliwości J. S. Adamsa*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Psychologica” 2009, nr 13.
- Miształ A., *Grywalizacja w zarządzaniu zasobami ludzkimi w przedsiębiorstwie (Gamification in management of human resources in enterprise)*, „Nauki o zarządzaniu. Management Sciences” 2015, nr 3(24).
- Motywacja 3.0 – czy rzeczywiście stanowi przełom w relacjach pracodawca-pracownik?*, <http://szkolenia-wbz.pl/motywacja-3-0-czy-rzeczywiscie-stanowi-przelom-w-relacjach-pracodawca-pracownik/>, dostęp: 27.12. 2019 r.
- Nguyen L., *The Impact of Employees Motivation on Organizational*, „University of Applied Sciences” 2017, s 10.
- Pierścieniak A., Krent D., Jakiela J., *Motywacja wewnętrzna jako kluczowy czynnik zaangażowania pracownika*, „Przedsiębiorstwo i Region” 2013, nr 5.
- Pietroń-Pyszczyk A., *Motywowanie pracowników – wskazówki dla menedżerów*, Marona, Wrocław 2007.
- Pietryka A., *Wpływ materialnych form motywowania pracowników na satysfakcję z pracy*, WSPiA, Rzeszów 2015.
- Pink D.H., *Drive. Kompletnie nowe spojrzenie na motywację (Drive. The Surprising Truth About What Motivates Us)*, przekł A. Wojtaszczyk, Studio EMKA, Warszawa 2011.
- Romanowska M., *Skuteczność procesu motywacji pracowników urzędu miasta*, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego” 2011, nr 687(48).
- Shane S., Locke E.A., Collins C., *Entrepreneurial motivation*, „Human Resource Management Review” 2012, nr 13(2).
- Świstak P., Skrzypczyk E., *Coaching jako narzędzie motywowania zewnętrznego w procesie zarządzania zasobami ludzkimi*, „Czasopismo Naukowe. Rynek. Społeczeństwo. Kultura” 2019, nr 1(32).
- Tokarska-Ołownia W., *Motywowanie i czynniki motywowania w świętokrzyskich przedsiębiorstwach*, „Acta Scientifica Academiae Ostroviensis. Sectio A, Nauki Humanistyczne, Społeczne i Techniczne” 2019, nr 1(2).
- Walentek D., *Niematerialne formy motywowania do bezpiecznej pracy – studium przypadku*, „Archiwum Wiedzy Inżynierskiej” 2019, nr 1.
- Wawer M., *Grywalizacja – nowy trend w rekrutacji kandydatów*, „Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania” 2015, t. 3, nr 39.

Winnicka-Wejs A., *Motywowanie do rozwoju z zastosowaniem grywalizacji*, „Zarządzanie Zasobami Ludzkimi” 2015, nr 3–4(104–105).

Wiśniewska Z., Wiśniewski Z., Miarkiewicz T., *Motywowanie w procesie zmian*, „Studia Ekonomiczne Regionu Łódzkiego” 2012, nr 8, s. 252.

Złotek M., *Wykorzystanie mechanizmów z gier jako motywatora do zmiany zachowania. Grywalizacja*, Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, Kraków 2017.

SUMMARY

Daria Rogowska

Employee motivation in the light of selected theoretical perspectives. An outline of the problem

This paper is devoted to selected theoretical perspectives related to employee motivation. It constitutes an outline of the problem and has the form of a review. The aim of this paper is to present selected theoretical perspectives regarding employee motivation because this issue seems to be crucial in relation to professional activities. This paper presents the notion of employee motivation from the perspective of selected definitions. The 3.0 motivation model and other selected concepts are described. Moreover, individual levels of employee motivation 3.0 are presented. The focus is also on their characteristics. The term gamification and its essence are presented. An attempt is made at presenting the applications of gamification and its specificity in professional activation of people working in a given organization.

Key words: motivating, employees, organization.

Data wpływu artykułu: 21.02.2021 r.

Data akceptacji artykułu: 30.03.2021 r.

DOI: 10.5604/01.3001.0014.9223

Jakub Szremski

Uniwersytet Wrocławski

e-mail: szremski@wp.pl

Sprawa administracyjna materialna w ujęciu abstrakcyjnym a sprawa administracyjna materialna w ujęciu konkretnym

STRESZCZENIE

Możliwość uruchomienia drogi postępowania administracyjnego związana jest z zaistnieniem indywidualnej sprawy administracyjnej. Jest ona przedmiotem toczącego się procesu administracyjnego. Jej granice wyznaczają „obszar” działalności jurysdykcyjnej organu orzekającego. Tym samym określenie zakresu indywidualnej sprawy administracyjnej stanowić będzie granice prowadzonego procesu. Ustawodawca nie definiuje pojęcia „sprawa administracyjna”. Do zakresu tego pojęcia można zaliczyć sprawę administracyjną materialną w ujęciu abstrakcyjnym (istniejącą przed formalnym wszczęciem postępowania) oraz sprawę administracyjną materialną w ujęciu konkretnym (istniejącą w ramach toczącej się procedury administracyjnej).

Słowa kluczowe: sprawa administracyjna, postępowanie administracyjne, przedmiot postępowania administracyjnego.

Wstęp

Nauka prawa nie uczyniła dotąd przedmiotem swego zainteresowania „sprawy” jako zjawiska wspólnego różnym dyscyplinom prawniczym. „Sprawa” kwalifikowana jest określoną dziedziną prawa, a w jej ramach stosunkiem prawnym, przedmiotem czy właściwością sądu. Pojęcie „sprawy” stanowi obiekt badań prowadzonych na gruncie doktryn poszczególnych gałęzi prawa¹.

W przypadku próby określenia zakresu pojęcia „sprawy” należy wziąć pod uwagę przepis art. 45 ust. 1 Konstytucji RP. Zgodnie z tym przepisem każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd. Przy okazji wykładni tego przepisu Trybunał Konstytucyjny

---

¹ A. Wilczyńska, *Sprawa z zakresu administracji publicznej na tle pojęć sprawy administracyjnej i sprawy cywilnej – zagadnienia teoretycznoprawne*, „Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego” 2008, nr 5, s. 70.

wypowiedział się w kwestii zakresu pojęcia „sprawy”. W wyroku z dnia 30 października 2010 r. Trybunał stwierdził, że pojęcie „sprawy” nie zostało określone w sposób jednoznaczny ani w doktrynie prawnej, ani w orzecznictwie. Poszczególne gałęzie prawa posługują się tym określeniem w różnych znaczeniach. Ich doktryna nie daje jasnych wskazówek do interpretacji art. 45 ust. 1 Konstytucji². W wyroku z dnia 10 maja 2000 r. Trybunał Konstytucyjny natomiast stwierdził, że pojęcie sprawy na gruncie art. 45 ust. 1 Konstytucji RP wymaga z pewnością uwzględnienia szerszego kontekstu normatywnego. Wymaga przede wszystkim podkreślenia, że jest to pojęcie – co najmniej w pewnej mierze – autonomiczne, którego nie można objaśniać wyłącznie poprzez odniesienia do pojęcia sprawy funkcjonującego na tle poszczególnych gałęzi prawa: karnego, cywilnego czy administracyjnego. Wynika to z ogólnej zasady interpretacyjnej, zgodnie z którą normy konstytucyjne muszą być traktowane jako punkt odniesienia dla oceny poszczególnych pojęć ustawowych, a nie odwrotnie³.

Istoty „sprawy” w znaczeniu ogólnym należy bowiem odnosić do kwestii ingerencji państwa w sferę swobody i wolności jednostki. Pojęcie „sprawy” w takim znaczeniu należy definiować w oderwaniu od konkretnej dziedziny prawa. Taki pogląd został wyrażony przez Sąd Najwyższy w Uchwale Składu Siedmiu Sędziów Sądu Najwyższego z dnia 28 marca 2012 r., w której stwierdzono, że pojęcie „sprawa”, interpretowane przy uwzględnieniu treści art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, oznacza sprawę w zakresie głównego przedmiotu postępowania, a także kwestii incydentalnej, która związana jest z możliwą ingerencją w sferę podstawowych praw zagwarantowanych przepisami Konstytucji RP⁴. Każda bowiem „sprawa” związana jest z ingerencją państwa w sferę wolności jednostki. Tym samym konieczne jest, aby jednostka miała zagwarantowaną możliwość domagania się rozpatrzenia każdej „sprawy” na gruncie ściśle określonego postępowania. Natomiast ujmowanie pojęcia „sprawy” w znaczeniu ogólnym takiej gwarancji prawnej nie daje. Tym samym należy podkreślić czysto teoretyczny charakter rozważań na temat definicji „sprawy” w ujęciu ogólnym – w oderwaniu od konkretnej gałęzi prawa.

Określając natomiast zakres pojęcia „sprawa administracyjna”, należy odwołać się do wypracowanych w doktrynie i orzecznictwie poglądów związanych z tym zagadnieniem. Należy bowiem zauważyć, że ustawodawca w przepisach prawa procesowego nie wprowadził legalnej definicji tego pojęcia. Nie określił także kategorii spraw, które należałoby zaliczyć do zakresu pojęcia „sprawa administracyjna”. Tym samym zakreślenie pojęcia sprawy administracyjnej na podstawie jedynie regulacji procesowej, nie jest możliwe.

W związku z tym, niezbędne będzie określenie podstaw prawnych zaistnienia kategorii sprawy administracyjnej. Należy bowiem zauważyć, że takich podstaw należy doszukiwać się przede wszystkim w regulacjach materialnoprawnych. Przepisy prawa procesowego mają w tym wypadku jedynie charakter służebny. Istotny jest także moment zaistnienia takiej sprawy. Zaistnienie bowiem indywidualnej sprawy administracyjnej następuje „pozaprocessowo”, jeszcze przed wszczęciem formalnej procedury. Dopiero w momencie wszczęcia postępowania sprawa administracyjna nabiera charakteru konkretnego i staje się

---

² Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 30 października 2010 r., sygn. akt SK 20/11, Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego 2012, nr 9, poz. 110.

³ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 10 maja 2000 r., sygn. akt K 21/99, Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego 2000, nr. 4, poz. 109.

⁴ Uchwała Składu Siedmiu Sędziów Sądu Najwyższego z dnia 28 marca 2012 r., sygn. akt I KZP 26/11, Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Karna i Wojskowa 2012, nr 4, poz. 36.

przedmiotem rozstrzygnięcia. Tym samym konieczne jest wyodrębnienie sprawy administracyjnej materialnej w ujęciu abstrakcyjnym (zaistniałej „przedprocesowo”) oraz sprawy administracyjnej w ujęciu konkretnym (będącej przedmiotem toczącego się już postępowania administracyjnego).

W zakresie analizowanego zagadnienia konieczne jest sformułowanie następujących pytań badawczych: Gdzie należy szukać podstaw istnienia sprawy administracyjnej (zarówno tej w ujęciu abstrakcyjnym, jak i tej w ujęciu konkretnym)? Jakie są różnice teoretycznoprawne między sprawą administracyjną materialną w ujęciu abstrakcyjnym a w ujęciu konkretnym? Jakie są warunki przekształcenia sprawy administracyjnej materialnej w ujęciu abstrakcyjnym w sprawę administracyjną materialną w ujęciu konkretnym? W badaniu zagadnienia sprawy administracyjnej materialnej posłużono się metodą dogmatyczno-prawną. Przedmiotem analizy są poglądy doktryny prawa administracyjnego (zarówno w zakresie postępowania administracyjnego, jak i sądownoadministracyjnego), a także dodatkowo przeanalizowano piśmiennictwo z zakresu prawa konstytucyjnego. Ponadto uzupełniająco wzięto pod uwagę orzecznictwo sądowe – Sądu Najwyższego oraz Trybunału Konstytucyjnego.

Sprawa administracyjna materialna w ujęciu abstrakcyjnym a sprawa administracyjna materialna w ujęciu konkretnym

Określenie „sprawa administracyjna” należy zarówno do języka prawnego, jak i wynika z wielości przepisów, w których występuje – ma duże znaczenie praktyczne. Nie jest ono jednak zdefiniowane w obowiązujących przepisach prawa. Inaczej niż w przypadku sprawy cywilnej czy sprawy sądownoadministracyjnej, których definicje znajdują się w przepisach prawa procesowego⁵. Sprawa cywilna została zdefiniowana w art. 1 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego⁶, natomiast definicja sprawy sądownoadministracyjnej znajduje się w art. 1 ustawy z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi⁷. Doktrynalnej definicji sprawy sądownoadministracyjnej dokonał m.in. Marcin Kamiński. Jego zdaniem sprawę sądownoadministracyjną stanowi potencjalna kwestia stanu hierarchicznej zgodności zaskarżalnej formy działania lub zaniechania organu administracji publicznej z normami wyższego stopnia porządku prawnego, stanowiącymi jej podstawę kompetencyjną, materialną i proceduralną, która aktualizuje się w następstwie wniesienia przez uprawniony podmiot skargi lub wniosku, stając się przedmiotem postępowania przed sądem administracyjnym⁸.

Interpretacji pojęcia sprawy administracyjnej należy dokonywać na gruncie języka prawniczego, w takim przypadku najprościej byłoby zdefiniować sprawę administracyjną w sposób negatywny, czyli przez przyjęcie, że wszystkie sprawy, które nie są sprawami z zakresu innych gałęzi prawa (np. sprawami cywilnymi czy karnymi), są sprawami administracyjnymi.

---

⁵ K. Gruszecki, *Pojęcie sprawy administracyjnej w polskim postępowaniu administracyjnym*, „Samo-rząd Terytorialny” 2005, nr 11, s. 33.

⁶ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1575 z późn. zm.), zwana dalej k.p.c.

⁷ Ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 2325, z późn. zm.).

⁸ M. Kamiński, *O istocie pojęcia sprawy sądownoadministracyjnej*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2009, nr 10, s. 27.

Jednak taka definicja uniemożliwia precyzyjne ustalenie cech charakterystycznych interpretowanego pojęcia, co ma duży wpływ na jego praktyczne znaczenie. Dlatego też należy brać pod uwagę pozytywną definicję pojęcia sprawy administracyjnej⁹.

Warty podkreślenia jest także fakt, że zakres sprawy administracyjnej materialnej jest tożsamy z zakresem sprawy sądownoadministracyjnej w ujęciu materialnym (dotyczącej kontroli decyzji administracyjnej). Jak zauważa J. Zimmermann, skoro sąd administracyjny przeprowadza kontrolę aktu wydanego w sprawie administracyjnej mającej znaczenie i treść materialnoprawną, to on sam działa w tej samej sprawie, mając wobec niej tylko inny cel do spełnienia. Celem tym nie jest konkretyzacja stosunku prawnego, a kontrola tej konkretyzacji. Chodzi jednak o ten sam stosunek prawny wyznaczający zakres sprawy¹⁰.

Konieczne jest jednak określenie zakresu pojęcia sprawy administracyjnej bez odnoszenia się do definicji spraw innych gałęzi prawa. Terminem sprawy administracyjnej oznacza się zarówno starania jednostki o określone działanie organu administracji, jak i wielkie zespoły zagadnień związanych z reformowaniem różnych działów administracji¹¹. Mnogość rozwiązań prawnych, w których ustawodawca się nim posługuje, powoduje, że jest ono niejednoznaczne i w różnych sytuacjach nadaje mu się inne znaczenie – podkreślają Jan Zimmermann i Ludwik Żukowski¹². Z punktu widzenia jednak sformułowania zakresu jednej z przesłanek dopuszczalności postępowania administracyjnego (sprawy administracyjnej) konieczne jest określenie elementów definicji sprawy administracyjnej.

Pozytywnej definicji sprawy administracyjnej nie należy odnosić tylko do przepisów procesowych (art. 1 pkt 1 ustawy z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego¹³), ale także do regulacji materialnych, jednak przede wszystkim do doktrynalnego rozumienia tego pojęcia. Trzeba jednak zauważyć, że związek pojęcia sprawy administracyjnej z prawem materialnym nie wynika wyraźnie z formuły obecnego art. 1 k.p.a. Pojęcie to należy więc konstruować teoretycznie przez uprzednie sformułowanie jednoznacznej koncepcji prawa materialnego, czyli norm, których wiążące konsekwencje mają być ustalone przez rozstrzygnięcie sprawy. W ten sposób pojęcie sprawy administracyjnej wyraża elementy procesu stosowania normy materialnej¹⁴.

Kluczową zatem kwestią dla ustalenia teoretycznego pojęcia sprawy administracyjnej jest odwołanie się do pojęcia stosunku prawnego. Stosunek taki zachodzi wtedy, gdy prawo przedmiotowe ma dla dwóch podmiotów takie znaczenie, że w określonych warunkach sytuacja prawna jednego podmiotu jest połączona w pewien sposób z sytuacją prawną drugiego¹⁵. W wypadku prawa administracyjnego mamy do czynienia z administracyjnym wymiarem tej instytucji. Stosunek administracyjnoprawny jako wzajemny układ zachowań między dwoma

⁹ K. Gruszecki, op. cit., s. 33.

¹⁰ J. Zimmermann, *Prawo administracyjne*, Warszawa 2010, s. 397.

¹¹ K. Jandy-Jendrośka, J. Jendrośka, *System jurysdykcyjnego postępowania administracyjnego* [w:] *System prawa administracyjnego*, t. III, red. T. Rabka, J. Łętowski, Warszawa 1978, s. 195.

¹² L. Żukowski [w:] L. Żukowski, R. Sawuła, *Postępowanie administracyjne i postępowanie przed Naczelnym Sądem Administracyjnym*, Warszawa 2001, s. 21; J. Zimmermann, *Polska jurysdykcja administracyjna*, Warszawa 1996, s. 29.

¹³ Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 256 z późn. zm.), zwana dalej k.p.a.

¹⁴ J. Zimmermann, *Aksjomaty postępowania administracyjnego*, Warszawa 2017, s. 79.

¹⁵ F. Longchamps, *O pojęciu stosunku prawnego w prawie administracyjnym*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” No 19, Prawo XII, Wrocław 1964, s. 45.

podmiotami, kwalifikowany przez prawo administracyjne, wyróżnia się spośród innych stosunków prawnym tym, że:

1) jednym z podmiotów tego stosunku jest zawsze (obligatoryjnie) organ administracji publicznej, który przez nawiązanie stosunku prawnego staje się podmiotem praw lub obowiązków w sferze realizacji zadań administracji i której z tego powodu wystarcza zdolność administracyjnoprawna czynna, sformułowana przez normy prawne określające jego kompetencje;

2) drugim z podmiotów stosunku może być obywatel, spółka, przedsiębiorstwo państwowe, zakład administracyjny i każda inna jednostka organizacyjna kwalifikowana przez prawo jako podmiot prawa bądź obowiązków administracyjnoprawnych;

3) podmiotem rozstrzygającym o treści ustanowionych między dwoma podmiotami prawa czy obowiązków jest zawsze organ administracji publicznej (z wyjątkiem stosunków powstających z mocy prawa), niezależnie od tego, czy inicjatywa nawiązania stosunku wyszła od organu administracyjnego (z urzędu), czy od drugiego podmiotu stosunku (na wniosek).

Ta zdolność organu do rozstrzygnięcia o prawach bądź obowiązkach odzwierciedla się w tzw. jednostronności stosunku administracyjnego, czyli władztwie administracyjnym. Konstrukcja tego władztwa opiera się na nierównorzędności podmiotów, wyrażającej się w możliwości kształtowania przez organ administracji publicznej sytuacji drugiego podmiotu, niezależnie od jego woli, ale zgodnie z prawem przedmiotowym¹⁶. Takie kompleksowe ujęcie elementów stosunku administracyjnoprawnego stanowi punkt wyjścia dla określenia elementów konstruujących teoretyczne pojęcie sprawy administracyjnej, a także momentu jej zaistnienia.

Aby można było mówić o powstaniu sprawy administracyjnej, musi dojść do zawiązania się między dwoma podmiotami stosunku administracyjnoprawnego opartego na normach materialnego prawa administracyjnego. Do takiej sytuacji dojdzie bowiem, kiedy określony podmiot znajdzie się w sytuacji opisanej hipotezą normy prawa materialnego. W doktrynie podkreśla się, że geneza każdej sprawy administracyjnej, mającej stanowić przedmiot postępowania jurysdykcyjnego, jest związana ze specyficznym obowiązywaniem norm prawa materialnego, ze specyficznym sposobem uwalniania ich mocy wiążącej w stosunku do indywidualnie oznaczonego podmiotu. Sprawa powstaje z chwilą ziszczenia się przesłanek faktycznych zawartych w hipotezie normy kompetencyjnej, stanowiącej o powinności zastosowania normy przedmiotowej przez rozstrzygnięcie o określonych uprawnieniach lub obowiązkach za pomocą autorytatywnego aktu, z tą chwilą zawiązuje się też między właściwym organem a przyszłym adresatem aktu stosunek administracyjnoprawny¹⁷. Podkreśla się także, że stosunki administracyjnoprawne powstają i istnieją wcześniej, niż nastąpi działanie organu administracyjnego (np. decyzja) konkretyzujące uprawnienia i obowiązki stron tego stosunku. Nie treść żądania tworzy sprawę administracyjną, ponieważ ta w chwili jego złożenia już istnieje, ale żądanie wszczęcia postępowania czyni sprawę przedmiotem postępowania¹⁸. Tym samym zaistnienie sprawy administracyjnej jest niezależne od jakiegokolwiek podmiotu – zarówno jednostki, jaki i organu administracji publicznej. O pojawieniu się określonego rodzaju sprawy administracyjnej decyduje bowiem ustawodawca (ustanawiając określoną regulację administracyjnego prawa materialnego). Kolejnym

¹⁶ J. Boć [w:] *Prawo administracyjne*, red. J. Boć, Wrocław 2010, s. 366–367.

¹⁷ T. Kielkowski, *Sprawa administracyjna w ujęciu dynamicznym*, „Casus” 2001, nr 21, s. 26.

¹⁸ T. Woś, *Pojęcie „sprawy” w przepisach kodeksu postępowania administracyjnego*, „Acta Universitatis Wratislaviensis”, No 1022, Prawo CLXXVIII, Wrocław 1990, s. 334.

warunkiem jest natomiast ziszczenie się określonych przesłanek faktycznych zawartych w normie materialnoprawnej w stosunku do indywidualnie określonej jednostki.

Wobec tego, że sprawa administracyjna istnieje niejako uprzednio – przed zawiązaniem się stosunku procesowego między dwoma podmiotami (zatem przed wszczęciem jurysdykcyjnego postępowania administracyjnego), można przyjąć istnienie sprawy administracyjnej materialnej w ujęciu abstrakcyjnym (przed wszczęciem procedury) oraz sprawy administracyjnej materialnej w ujęciu konkretnym (po wszczęciu postępowania – jako przedmiotu tego postępowania). Taki podział można odnieść do poglądów J. Bocia związanych z rodzajem sytuacji administracyjnoprawnych, w jakich może znajdować się jednostka. J. Boć uważa, że przez sytuację prawną (administracyjnoprawną) rozumieć należy każdą sytuację społeczną danego podmiotu, której elementy składowe zostały ukształtowane prawnie w sposób bezpośredni lub pośredni, ze względu na konkretne zdarzenia faktyczne¹⁹. Dzieli on te sytuacje m.in. na sytuacje potencjalne oraz realne. Zdaniem J. Bocia, w sytuacjach potencjalnych znajdują się wszystkie podmioty prawne, wobec których nie zindywidualizowano jeszcze konkretnych praw i obowiązków określonych prawem materialnym, ale wobec których ze względu na ich dotychczasową sytuację faktyczną lub prawną zindywidualizowanie to może lub musi nastąpić. Sytuacja realna oznacza, że w wyniku aktu administracyjnego wydanego w trybie określonego postępowania lub w inny prawem określony sposób nastąpiło odniesienie sformułowanych w prawie w sposób abstrakcyjny praw i obowiązków do oznaczonego konkretnie podmiotu prawnego²⁰. Tym samym można uznać, że sprawa administracyjna materialna w ujęciu abstrakcyjnym stanowi sytuację administracyjnoprawną o charakterze potencjalnym (nie jest ona jeszcze przedmiotem konkretyzacji praw lub obowiązków na drodze procesu administracyjnego, jednak może lub musi się taką stać), a sprawa administracyjna materialna w ujęciu konkretnym stanowi sytuację administracyjnoprawną realną (jest przedmiotem konkretyzacji praw lub obowiązków na drodze wszczętego postępowania administracyjnego).

Należy zaznaczyć jednak ścisły związek między sprawą administracyjną materialną w ujęciu abstrakcyjnym a sprawą w ujęciu konkretnym. Sprawa administracyjna materialna „abstrakcyjna” powstaje bowiem w momencie zawiązania się stosunku administracyjnoprawnego między dwoma podmiotami. Taki pogląd jest podzielany przez przedstawicieli doktryny. Zdaniem T. Wosia, sprawa administracyjna to przewidziana w przepisach materialnego prawa administracyjnego, możliwość konkretyzacji wzajemnych uprawnień i obowiązków stron stosunku administracyjnoprawnego, którymi są organ administracyjny i indywidualny podmiot nie podporządkowany organizacyjnie temu organowi²¹. E. Iserzon uznaje za sprawę administracyjną zindywidualizowany i skonkretyzowany spłot stosunków między danym organem administracji państwowej a daną jednostką²². J. Zimmermann uważa, że sprawa administracyjna to pierwotne ustanowienie sytuacji prawnej po stronie określonego podmiotu reprezentującego interes oparty na prawie administracyjnym²³. Jak słusznie zauważa natomiast A. Wilczyńska, kryteriami wyodrębnienia spraw administracyjnych w ujęciu materialnoprawnym są rodzaj stosunki prawne, rodzaj normy prawa,

¹⁹ J. Boć, op. cit., s. 368.

²⁰ Ibidem, s. 372.

²¹ T. Woś, op. cit., s. 334.

²² E. Iserzon, *Postępowanie administracyjne. Komentarz. Orzecznictwo – okólniki*, Kraków 1937.

²³ J. Zimmermann, *Administracyjny tok instancji*, Kraków 1986, s. 13.

metoda regulacji czy rodzaj skutku wynikającego ze stosunku prawnego²⁴. Tym samym elementem zasadniczym dla wyodrębnienia sprawy administracyjnej materialnej w ujęciu abstrakcyjnym jest zaistnienie specyficznego stosunku prawnego między dwoma podmiotami – podmiotem administracyjnym a podmiotem podporządkowanym. Powstanie jednak sprawy administracyjnej w znaczeniu materialnym następuje poza wolą tych podmiotów, a także niejako „pozaprosesowo”. O zawiązaniu stosunku administracyjnoprawnego decyduje bowiem treść normy materialnego prawa administracyjnego. W tym ujęciu sprawa ma charakter statyczny – nie jest przedmiotem rozpoznania przez organ orzekający, nie są prowadzone w związku z nią żadne czynności organu administracji publicznej (ani czynności dowodowe, ani wyjaśniające). Taka sprawa nie jest jeszcze rozstrzygana na drodze prawnie regulowanej procedury, tym samym nie wywołuje także żadnych skutków prawnych wobec podmiotów podporządkowanych.

W doktrynie prawa administracyjnego podkreślane jest także ujęcie konkretne pojęcia sprawy administracyjnej. Autorzy bowiem łączą istnienie sprawy administracyjnej z przedmiotem jurysdykcyjnego postępowania administracyjnego, w tym także z autorytatywną konkretyzacją uprawnień bądź obowiązków w formie indywidualnego aktu administracyjnego. K. Jandy-Jendroška i J. Jendroška definiują sprawę administracyjną jako pewną konkretną sytuację życiową, w której interes indywidualny i interes społeczny mają znaleźć wyraz na podstawie prawa administracyjnego w formie władczego rozstrzygnięcia po przeprowadzeniu określonego prawem postępowania²⁵. E. Bojanowski i J. Lang definiują sprawę administracyjną jako wszystkie okoliczności faktyczne i prawne, ze względu na które zainteresowana osoba żąda wydania decyzji administracyjnej albo ze względu na które właściwy organ administracji publicznej może lub powinien taką decyzję wydać. Chodzi zatem o fakty i zdarzenia tworzące tzw. stan faktyczny sprawy oraz prawa i obowiązki, które na podstawie obowiązujących przepisów prawa administracyjnego mogą lub powinny być przyznane lub nałożone na osobę – adresata decyzji administracyjnej²⁶. A. Wilczyńska przez sprawę administracyjną rozumie przedmiot postępowania administracyjnego toczącego się przed właściwym organem administracji²⁷. T. Kielkowski uważa, że sprawa administracyjna to kwestia istnienia stanu faktycznego, opisanego w hipotezie normy prawnej, wymagającej dla uwolnienia swej mocy wiążącej autorytatywnej konkretyzacji, dokonanej w formie aktu wydanego przez właściwy organ administrujący²⁸. W. Dawidowicz wyróżnia trzy charakteryzujące sprawę administracyjną elementy: po pierwsze, źródłem istnienia sprawy administracyjnej muszą być przepisy prawa administracyjnego; po drugie, postępowanie w tej sprawie może się toczyć na wniosek lub z urzędu; po trzecie, rozstrzygnięcie sprawy administracyjnej powinno mieć formę decyzji administracyjnej²⁹.

Między abstrakcyjnym a konkretnym ujęciem sprawy administracyjnej istnieje ścisły związek. Z chwilą przekształcenia się sprawy administracyjnej „abstrakcyjnej” w sprawę „konkretną” dochodzi do zamiany stosunku materialnoprawnego w stosunek procesowy.

²⁴ A. Wilczyńska, op. cit., s. 75–76 i 83–84.

²⁵ K. Jandy-Jendroška, J. Jendroška, op. cit., s. 195–196.

²⁶ E. Bojanowski, J. Lang, *Postępowanie administracyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 1999, s. 15.

²⁷ A. Wilczyńska, op. cit., s. 83–84.

²⁸ T. Kielkowski, *Sprawa administracyjna*, Kraków 2004, s. 35.

²⁹ W. Dawidowicz, *Zarys procesu administracyjnego*, Warszawa 1989, s. 7–8; W. Dawidowicz, *O stosowaniu prawa administracyjnego w sprawie administracyjnej*, „Państwo i Prawo” 1993, nr 4, s. 42–43 i 45.

Jak słusznie zauważa A. Krasicyńska-Knuter, stosunki materialne istnieją już wcześniej i sprawa w znaczeniu materialnym także już istnieje, natomiast po wszczęciu postępowania sprawa „materializuje się” i staje się przedmiotem postępowania³⁰. W tym momencie dochodzi bowiem do utworzenia drogi jurysdykcyjnego postępowania administracyjnego – zarówno z urzędu, jak i na wniosek. Wówczas sprawa w rozumieniu abstrakcyjnym nabiera charakteru konkretnego – staje się przedmiotem postępowania administracyjnego. Podlega zatem rozpoznaniu na drodze prawnie regulowanego procesu kończącego się wydaniem aktu jurysdykcji. W tym ujęciu sprawa administracyjna ma charakter dynamiczny. Organ orzekający prowadzi w związku ze sprawą czynności dowodowe wyjaśniające, które mają na celu merytoryczne rozstrzygnięcie sprawy. Tym samym dochodzi do autorytatywnej konkretyzacji uprawnień bądź obowiązków w formie decyzji administracyjnej.

W związku z dynamicznym charakterem sprawy w ujęciu konkretnym (będącej przedmiotem postępowania administracyjnego) nie jest możliwe dokładne określenie jej granic. Jak zaznacza się w doktrynie, moment pełnego ukształtowania się granic sprawy administracyjnej następuje więc dopiero przed wydaniem decyzji, a po zamknięciu postępowania wyjaśniającego³¹. W toku postępowania elementy konstytutywne sprawy mogą podlegać przeobrażeniom. Mogą to być zmiany wynikające ze zdarzeń faktycznych lub nowelizacji przepisów (zmiany obiektywne) bądź przeobrażenia zachodzące w świadomości organu orzekającego (zmiany subiektywne)³².

W doktrynie podkreśla się także, że sprawa będąca przedmiotem postępowania administracyjnego to sprawa o podwójnej konkretności: podmiotowej i przedmiotowej³³. Konkretność przedmiotowa sprawy objawia się w precyzyjnym wskazaniu okoliczności, wobec których ustalane są konsekwencje prawne, czyli w określeniu zakresu zastosowania normy prawnej podlegającej konkretyzacji w postępowaniu administracyjnym. Konkretność podmiotowa sprawy przejawia się we wskazaniu podmiotów, których sytuacji sprawa administracyjna dotyczy. Wyznacza ona możliwość zakończenia postępowania jurysdykcyjnego aktem indywidualnym, wyłączając dopuszczalność wydania w sprawie administracyjnej aktu generalnego. Adresat aktu indywidualnego określony jest wprost poprzez wskazanie imienia i nazwiska lub nazwy³⁴.

Od sprawy administracyjnej materialnej (zarówno w ujęciu abstrakcyjnym, jak i konkretnym) należy odróżnić sprawę administracyjną procesową. Zdaniem B. Adamiak sprawy administracyjne materialne to te, które mają podstawy prawne w normie prawa materialnego. Istotą tych spraw jest dokonanie w trybie unormowanym prawem procesowym, w formie decyzji administracyjnej, autorytatywnej konkretyzacji normy prawa materialnego w zakresie uprawnień lub obowiązków jednostki mającej interes prawny lub obowiązek prawny. Sprawy administracyjne procesowe to te, które mają podstawy prawne w prawie procesowym.

³⁰ A. Krasicyńska-Knuter, *Problematyka badania bezprzedmiotowości postępowania administracyjnego*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” No 2486, „Przegląd Prawa i Administracji” LIII, Wrocław 2003, s. 80.

³¹ J. Zimmermann, *Problem „beneficium novorum” w postępowaniu administracyjnym*, „Państwo i Prawo” 1987, nr 5, s. 64–65.

³² K. Sobieralski [w:] *Weryfikacja rozstrzygnięć w postępowaniu administracyjnym ogólnym. System Prawa Administracyjnego Procesowego*, T. II, część 5, red. B. Adamiak, Warszawa 2019, s. 391.

³³ B. Adamiak, *Przesłanki tożsamości sprawy sądownoadministracyjnej*, „Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego” 2007, nr 1, s. 8.

³⁴ K. Sobieralski, op. cit., s. 386.

Istotą tych spraw jest dokonanie w trybie unormowanym prawem procesowym, w formie decyzji administracyjnej, autorytatywnej konkretyzacji normy prawa procesowego regulującej określone rodzaje wadliwości decyzji administracyjnej w celu rozpoznania i rozstrzygnięcia zgodnego z prawem sprawy administracyjnej materialnej. Sprawy administracyjne procesowe powiązane są ze sprawą administracyjną materialną. Mogą one powstać tylko na gruncie sprawy administracyjnej materialnej, ich byt prawny jest uzależniony od rozpoznania i rozstrzygnięcia ostateczną decyzją administracyjną sprawy materialnej. Brak zatem rozpoznania i rozstrzygnięcia sprawy administracyjnej ostateczną decyzją administracyjną prowadzi do braku podstaw prawnych powstania sprawy procesowej. Przedmiotem postępowania zwykłego jest sprawa administracyjna materialna, zaś przedmiotem postępowania nadzwyczajnego jest sprawa administracyjna procesowa³⁵.

Podsumowanie

Zaistnienie sprawy administracyjnej jest ściśle związane z zawiązaniem się stosunku administracyjnoprawnego, czyli powiązania ze sobą elementów podmiotowych na gruncie materialnego prawa administracyjnego między podmiotem orzekającym a podmiotem podporządkowanym. Stosunek tworzy się jednak poza wolą tych podmiotów – niejako „poza-procesowo”. Podstaw prawnych sprawy administracyjnej należy doszukiwać się zarówno na gruncie prawa administracyjnego materialnego, jak i prawa administracyjnego procesowego. Dopiero połączenie norm materialnoprawnych z normami procesowoprawnymi powoduje zaistnienie sprawy administracyjnej materialnej.

W zakresie tego zagadnienia konieczne jest wyodrębnienie sprawy administracyjnej materialnej w ujęciu abstrakcyjnym od sprawy administracyjnej materialnej w ujęciu konkretnym. Zaistnienie sprawy administracyjnej w ujęciu abstrakcyjnym następuje przed formalnym wszczęciem postępowania – poza wolą zarówno organu orzekającego, jak i jednostki. Sprawa taka natomiast staje się przedmiotem procesu w ujęciu „realnym” dopiero w momencie wszczęcia tego procesu. Wówczas dochodzi do przekształcenia się stosunku administracyjnego w stosunek proceduralny – również o charakterze administracyjnoprawnym. Taka sprawa w ujęciu konkretnym (podwójnie konkretnym) staje się przedmiotem działań jurysdykcyjnych organu – ma zatem charakter dynamiczny. Podlega ona wówczas rozpoznaniu w drodze prawnie uregulowanej procedury. Jej granice ulegają zmianie w miarę postępów w jej rozpoznawaniu. Związane jest to z prowadzonym w ramach procedury postępowaniem wyjaśniającym (w tym postępowaniem dowodowym). Ostateczny zatem kształt sprawy określony jest w wydanym przez organ akcie procesowym – wieńczącym ciąg działań jurysdykcyjnych organu.

W określeniu zatem istoty zagadnienia sprawy administracyjnej zasadnicze będą trzy elementy. Po pierwsze, zawiązanie się administracyjnoprawnego stosunku prawnego opartego na ustawowej regulacji materialnoprawnej. Do powstania sprawy administracyjnej materialnej w ujęciu konkretnym konieczne jest zatem obowiązywanie odpowiedniej normy materialnego prawa administracyjnego. Sam przepis prawa procesowego nie tworzy bowiem takiej sprawy administracyjnej. Dopiero połączenie przepisu proceduralnego (art. 1 pkt 1 i 2 k.p.a.)

---

³⁵ B. Adamiak, *Przedmiot postępowania w sprawie stwierdzenia nieważności decyzji administracyjnej*, „Państwo i Prawo” 2001, z. 8, s. 29–30.

oraz właściwej normy prawa administracyjnego materialnego „zawiąże” sprawę administracyjną w znaczeniu konkretnym (o podwójnej konkretności – podmiotowej i przedmiotowej). Po drugie, przekształcenie tego stosunku prawnego w stosunek procesowy – tym samym zaistnienie sprawy administracyjnej w znaczeniu proceduralnym. Po trzecie, powiązanie sprawy administracyjnej z regulacją procesową sprawy indywidualnej z art. 1 pkt 1 i 2 k.p.a.

Bibliografia

- Adamiak B., *Przedmiot postępowania w sprawie stwierdzenia nieważności decyzji administracyjnej*, „Państwo i Prawo” 2001, z. 8.
- Adamiak B., *Przesłanki tożsamości sprawy sądownoadministracyjnej*, „Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego” 2007, nr 1.
- Prawo administracyjne*, red. J. Boć, Wrocław 2010.
- Bojanowski E., Lang J., *Postępowanie administracyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 1999.
- Dawidowicz W., *O stosowaniu prawa administracyjnego w sprawie administracyjnej*, „Państwo i Prawo” 1993, nr 4.
- Dawidowicz W., *Zarys procesu administracyjnego*, Warszawa 1989.
- Gruszecki K., *Pojęcie sprawy administracyjnej w polskim postępowaniu administracyjnym*, „Samorząd Terytorialny” 2005, nr 11.
- Iserzon E., *Postępowanie administracyjne. Komentarz. Orzecznictwo – okólniki*, Kraków 1937.
- Jandy-Jendrońska K., Jendrońska J., *System jurysdykcyjnego postępowania administracyjnego* [w:] *System Prawa Administracyjnego*, t. III, red. T. Rabka, J. Łętowski, Warszawa 1978.
- Kamiński M., *O istocie pojęcia sprawy sądownoadministracyjnej*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2009, nr 10.
- Kielkowski T., *Sprawa administracyjna*, Kraków 2004.
- Kielkowski T., *Sprawa administracyjna w ujęciu dynamicznym*, „Casus” 2001, nr 21.
- Krasiczyńska-Knuter A., *Problematyka badania bezprzedmiotowości postępowania administracyjnego*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” 2003, No 2486, „Przegląd Prawa i Administracji” LIII, Wrocław 2003.
- Longchamps F., *O pojęciu stosunku prawnego w prawie administracyjnym*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” 1964, No 19, „Prawo” XII, Wrocław 1964.
- Sobieralski K. [w:] *Weryfikacja rozstrzygnięć w postępowaniu administracyjnym ogólnym*, *System Prawa Administracyjnego Procesowego*, T. II, część 5, red. B. Adamiak, Warszawa 2019.
- Uchwała Składu Siedmiu Sędziów Sądu Najwyższego z dnia 28 marca 2012 r., sygn. akt I KZP 26/11, Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Karna i Wojskowa 2012, nr 4, poz. 36.
- Woś T., *Pojęcie „sprawy” w przepisach kodeksu postępowania administracyjnego*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” 1990, No 1022, Prawo CLXXVIII, Wrocław 1990.
- Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 256 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1575 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 2325, z późn. zm.).

Wilczyńska A., *Sprawa z zakresu administracji publicznej na tle pojęć sprawy administracyjnej i sprawy cywilnej – zagadnienia teoretycznoprawne*, „Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego” 2008, nr 5.

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 10 maja 2000 r., sygn. akt K 21/99, Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego 2000, nr 4, poz. 109.

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 30 października 2010 r., sygn. akt SK 20/11, Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego 2012, nr 9, poz. 110.

Zimmermann J., *Administracyjny tok instancji*, Kraków 1986.

Zimmermann J., *Aksjomaty postępowania administracyjnego*, Warszawa 2017.

Zimmermann J., *Polska jurysdykcja administracyjna*, Warszawa 1996.

Zimmermann J., *Prawo administracyjne*, Warszawa 2010.

Zimmermann J., *Problem „beneficium novorum” w postępowaniu administracyjnym*, „Państwo i Prawo” 1987, nr 5.

Żukowski L., Sawuła R., *Postępowanie administracyjne i postępowanie przed Naczelnym Sądem Administracyjnym*, Warszawa 2001.

SUMMARY

Jakub Szremski

A substantive administrative matter in an abstract perspective versus a substantive administrative matter in a concrete sense

The admissibility of the administrative procedure in question is related to the necessity of an individual administrative case. It is the subject of an ongoing administrative process. Its boundaries define the “area” of jurisdictional activity of the adjudicating body. Thus, the determination of the scope of an individual administrative case will constitute the limits of the conducted process. The legislator does not define the term “administrative matter”. The scope of this concept includes an abstract substantive administrative case (existing before the formal initiation of proceedings) and a specific substantive administrative case (existing as part of an ongoing administrative procedure).

Key words: administrative case, administrative proceedings, the subject of administrative proceedings.

Data wpływu artykułu: 24.03.2021 r.

Data akceptacji artykułu: 22.04.2021 r.

DOI: 10.5604/01.3001.0014.9224

Olga Suchomlińska

członek rzeczywisty Narodowej Akademii Nauk Pedagogicznych Ukrainy
e-mail: 2991946@gmail.com

Wasył Suchomliński jako reprezentant ukraińsko-polskich więzi pedagogicznych

STRESZCZENIE

Artykuł poświęcony jest znaczeniu ukraińsko-polskich związków pedagogicznych dla rozwoju jakości nowoczesnej edukacji, budowy wspólnego europejskiego domu. Dowodzi się w nim znaczenia doświadczeń historycznych dla pełniejszego zrozumienia procesów zachodzących obecnie, a także interpretacji osiągnięć z przeszłości we współczesnej międzykulturowej przestrzeni pedagogicznej. Jako przykład wybrano postać ukraińskiego pedagoga Wasilija Suchomlińskiego, jego twórczość oraz związki z polskimi kolegami w latach 50–60 XX wieku. Podkreślono wpływ przekonań wybitnego polskiego pedagoga Janusza Korczaka na jego pedagogiczny światopogląd. Scharakteryzowano dalszy rozwój personalistyczny ukraińsko-polskich więzi i ich wzajemnych wpływów w ciągu następnych dziesięcioleci. Artykuł analizuje popularyzację idei Suchomlińskiego przez znanych polskich pedagogów-badaczy, m.in. Tadeusza Wilocha, Aleksandra Lewina, Wincentego Okonia, Mariana Bybluka, Bogusława Sliwerskiego. Podkreśla się podejście personalistyczne, dające możliwość spojrzenia na wspólne procesy przez pryzmat losu jednostki, jej dziedzictwa pedagogicznego jako komponentu przestrzeni międzykulturowej.

Słowa kluczowe: edukacja, wzajemne zrozumienie, pedagog, pedagogika, rozwój, wpływy, publikacja, książka, Polska, Ukraina.

Temat międzypaństwowych i międzykulturowych oddziaływań na różne aspekty działalności społeczeństwa w procesie jego rozwoju jest niezwykle szeroki. Znaczące miejsce w jego ujawnieniu należy do badań nad historią więzi pedagogicznych, które nie tylko informują o postępkach w dziedzinie edukacji i wychowania w różnych społeczeństwach, ale także znacząco wpływają na rozwój strategii i taktyki rozwoju przestrzeni edukacyjnej, szczególnie w przełomowych okresach rozwoju, jak to na przykład dzieje się teraz.

Ukraina i Polska – najbliżsi sąsiedzi związani ze sobą wspólną historią, nie do końca określoną i wyjaśnioną, szukają dziś punktów zbliżenia, wzajemnego zrozumienia, pozytywnych przykładów i podejścia, które przyczyni się do nawiązania bliższej współpracy, działania w jednej przestrzeni edukacyjnej.

W ostatnich latach w tym kierunku zrobiono więcej niż w poprzednich dziesięcioleciach, a w szczególności w wyjaśnieniu działalności różnych instytucji edukacyjnych, metodyki

nauczania, treści dyscyplin edukacyjnych, a także kultowych postaci kultury polskiej i ukraińskiej. Poruszyliśmy te pytania i my¹, ale temat nie jest wyczerpany, ponieważ obecne czasy zmian i wstrząsów, „płynnej rzeczywistości” (za Sigmundem Baumanem) przywracają nas nie tylko do ponownego przemyślenia tego, co już zostało powiedziane, ale także stworzenia nowego, bardziej sprecyzowanego punktu widzenia na różne wydarzenia i fakty.

Krótko zastanówmy się nad ogólnym kontekstem. Potwierdza się, że ważnym elementem analizy historii rozwoju polskiej edukacji na Ukrainie, co wzbudziło zainteresowanie ukraińskich badaczy, były lata 20-te i początek lat 30-tych XX wieku. Wtedy Związek Radziecki prowadził politykę „pozytywnej działalności” lub „wyrównania narodowego”, zgodnie z którym mniejszości narodowe mieszkające na jego terytorium miały możliwość uczenia się w języku ojczystym, rozwijania własnej kultury².

Spółeczność polska, która zajmowała trzecie miejsce pod względem liczebności w ZSRR i mieszkała na całym terytorium Ukrainy, choć nazywana była „polską ludnością robotniczą”³, otrzymała realną szansę rozwoju własnej tożsamości. Zgodnie z ogólną tendencją nakładania wszystkich obywateli ZSRR do aktywnego życia społeczno-politycznego, powstało wtedy i zaczęło działać wiele polskich instytucji edukacyjnych i kulturalnych. „Celem władz było również – twierdzi jeden ze współczesnych ukraińskich naukowców – wyeliminowanie analfabetyzmu, wprowadzenie powszechnej edukacji podstawowej. Życie kulturalne, teatralne, edukacyjne społeczności polskiej koncentrowało się w Kijowie. Działał tu Klub Polski, Polska Państwowa Biblioteka Centralna, Polski Instytut Kultury Proletariackiej, Polski Instytut Pedagogiczny, polskie technikum pedagogiczne, Teatr Polski, sekcja polska przy Komunistycznym Instytucie Rolnictwa, dwa polskie domy dziecka i jeden żłobek. Poza Kijowem istniały technika pedagogiczne w Humaniu i Proskurowie. W Żytomierzu działała sekcja polska przy technikum, w Marchlewsku – wydział robotniczy. W tym samym Marchlewsku i Starokonstantynowie – szkoły średnie. W innych większych polskich miejscowościach działały kluby polskie (Kazatin, Berdyczów, Winnica, Niemirów)”⁴.

Ale w połowie lat trzydziestych idea jednakowego rozwoju różnych narodów zjednoczonych w jednym związku uległa wypaczeniu i doprowadziła do nasilenia terroru na Ukrainie. Zniweczono osiągnięcia poprzednich lat i rozpoczęto nowy kierunek w polityce systemu radzieckiego pod hasłem „przyjaźni narodów”, czyli „rehabilitacji tradycyjnej kultury rosyjskiej i rosyjskiego nacjonalizmu jako siły zapewniającej jedność sowiecką”⁵. Faktycznie wtedy skończyły się związki ukraińsko-polskie i wzajemne wpływy. Po latach trzydziestych nastąpił ciężki wojenny czas – od roku 1940, a potem lata powojenne, trudne, a jednocześnie konstruktywne lata 50-te i 60-te. Zmiany były niezbyt wielkie, ale tym bardziej wartościowe i ważne dla pełniejszego zrozumienia ówczesnych procesów historycznych, zarówno przed

---

¹ O. Suchomlińska, *Ukraińsko-polskie wzajemne wpływy pedagogiczne w wymiarze historycznym. przypadek Wasyla Suchomlińskiego*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Section J. Paedagogia – Psychologia” 2016, Vol. 29, № 2(216), s. 2.

² M. Тері, *Імперія національного вирівнювання. Нації та націоналізм у Радянському Союзі (1923-1939 роки)*, Критика, Київ 2013.

³ К. Двірна, *Створення та ліквідація Польського педагогічного інституту в м. Києві в 30-х роках ХХ ст. (архівна розвідка)*, „Волинські історичні записки” 2011, Т. 6.

⁴ Могильна А. Г., *Польський педагогічний інститут як осередок міжкультурної взаємодії, „Мова і культура”* 2012, Вип. 15. Т. 5, с. 130–131.

⁵ М. Тері, *op. cit.*, с. 371.

humanizacją, jak i personifikacją tła ogólnohistorycznego. Daje to możliwość dokładnego zagłębienia się w istotę ogólnych procesów poprzez zjawisko jednostkowe.

Stosujemy podejście personalistyczne do wyświetlania wpływów ukraińsko-polskich za pomocą badania losu i twórczości nauczyciela, dyrektora szkoły wiejskiej, publicysty i znanego ukraińskiego nauczyciela Wasilija Suchomlińskiego (1918–1970), który owocnie pracował w latach 50-tych i 60-tych XX wieku. Jest powszechnie znany poza granicami Ukrainy dzięki swoim pracom pedagogiczno-publicystycznym, a przede wszystkim książce *Oddaję serce dzieciom*, w której, choć nie zostało to dokładnie zbadane, po raz pierwszy w radzieckiej literaturze pedagogicznej zabrzmiało nazwisko Janusza Korczaka, nie tylko jako wielkiego polskiego pedagoga, ale także jako przykład do naśladowania, ważny wzór życiowy i zawodowy.

Wasilij Suchomliński nazywał polskiego pedagoga „człowiekiem niezwyklej urody moralnej”. Jego życie i praca stały się dla niego inspiracją, „przymierzem na całe życie”. O silnym wpływie osobowości i twórczości Korczaka świadczą zarówno dzieła Suchomlińskiego, jak i jego działalność wychowawcza w prowadzonej przez niego szkole. Jako dyrektor szkoły planował udekorowanie pokoju nauczycielskiego m.in. cytatami z dzieł wybitnych pedagogów, a przede wszystkim Janusza Korczaka.

Oto jakie słowa wybrał Suchomliński, aby nauczyciele jego szkoły spotykali się z myślami korczakowskimi każdego dnia: „Im niższy poziom duchowy nauczyciela, tym bezbarwniejsze jego moralne oblicze, większa troska o własny spokój i wygodę, tym więcej wydaje rozkazów i zakazów, dyktowanych pozorną troską o dobro dzieci. Nauczyciel, który nie chce nieprzyjemnych niespodzianek i nie chce być odpowiedzialny za to, co może się zdarzyć, jest tyranem”. I jeszcze jeden krótki cytat: „Dobro jest tysiąc razy większe niż zło. Dobro jest silne i niezachwiane”. Słowa te w pełni charakteryzują światopogląd pedagogiczny obu pedagogów⁶.

W swoich utworach Suchomliński opiera się na myślach Korczaka, wchodzi z nim w dialog, często go cytuje, nie tylko na stronach książki *Oddaję serce dzieciom*, w innych jego utworach również znajdujemy odniesienia do myśli polskiego pedagoga.

Postrzeganie przez Wasilija Suchomlińskiego postaci i twórczości Janusza Korczaka dzielimy na dwie części: pierwszą, gdy opiera się i rozwija idee Korczaka w swoich rozważaniach pedagogicznych, a drugą, gdy odwołuje się do postaci i działań polskiego pedagoga, jeśli chodzi o system oddziaływań wychowawczych na uczniów.

Zacznijmy od pierwszego. Przewracamy strony książki *Oddaję serce dzieciom*, której tytuł inspirowany jest twórczością polskiego pedagoga. Suchomliński pisze m.in.: „Życie Janusza Korczaka, jego wyczyn o niesamowitej sile moralnej i czystości, stały się dla mnie inspiracją. Zrozumiałem: aby być prawdziwym wychowawcą, trzeba dać im swoje serce”⁷.

Jakie idee polskiego pedagoga są najbardziej zgodne z postawą Suchomlińskiego? Na co ukraiński pedagog najbardziej zwraca uwagę, kiedy cytuje Korczaka? Przeglądamy strony *Serca* i znajdujemy taki wymowny cytat: „Wybitny polski pedagog Janusz Korczak w jednym z listów przypomina o potrzebie wzniesienia się do świata duchowego dziecka, a nie traktowania go protekcyjnie. To bardzo subtelna myśl, w której istotę my, nauczyciele, musimy zagłębić się głęboko. [...] Wezwanie Janusza Korczaka do wzniesienia się

⁶ Z materiałów archiwum osobistego rodziny Suchomlińskich.

⁷ В. Сухомлинський, *Серце в ідаю дітям. Нове прочитання*, Акта, Харків 2018, s. 48.

«ku duchowemu światu dziecka» należy rozumieć jako najlepsze zrozumienie i odczucie dziecięcej wiedzy o poznawaniu świata – poznawaniu umysłem i sercem”⁸.

Suchomlińskiemu imponują myśli Korczaka, że każdą żywą istotę, podobnie jak naturę nieożywioną – psa, ptaka, motyla, kwiat, kamyk i muszlę – wszystkie dzieci obdarzają duszą. A Suchomliński kontynuuje tę myśl i mówi, że aby dziecko tak połączyło się z otaczającym go światem, widziało go i czuło, trzeba je wychować: „Dobre dziecko nie spada z nieba. Trzeba je wychować” – twierdzi Wasilij Aleksandrowicz⁹.

Zbieżne są też opinie pedagogów dotyczące wykorzystania oceny w szkole podstawowej jako narzędzia kary. Suchomliński cytuje słowa Korczaka: „W zdumieniu staje niekiedy mądre dziecko wobec agresji złośliwej siwowłosej głupoty” i kontynuuje: „Szanujcie dziecięcą niewiedzę – te słowa polskiego pedagoga zapamiętałem na całe życie. Dopiero wtedy, gdy nauczyciel opanuje najgłębszą prawdę wiedzy o człowieku – umiejętność uszanowania niewiedzy dziecka – dwójka stanie się najsilniejszym i najczulszym instrumentem, którego nigdy nie zastосуje się w szkole początkowej”¹⁰.

Ale nie tylko w pozycji *Oddaję serce dzieciom* Suchomliński prowadzi dialog z Januszem Korczakiem. Na przykład w książce *Rozmowa z młodym dyrektorem* podczas refleksji nad materializacją postulatów moralnych (norm, reguł, zasad) zwraca uwagę na znaczenie zdefiniowania ich przez dziecko. Dla wzmocnienia swojej myśli Suchomliński podaje przykład z pracy Janusza Korczaka *Kiedy znów będę mały*, która opowiada o tym, jak rodzice Janusza podarowali mu rzadką w tamtych latach rzecz – łyżwy, a on zamienił je na piórnik z drewna wiśniowego. „Czy wędrowiec na pustyni nie odda worka z perłami za dzban wody?” – pyta Korczak, a Suchomliński, rozwijając dalej tę myśl, kontynuuje: „Każde dziecko powinno dążyć do swojego dzbanu, bez którego nie mógłby żyć. Najpierw jest przywiązanie do rzeczy, roślin, później do żywych istot, do ludzi. Jest ono potężnym środkiem pielęgnowania człowieczeństwa”¹¹.

Najważniejszą ideą łączącą obu pedagogów jest idea kordocentryzmu, kiedy kształtowanie kultury moralnej, emocjonalnej, estetycznej dziecka odbywa się w sposób, który Janusz Korczak nazwał „poznaniem serca”, a Suchomliński, cytując te słowa w swojej pracy *Metodyka wychowania kolektywu*, zinterpretował je jako „poznanie człowieka sercem”, ponieważ ten, kto nie jest w stanie tego zrobić, „u kogo ludzkie nieszczęście nie powoduje żalu czy empatii”, jest zdolny do okrucieństwa¹².

Wasilij Suchomliński zwracał uwagę nie tylko na ideowe dziedzictwo Janusza Korczaka, ale także dostrzegał w nim jego duży potencjał wychowawczy. Umieszczał go wśród osób, na przykładzie których powinni wzorować się uczniowie, a nauczyciele – zapoznawać się z ich życiem. W wielu swoich pracach, na stronach których mówi się o edukacji ideowej i obywatelskiej, ukraiński pedagog zawsze mówi o Korczaku jako o ideale, przykładzie niezniszczalności ducha, całkowitego poświęcenia siebie dla miłości do dzieci. Zauważa: „Janusz Korczak – pedagog, lekarz, narodowy bohater narodu polskiego, wychowawca

⁸ В. Сухомлинський, *Серце віддаю дітям. Нове прочитання...*, op. cit., s. 42.

⁹ Ibidem, s. 119.

¹⁰ Ibidem, s. 148.

¹¹ В. О. Сухомлинський, *Розмова з молодим директором* [w:] В. О. Сухомлинський, *Вибрані твори*, В 5-ти т. Т. 4, 1977, s. 546.

¹² В. О. Сухомлинський, *Методика виховання колективу* [w:] В. О. Сухомлинський, *Вибрані твори*, В 5-ти т. Т. 1, 1976, s. 580.

schroniska dla sierot żydowskich. Podczas okupacji Warszawy przez hitlerowców, gdy faszystyści postanowili spalić dzieci ze schroniska Janusza Korczaka w piecach Treblinki, zrezygnował z ratunku, który mu ofiarowano, i poszedł na śmierć wraz z dziećmi¹³.

Suchomliński wpisał na listę polecanych lektur literatury pięknej dla małych dzieci, ale i dla młodzieży, książkę Janusza Korczaka zawierającą opowiadania pod wspólnym tytułem *Kiedy znów będę mały*¹⁴. Ukazała się w tłumaczeniu na język rosyjski w Moskwie w wydawnictwie literatury dziecięcej w 1961 r., czyli w latach częściowej demokratyzacji życia kulturalnego i społecznego w ZSRR.

Jednak pomimo przemilczania osobowości i twórczego dziedzictwa Janusza Korczaka w Związku Radzieckim, widzimy na przykładzie Suchomlińskiego, że pomysły polskiego pedagoga nie tylko weszły do radzieckiej przestrzeni edukacyjnej, ale były często przytaczane przez Wasilija Suchomlińskiego. Stały się dzięki temu źródłem nowych pomysłów, które nie były typowe dla radzieckiego paradygmatu wychowawczego.

Ale nie tylko ukraińscy nauczyciele interesowali się polskim dziedzictwem pedagogicznym: w latach 50-tych i 60-tych XX w. polscy naukowcy zwracali większą uwagę na edukację sowiecką w ogóle, a w szczególności na Suchomlińskiego jako dyrektora szkoły i autora prac naukowych i publicystycznych. Za życia Wasilija Aleksandrowicza opublikowano, według naszych danych, 12 jego artykułów w polskich periodykach pedagogicznych¹⁵. Dotyczyły one kwestii współdziałania między nauczycielem a wychowankiem, wychowania moralnego i estetycznego, jedności procesów dydaktycznych i wychowawczych, indywidualnego podejścia do dziecka, kwestii wyboru zawodu nauczyciela i tym podobnych.

Na eksperymentalny charakter pracy dydaktyczno-wychowawczej Suchomlińskiego, zawarty w działalności jego szkoły, zwrócił uwagę prof. Tadeusz Wiloch (1927–1995), specjalista od pedagogiki porównawczej, w szczególności radzieckiej. Często przyjeżdżał do Związku Radzieckiego, aby zapoznać się z sowieckim systemem edukacji, z działalnością poszczególnych interesujących, jego zdaniem, instytucji. Na przełomie lat 50-tych i 60-tych wielokrotnie był w miejscowości Pawłysz, gdzie się znajduje szkoła Suchomlińskiego, był jego gościem, mieszkał w jego mieszkaniu znajdującym się w budynku szkoły.

W archiwum osobistym rodziny Suchomlińskich znajduje się 12 kopii listów Wasillia Aleksandrowicza do Tadeusza Wilocha, zwróconych żonie pedagoga. W swoich listach Suchomliński dzieli się z polskim kolegą rozważaniami na temat spontanicznych i nie zawsze przemyślanych reform w ogólnym szkolnictwie średnim, które miały miejsce w 1960 roku w Związku Radzieckim, postrzegania ich przez nauczycieli, relacjonuje swoje sprawy wydawnicze, opowiada o własnej twórczości. Boli go niespójność w edukacyjnych procesach reformacyjnych, które wtedy aktywnie zachodziły, zaprzeczanie temu, co wczoraj było prawdą. „Piszę do Was o tym – podkreśla – myślę, że to interesuje Was i Waszych kolegów -naukowców” i wyciąga dalekosiężny wniosek: „Trzeba pamiętać, że nasz naród potrafi tworzyć idoli, ale potrafi ich też zniszczyć” (13.12.1963 r.).

Wasilij Suchomliński żywo interesuje się polską edukacją, ogólnie polskim życiem. Tak więc w liście z 25.02.1960 r. zauważa: „Czytałem w gazetach o przygotowaniach do obchodów Tysiąclecia Polski. Podzielam Waszą radość i Waszą świętość”. W cytowanym już przez

¹³ Ibidem, s. 435.

¹⁴ В. Сухомлинський, *Серце віддаю дітям. Нове прочитання*, Акта, Київ 2018. с. 331.

¹⁵ В. А. Сухомлинский, Биобиблиография, сост. А. И. Сухомлинская, О. В. Сухомлинская, Рад. Школа, Киев 1987.

nas liście z 13.11.1962 r. pozostawia nam ważne dla nas post scriptum: „Bardzo interesuje mnie polski pedagog Janusz Korczak. Proszę wysłać książkę, w której byłaby jego biografia, portret. To wspaniała osoba. Piszę o nim w książce *Ideal moralny młodego pokolenia*. Bardzo proszę o przesłanie tego materiału jak najszybciej”. Dopisek ten świadczy o tym, że w tym czasie nie było żadnych informacji o polskim Nauczycielu w Związku Radzieckim.

W swoich listach Suchomliński pisze, że marzy o wizycie w Polsce, ale wszystko się nie układało. W ostatnim liście zawiadamia swojego korespondenta, że wysła mu książkę *Oddaję serce dzieciom*, i podkreśla, że ona „od trzech lat jest w wydawnictwie, wszyscy obawiali się jej wydania, oskarżali o «abstrakcyjny humanizm»”. I dodaje: „Przysyłając ją, proszę zwrócić uwagę na strony poświęcone Januszowi Korczakowi. W wielu miejscach piszę o nim z wielkim ciepłem, opowiadam, jak ogromny wpływ wywarł na mnie” (19.07.1969 r.).

Pokłosiem podróży Tadeusza Wilocha do ZSRR była książka *Radziecki system oświatowo-wychowawczy* (1962), w której między innymi opisał system edukacji pracowniczej w szkole średniej w Pawłyszach¹⁶. Publikował także w polskich periodykach recenzje dzieł Suchomlińskiego: *Człowiek wyjątkowy* (1962), *Wychowanie osobowości w szkole radzieckiej* (1965), a także napisał artykuł wstępny do polskiego wydania książki *Sto rad dla nauczyciela* (1987)¹⁷.

Jednak wyjątkowe zainteresowanie ukraińskim pedagogiem polscy badacze wykazali po jego śmierci, czyli po 1970 roku. Przyczyniły się do tego wcześniejsze publikacje jego artykułów w prasie polskiej, ale w dużym stopniu także wzrost jego popularności w Związku Radzieckim, polemiki wokół imienia i pism Suchomlińskiego w latach 1967–1968 i późniejszych. W 1980 roku w Polsce ukazały się w przekładzie na język polski trzy książki Suchomlińskiego: *Oddaję serce dzieciom* (1978)¹⁸, *Słów kilka o wychowaniu* (1982, polski tytuł zbioru *Pedagogika rodzicielska*)¹⁹, *Sto rad dla nauczyciela* (1987)²⁰.

W tych latach Suchomlińskim zainteresowały się znaczące postacie polskiej pedagogiki. I tutaj jego osobowość odegrała kluczową rolę. Zastanówmy się nad najważniejszymi naukowcami i ich publikacjami, które do dziś nie straciły na znaczeniu, są obecne w nauce polskiej.

Uważamy, że publikowane prace wyszły dzięki inicjatywie i wsparciu polskich badaczy, którzy od lat wykazywali zainteresowanie Suchomlińskim. A wśród nich wymienić należy Aleksandra Lewina (1915–2002), profesora, działacza oświatowego, teoretyka edukacji i wychowania, zwolennika Janusza Korczaka, który przez pewien czas pracował pod jego kierunkiem. Jako naukowiec badał rozwój idei humanistycznych na świecie poprzez postacie Janusza Korczaka, Antoniego Makarenki, Celestena Freneta. Od czasu pojawienia się imienia Suchomlińskiego w publikacjach pedagogicznych interesował się jego twórczością, na początku 1980 był w Kijowie, odwiedzał żonę pedagoga, Annę Suchomlińską.

Po zapoznaniu się z jego twórczością Aleksander Lewin natychmiast stał się jego zwolennikiem, ponieważ uważał jego idee za humanistyczne. Napisał wstęp do polskiego przekładu

¹⁶ T. Wiloch, *Radziecki system oświatowo-wychowawczy*, PWN, Warszawa 1962, 192 s.

¹⁷ *Бібліобіографічний покажчик „Василь Олександрович Сухомлинський: до 100-річчя від дня народження*, Упор. О. В. Сухомлинська, Л. Д. Березівська та інші, Твори, Вінниця 2018, 395 s.

¹⁸ W. Suchomliński, *Oddaję serce dzieciom*, tłumaczenie Marian Bybluk, wstęp A. Lewin, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1978, 322 s.

¹⁹ W. Suchomliński, *Słów kilka o wychowaniu*, wstęp A. Lewin, WSiP, Warszawa 1982, 112 s.

²⁰ W. Suchomliński, *Sto rad dla nauczyciela*, wstęp T. Wiloch, WSiP, Warszawa 1987, 232 s.

książki *Oddaję serce dzieciom* pt. *Wasył Suchomliński – wybitny pedagog naszych czasów* oraz do zbioru *Kilka słów o wychowaniu*, w którym podkreśla się myśl o znaczeniu wychowania dzieci w rodzinie.

W kontekście zapoznania polskiego środowiska nauczycielskiego z dziedzictwem Suchomlińskiego zauważamy książkę znanego polskiego dydaktyka i metodologa, profesora Wincentego Okonia (1914–2011) *Dziesięć alternatywnych szkół* (1997)²¹, gdzie wśród szkół znanych na całym świecie – m.in. A. Decrolli, S. Fresne, Y. Petersona, Ol. Nilla i innych – wymienia także szkołę w Pawłyszach (rozdział *Pawłyszka Szkoła Wasyla Suchomlińskiego*), w której szczególnie nacisk kładzie się na edukację dzieci w zakresie emocji i wartości.

Najbardziej znanym badaczem i popularyzatorem twórczego dziedzictwa ukraińskiego pedagoga w Polsce, od końca 1970 roku do dziś, jest doktor habilitowany, profesor Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, a obecnie Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy Marian Bybluk. Jego wkład w badania nad twórczością Suchomlińskiego jest bardzo znaczący i stanowi doskonały przykład ukraińsko-polskich związków twórczych. Tak więc bibliografie dotyczące dziedzictwa Suchomlińskiego (a jest ich 6, najbardziej kompletnych) wymieniają 25 prac polskiego badacza poświęconych różnym aspektom twórczości ukraińskiego pedagoga. I jestem pewna, że to nie jest pełna lista.

Polski profesor interesował się postacią i dziedzictwem Suchomlińskiego od 1970 roku, wielokrotnie odwiedzał Kijów, Pawłysz, pracował w archiwach, przeprowadzał wywiady z nauczycielami, członkami rodziny Suchomlińskiego. Do tej pory utrzymujemy z nim kontakt, korespondujemy, wymieniamy się informacjami, publikujemy razem. Marian Bybluk jest aktywnym członkiem Międzynarodowego Towarzystwa Wyznawców Suchomlińskiego i Ogólnoukraińskiego Stowarzyszenia Wasyla Suchomlińskiego. W Polsce ukazały się dwie jego książki poświęcone dziedzictwu ukraińskiego pedagoga: *Koncepcja pedagogiczna i system wychowawczy Wasyla Suchomlińskiego* (1982)²², która stanowiła podstawę pracy kwalifikacyjnej jako doktorat, oraz *Radosna szkoła Suchomlińskiego* (1990)²³, a także wiele artykułów i recenzji w polskich czasopismach.

Cały zbiór prac napisanych przez profesora Bybluka odzwierciedla dogłębne zrozumienie rozwoju procesów edukacyjnych w Związku Radzieckim, przedstawia nową, świeżą i bezstronną ocenę kreatywności Suchomlińskiego w dziedzinie edukacji i wychowania dzieci, jego podejścia do rozwoju dziecka, organizacji i funkcjonowania ogólnego procesu pedagogicznego, komunikacji dorosłego i dziecka i tym podobne. Nie ogranicza się do studiowania prac tylko Suchomlińskiego – w kręgu jego zainteresowań naukowych znajdują się także inni ukraińscy pedagodzy. W stosunkowo niedawno opublikowanej pracy *Odrodzenie i rozwój edukacji w niepodległej Ukrainie* (2011) M. Bybluk ujawnia postrzeganie i ocenę przez współczesnych ukraińskich nauczycieli naukowców dziedzictwa Wasilija Suchomlińskiego, porównuje jego idee i poglądy z koncepcjami Antona Makarenki, Grigorija Waszczenki, czyli z innymi kultowymi postaciami pedagogiki ukraińskiej/radzieckiej²⁴.

²¹ W. Okoń, *Dziesięć szkół alternatywnych*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1997, 238 s.

²² M. Bybluk, *Koncepcja pedagogiczna i system wychowawczy Wasyla Suchomlińskiego*, UAM, Toruń 1982, 181 s.

²³ M. Bybluk, *Radosna szkoła Suchomlińskiego*, UAM, Warszawa–Toruń 1990, 105 s.

²⁴ M. Bybluk, *Odrodzenie i rozwój oświaty na niepodległej Ukrainie. 1991–2010*, Bydgoszcz 2011, 200 s.

W liście do autorki tego artykułu (9.11.2001) profesor Bybłuk zauważa, że dość duża liczba jego publikacji poświęconych Suchomlińskiemu „zobowiązuje do kontynuowania pracy w określonym kierunku, prowadzenia pracy naukowej i popularyzatorskiej”. Obchodzi go również, że teraz „w Polsce tylko kilka osób znało lub zna dziedzictwo Wasyla Aleksandrowicza, ale niestety są to nauczyciele starszego pokolenia lub ci, którzy odeszli z życia...” (8.06.2018). Swoje przeżycia polski uczyony wyraził w artykule *Dlaczego polska myśl pedagogiczna nie wzbogaciła się o twórczość P.O. Suchomlińskiego?*, która została opublikowana na Ukrainie w 2018 roku²⁵.

Mimo dość pesymistycznego tytułu artykułu, po zapoznaniu się z nim możemy się przekonać, że polska myśl pedagogiczna, jeśli potraktuje się ją w historycznym – co faktycznie robi autor artykułu – a nie tylko w dzisiejszym wymiarze, wzbogaciła się o idee Suchomlińskiego. Profesor Bybłuk ujawnia „złoty czas na przenikanie idei W. A. Suchomlińskiego do Polski”, a to lata 1970–1980, i wymienia te postacie (T. Wilocha, W. Okonia, A. Lewina i siebie), które działały jak nadajniki pomysłów rozpowszechnianych nie tylko w teorii, ale także w procesie przygotowania studentów do działalności pedagogicznej. A potem zadaje pytanie: „Czy droga ludowa zarośnie do ukraińskiego nauczyciela?” i pozostawia go otwartym, zauważając, że „zarastaniu” sprzyjają bariery geopolityczne i ideologiczne oraz osuwiska, przejście na inne zasady ideologiczne, polityczne, a tym samym pedagogiczne, które miały duży wpływ na nauki pedagogiczne w Polsce²⁶.

Marian Bybłuk nie tęskni za dawnymi czasami, ale podejmuje pewne kroki, łamiąc najnowszą tradycję, a w 2019 r. publikuje nową edycję książki *Oddaję serce dzieciom* we własnym tłumaczeniu, ze swoim wstępem. Tutaj też umieścił artykuł wstępny Aleksandra Lewina *Wasilij Suchomliński – wybitny pedagog naszych czasów*, który został umieszczony w wydaniu polskim z 1978 r.²⁷

W liście do mnie profesor zaznaczył, że „bardzo chciałby, żeby w polskich podręcznikach pedagogiki obok nazwisk takich pedagogów-innowatorów, wybitnych praktyków jak Janusz Korczak, S. Frene, M. Montessori, G. Steiner itp. wreszcie na zawsze pojawiło się nazwisko V. Sukhomlinsky’ego – klasycznego przedstawiciela pedagogiki serca”. Ponadto ma osobiste powody, aby wydać tę publikację: „Publikację i dystrybucję tej książki w Polsce uważam za wyraz mojego uznania dla jasnej pamięci Pani ojca, który swoją twórczością zainspirował mnie do poważnego studiowania (pierwszy doktorat poza ZSRR) i dalszego wejścia na ścieżkę pracy naukowej” (20.05.2019).

Publikowanie tego tłumaczenia przyniosło naszym zdaniem pierwsze owoce. Tak więc w materiałach ukraińsko-polskiego forum naukowego, które odbyło się na Ukrainie w listopadzie 2019 r., znajduje się artykuł Bogusława Śliwerskiego, doktora nauk, profesora, przewodniczącego Komitetu Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk, który nosi tytuł *Kordialna filozofia ukraińskiej pedagogiki serca Wasyla Suchomlińskiego*, analizujący szeroki zakres zagadnień teoretycznych i metodologicznych dotyczących

²⁵ М. Быблук, *Почему польская педагогическая мысль не обогатилась творчеством В. А. Сухомлинского*, „Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: педагогічні науки” 2018 Вип. 172, с. 35–38.

²⁶ Ibidem.

²⁷ W. Suchomlinski, *Oddaję serce dzieciom*, wstęp M. Bybłuk, A. Lewin, tłum. M. Bybłuk, Brzezia Łaka 2019, 346 s.

zarówno „pedagogiki serca”, jak i jej praktycznego wcielenia w działalność szkoły Suchomlińskiego w porównaniu z pomysłami i twórczością Janusza Korczaka²⁸.

Kilka punktów jest dla nas ważnych w tej pracy. Po pierwsze fakt, że ten artykuł został napisany pod wpływem książki opublikowanej przez M. Bybluka, o czym świadczą następujące słowa profesora: „Bez wątpienia twórczość M. Bybluka stanowi kluczowe, choć wciąż fragmentaryczne, uzupełnienie wiedzy na temat pedagogiki W. Suchomlińskiego, ponieważ w Polsce nie mamy tłumaczenia wszystkich jego prac. Dlatego wiedza ta wymaga nowych badań i projektów badawczych, które można stworzyć w ramach współpracy polskich i ukraińskich naukowców”²⁹.

Autor wypowiedział się także na temat dalszych losów dziedzictwa Suchomlińskiego w Polsce. Zauważa: „Polska pedagogika nie zapomiała o W. Suchomlińskim, ponieważ od przeszłości ustroju politycznego do jego publikacji odwoływano się nie tylko do kraju ich pochodzenia, ale także, biorąc pod uwagę zgodność treści z polską logiką zachowania dla kolejnych pokoleń wzorców nowego wychowania” i kontynuował inną ważną ideę: „Dla każdego pokolenia ważne powinno być to, jak kolejne pokolenia nauczycieli znajdują w tekstach wybitnych reformatorów wychowania takie argumenty, które mogą stanowić dla współczesnych swoiste oparcie dla własnej działalności pedagogicznej”³⁰.

Dlatego te ostatnie publikacje dają nadzieję na nawiązanie relacji między nauczycielami ukraińskimi i polskimi w dziedzinie „znajdowania w tekstach reformatorów takich argumentów, które mogą stanowić dla współczesnych swoiste oparcie dla własnej działalności pedagogicznej”, jak sugeruje szanowny pan profesor. Wydaje się, że w przyszłości element ideologiczny cofnie się, a pedagogiczny wręcz przeciwnie, zajmie ważne miejsce. I właśnie postaci Janusza Korczaka i Wasyła Suchomlińskiego mogą stanowić przykład i podstawę takiej współpracy.

Ponieważ w ciągu ostatnich kilku lat ukraińsko-polskie związki pedagogiczne i naukowe zintensyfikowały się, co wskazuje na ogólny trend, badania nad ideami Suchomlińskiego przez polskich nauczycieli w kontekście poszukiwań naukowych i edukacyjnych będą się w przyszłości rozwijać. Na przykład na badaczy czeka epistolarne dziedzictwo, korespondencja Suchomlińskiego z Tadeuszem Wilochem, korespondencja między ukraińskimi i polskimi naukowcami dotycząca dziedzictwa Suchomlińskiego, teksty tłumaczeń, na przykład książki *Oddaję serce dzieciom* w wydawnictwie moskiewskim i w Polsce, komparatywna analiza pomysłów i myśli dwóch humanistów – Janusza Korczaka i Wasyła Suchomlińskiego, którzy łączą nasze dwie społeczności edukacyjne – ukraińską i polską.

---

²⁸ Б. Сліверський, *Кордіальна філософія української педагогіки серця Василя Сухомлинського* [w:] *VIII Україно-польський/Польсько-український науковий форум „Освіта для миру”*, Знання України, Київ 2019, с. 21–33.

²⁹ Ibidem, с. 29.

³⁰ Ibidem.

Bibliografia

- Bybluk M., *Koncepcja pedagogiczna i system wychowawczy Wasyla Suchomlinskiego*, UAM, Toruń 1982, 181 s.
- Byblyuk M., *Odrodzenie i rozwój oświaty na niepodległej Ukrainie. 1991–2010*, Bydgoszcz 2011, 200 s.
- Bybluk M., *Radosna szkoła Suchomlińskiego*, UAM, Warszawa–Toruń 1990, 105 s.
- Okoń W., *Dziesięć szkół alternatywnych*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1997, 238 s.
- Suchomlińska O., *Ukraińsko-polskie wzajemne wpływy pedagogiczne w wymiarze historycznym: przypadek Wasyla Suchomlinskiego*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Section J. Pedagogia – Psychologia” 2016, Vol. 29, № 2(216).
- Suchomliński W., *Oddaję serce dzieciom*, tł. M. Bybluk, wstęp A. Lewin, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1978, 322 s.
- Suchomliński W., *Oddaję serce dzieciom*, wstęp M. Bybluk, A. Lewin, tłumaczył M. Bybluk, Brzezia Laka 2019, 346 s.
- Suchomliński W., *Słów kilka o wychowaniu*, wstęp A. Lewin, WSiP, Warszawa 1982, 112 s.
- Suchomliński W., *Sto rad dla nauczyciela*, wstęp T. Wiloch, WSiP, Warszawa 1987, 232 s.
- Wiloch T., *Radziecki system oświatowo-wychowawczy*, PWN, Warszawa 1962, 192 s.
- Быблук М., *Почему польская педагогическая мысль не обогатилась творчеством В. А. Сухомлинского*, „Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: педагогічні науки” 2018, Вип. 172, С. 35–38.
- Біобібліографічний покажчик „Василь Олександрович Сухомлинський: до 100-річчя від дня народження*, Упор. О.В. Сухомлинська, Л.Д. Березівська та інші, Твори, Вінниця 2018, 395 с.
- Двірна К., *Створення та ліквідація Польського педагогічного інституту в м. Києві в 30-х роках ХХ ст. (архівна розвідка)*, „Волинські історичні записки” 2011, Т. 6, с. 149–155.
- Могильна А.Г., *Польський педагогічний інститут як осередок міжкультурної взаємодії*, „Мова і культура” 2012, Вип. 15, Т. 5, с. 130–134.
- Сліверський Б., *Кордіальна філософія української педагогіки серця Василя Сухомлинського* [w:] VIII Україно-польський/Польсько-український науковий форум „Освіта для миру”, Знання України, Київ 2019, 56 с.
- Сухомлинська О., *Українсько-польські педагогічні впливи в історичному вимірі: випадок В. Сухомлинського*, „Історико-педагогічний альманах” 2016, М, № 1, с. 46–50.
- Сухомлинский В. А., *Библиография*, Сост. А.И. Сухомлинская, О.В. Сухомлинская, Рад. школа, Киев 1987, 255 с.
- Сухомлинський В.О., *Методика виховання колективу* [w:] В.О. Сухомлинський, *Вибрані твори*, В 5-ти т. Т 1, 1976, с. 341–637.

Сухомлинський В.О., *Розмова з молодим директором* [w:] В.О. Сухомлинський, *Вибрані твори*, В 5-ти т. Т. 4. 1977. с. 546.

Сухомлинський В., *Серце віддаю дітям. Нове прочитання*, Акта, Харків 2018, 540 с.

Тері М., *Імперія національного вирівнювання. Нації та націоналізм у Радянському Союзі (1923-1939 роки)*, Критика, Київ 2013, 639 с.

SUMMARY

Olga Suchomlińska

Vasyl Sukhomlynskyi as a representative of Ukrainian and Polish pedagogical relations

This paper is devoted to the contribution of the Ukrainian-Polish pedagogical relations towards the improvement in the quality of modern education, building a common European home. Its author proves that past experiences play an important role in thorough understanding of contemporary processes and interpreting previous achievements in the contemporary intercultural pedagogical space. The figure of Vasyl Sukhomlynskyi, a Ukrainian pedagogue, and his creative heritage as well as his relations with the Polish colleagues in the 50s and 60s of 20th century serve as an example. The influence of Janusz Korczak, the famous Polish educator, on his outlook are also stressed. The further development of the Ukrainian-Polish relations and the mutual influences over the next decades are described. This paper constitutes an analysis of the popularisation of his ideas by the greatest Polish teachers and researchers, such as Tadeusz Wiloch, Aleksander Lewin, Wincenty Okoń, Marian Bybluk, or Bogusław Sliwerski. The personalistic approach is emphasized, allowing for consideration of mutual processes in the light of particular individuals' destiny and their educational heritage as an intercultural space component.

Key words: education, mutual understanding, teacher, education, development, influences, publication, book, Poland, Ukraine.

Data wpływu artykułu: 01.02.2021 r.

Data akceptacji artykułu: 22.03.2021 r.

DOI: 10.5604/01.3001.0014.9225

Antonina Sityuk

Ministerstwo Rozwoju Wspólnot i Terytoriów Ukrainy, Kijów, Ukraina
государственный эксперт экспертной группы энергоэффективности общественных зданий Директората энергоэффективности Министерства развития общин и территорий Украины
e-mail: antonina.sityuk@gmail.com

База данных энергетических и эксплуатационных характеристик общественных зданий: перспективы развития в целях государственной политики энергоэффективности

АННОТАЦИЯ

В статье представлена база данных энергетических и эксплуатационных характеристик общественных зданий как действенный информационно-технический инструмент внедрения политики энергоэффективной модернизации зданий.

Основываясь на итогах государственного пилотного проекта создания базы правительственных зданий и зданий областных государственных администраций, в статье предложен перечень потенциальных пользователей базы в случае ее масштабирования и на другие типы зданий до уровня национальной. Автором определены желаемые структурные элементы базы зданий, источники информации для наполнения. На основании соответствующего зарубежного опыта обозначены стратегические перспективы развития базы зданий, представлены принципы ее ведения.

Определены мультипликативный эффект внедрения национальной базы зданий и дальнейшие направления исследований.

Ключевые слова: база общественных зданий, энергетические и эксплуатационные характеристики зданий, энергоэффективная модернизация зданий, государственная политика энергоэффективности, долгосрочная стратегия термомодернизации зданий.

Введение

Постановка проблемы

Современное состояние подавляющего большинства зданий в Украине требует неотложного осуществления комплексной термомодернизации. Имеющиеся общественные здания Украины, которых насчитывается по разным оценкам от 80 до 100 тыс., состоят из зданий различных периодов строительства и представляют собой большую материальную ценность страны, а некоторые из них являются объектами культурного наследия. Однако, в значительном большинстве существующий фонд проектировался и строился по принципам экономии строительных материалов, использования энергозатратных технологий и конструктивных решений, и не предполагал в достаточной мере минимизацию энергозатрат в период их эксплуатации. Поэтому сопротивление теплопередаче ограждающих конструкций этих зданий в 2,5–3 раза ниже действующих нормативов¹. Дальнейшая эксплуатация таких зданий без энергоэффективной модернизации приводит к сверхнормативной потере тепловой энергии и ухудшению параметров микроклимата помещений.

Разработка соответствующих государственных программ по внедрению энергоэффективных мероприятий для строительного фонда начинается с анализа данных о зданиях – эксплуатационных и энергетических характеристик. Директивой об энергоэффективности 2012/27/ЕС Европейского Парламента и Совета рекомендуется начинать из зданий центрального правительства, демонстрируя показательную роль для других распорядителей, формируя инвентарные описи и информационные базы их эксплуатационных и энергетических характеристик. Такой подход оправдал себя в целом ряде стран мира².

Создание базы данных энергетических и эксплуатационных характеристик зданий, основанной на хорошо структурированных, высококачественных и актуальных сведениях, закладывает основы для четкой корреляции между имеющимися фактами в цифрах и прозрачностью, логичностью дальнейшей политики энергоэффективности. В этом направлении в Украине во исполнение статьи 4 Директивы об энергоэффективности 2012/27/ЕС Европейского Парламента и Совета разрабатывается Долгосрочная стратегия термомодернизации зданий. Первоочередной задачей разработки стратегии является создание Национальной базы данных энергетических и эксплуатационных характеристик зданий как статистического подспорья на этапе формирования стратегии и впредь как инструмента мониторинга реализации политики энергоэффективности по всей Украине.

Для разработки Долгосрочной стратегии термомодернизации зданий необходимо иметь научное обоснование правовых, организационных, методических, финансовых

---

¹ ГСС В.2.6-31: 2006, Конструкции зданий и сооружений. Тепловая изоляция зданий. – К., Минстройархитектуры Украины, 2006, 71с.

² Energy efficiency in the British housing stock: Energy demand and the Homes Energy Efficiency Database, J.G.Hamilton, P.J.Steadman, H. Bruhns, A.J. Summerfield, R. Lowe, „Energy Policy” September 2013, Volume 60, , pages 462–480, [Электронный ресурс], режим доступа: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0301421513002413>; Директива 2012/27/ЕС Европейского парламента и Совета от 25 октября 2012 об энергоэффективности [Электронный ресурс], режим доступа: <https://eur-lex.europa.eu/>. Дата обращения 14.03.2019.

и других инструментов, которые также могут быть применены при подготовке рекомендаций государственным структурам, местным органам самоуправления и общественным организациям.

Эта задача является комплексной научной проблемой, поэтому в рамках данного исследования было сосредоточено внимание, прежде всего, на изучении приемлемого для Украины информационно-технического инструмента – создания и развития Базы данных энергетических и эксплуатационных характеристик зданий с учетом зарубежного опыта.

Анализ последних исследований и публикаций

Вопросами изучения технических и энергетических характеристик состояния зданий, изучением жизненного цикла зданий занимались многие ведущие отечественные и зарубежные ученые, в частности, вопросами централизованного сбора и хранения информации об объектах городской застройки на основе геоинформационных систем с включением информационного моделирования зданий для прогноза дальнейшей эксплуатации объекта: В. А. Банах, А. С. Городецкий, М. С. Барабаш, И. Д. Евзеров, В. В. Стадников, и другие³, среди зарубежных ученых исследовали данный вопрос, в том числе, в контексте реализации государственных программ: Harry Bruhns, Yixing Chen, Jan G. Hamilton, Tianzhen Hong, Philip J. Steadman, Sang Hoon Lee, Robert Lowe, Mary Ann Piette, Alex J. Summerfield, Geof Sawaya, Sarah C. Taylor-Lange и другие⁴.

Вместе с тем, количество публикаций, где рассматривается база данных энергетических и эксплуатационных характеристик зданий как инструмент энергоэффективной модернизации зданий в отечественной и зарубежной литературе ограничено, поэтому данная тема исследования является актуальной.

---

³ В. А. Банах, *Применение геоинформационных технологий для формирования баз данных расчетных моделей объектов городской застройки*, „Градостроительство и территориальное планирование” 2010, Вып. 37, с. 31–38, [Электронный ресурс], режим доступа: http://nbuv.gov.ua/UJRN/MTP_2010_37_8; И. Д. Городецкий, Евзеров, *Компьютерные модели конструкций*, К.: „ФАКТ” 2005, 344 с; М. С. Барабаш, *Методы автоматизации моделирования и анализа свойств проектируемого объекта*, „Строительство. Материаловедение. Машиностроение: сборник научных трудов” 2008, Вып. 47, Днепропетровск: ПГАСА, с. 52–58; А. С. Городецкий, *Концепция интеграции систем автоматизированного проектирования с использованием технологии информационного моделирования*, А. С. Городецкий, М. С. Барабаш, „Нові технології в будівництві” 2011, № 1(21), с. 67–70; Стадников В., *Совершенствование технологии выполнения инженерно-геодезических работ при производстве ГИС промышленных предприятий*, „Ученые записки Таврического национального университета им. В.И.Вернадского. Научный журнал. Серия География” 2009, №1, Том 22(61), С. 99–104.

⁴ *Energy efficiency in the British housing stock: Energy demand and the Homes Energy Efficiency Database*, J. G. Hamilton, P. J. Steadman, H. Bruhns, A. J. Summerfield, R. Lowe., „Energy Policy” September 2013, Volume 60, Pages 462–480, [Электронный ресурс], режим доступа: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0301421513002413>; Lee, Sang Hoon & Hong, Tianzhen & Piette, Mary Ann & Sawaya, Geof & Chen, Yixing & Taylor-Lange, Sarah C., 2015, *Accelerating the energy retrofit of commercial buildings using a database of energy efficiency performance*, „Energy, Elsevier”, vol. 90(P1), pages 738–747; Chen, Yixing & Hong, Tianzhen & Piette, Mary Ann, *Automatic generation and simulation of urban building energy models based on city datasets for city-scale building retrofit analysis*, „Applied Energy, Elsevier” 2017, vol. 205(C), pages 323–335.

Цель статьи – изучение предпосылок создания и развития Базы данных энергетических и эксплуатационных характеристик общественных зданий, перспектив ее масштабирования к уровню национальной с учетом отечественного и зарубежного опыта, обзором возможного мультипликативного эффекта.

Изложение основного материала

На практике в Украине не осуществляется системная процедура отслеживания показателей энергетических и эксплуатационных характеристик общественных и жилых зданий, поэтому сегодня отсутствует централизованный источник достоверных точных открытых данных в натуральном выражении, в результате чего возникает потребность в изучении подходов к выполнению такой задачи.

Экспертная среда признает, что одной из ключевых проблем в формировании государственной политики энергоэффективности зданий является именно отсутствие консолидированного источника информации об энергетических и эксплуатационных характеристиках зданий. Определение на государственном уровне текущего состояния зданий и установления целевого показателя экономии энергии, осуществление расчетов связанных с разработкой Долгосрочной стратегии термомодернизации зданий, других актов государственной политики, определения объемов ассигнований государственного \ местных бюджетов и верификации внедренных в зданиях энергоэффективных мероприятий – это перечень задач, фундаментом для которых является актуальная, достоверная и полная информация об эксплуатационных и энергетических характеристиках зданий.

Очевидно, что техническое состояние подавляющего большинства существующих зданий и инженерных систем не позволяет обеспечивать адекватный уровень энергетических характеристик зданий, однако вопрос измерения их отклонения от нормы также обуславливает необходимость создания консолидированного источника информации с оптимальным набором информационных данных – Базы данных энергетических и эксплуатационных характеристик зданий, начиная из бюджетных учреждений и расширяя этот список на другие категории собственников⁵.

Вместе с тем, при невозможности оперировать данными в натуральном выражении, предлагаем проанализировать объемы денежных расходов на содержание зданий бюджетных учреждений для понимания масштабов проблемы.

По данным годовых отчетов об исполнении Государственного бюджета Украины за 2016–2019 г.г. объем расходов на оплату коммунальных услуг и энергоносителей по общему и специальному фондам государственного и местных бюджетов демонстрирует динамику возрастания и составил около 736,05 млн EUR, 667,48 млн EUR, 767,29 млн EUR и 805,83 млн EUR соответственно⁶ (Рис.1).

---

⁵ Распоряжение Кабинета Министров Украины *Об утверждении плана мероприятий по внедрению систем энергетического менеджмента в бюджетных учреждениях* от 26 апреля 2017, № 732-р, [Электронный ресурс], режим доступа: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/732-2017-%D1%80#Text>. Дата обращения: 15.05.2019.

⁶ Государственная казначейская служба Украины. Официальный сайт: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.treasury.gov.ua. Дата обращения: 20.05.2019.

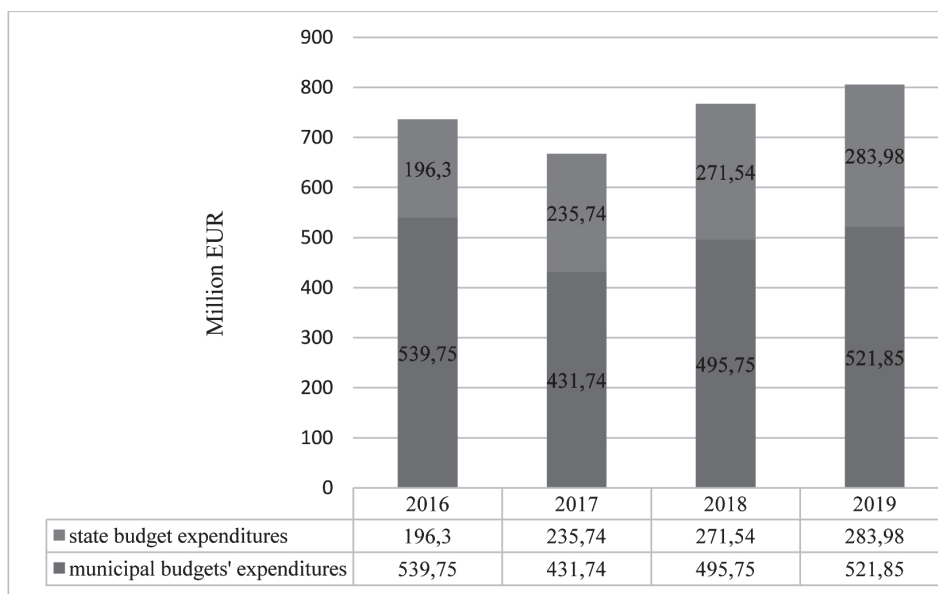

Рис.1. Расходы государственного и местных бюджетов на оплату коммунальных услуг и энергоносителей, млн EUR.

По экспертным оценкам общий потенциал экономии средств государственного бюджета за счет внедрения мероприятий по энергоэффективности может достигать около более 50 % этих сумм⁷.

Это подтверждается тем, что сейчас наибольший удельный вес в структуре оплаты коммунальных услуг и энергоносителей занимает оплата теплоснабжения и электроэнергии. Такое положение дел актуализирует для Украины требование, в частности, 5 статьи Директивы 2012/27/ЕС об энергоэффективности и побуждает к внедрению энергоэффективных мероприятий в зданиях государственных органов с целью обеспечения их показательной роли для других распорядителей зданий (органов местного самоуправления, в частности) путем приведения ежегодно не менее 1% общей площади зданий, площадь которых превышает 250 м², к минимальным требованиям по энергоэффективности⁸.

Одним из ключевых элементов в механизме имплементации статьи 5 «Показательная роль зданий государственных органов» Директивы 2012/27/ЕС «Об энергоэффективности» является База данных энергетических и эксплуатационных характеристик

⁷ Матковский В. *ВВП энергетического расточительства: спасет ли экономику термомодернизация домов*, „Экономическая правда”, [Электронный ресурс], режим доступа: <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/04/17/659514/>. Дата обращения: 19.07.2020 .

⁸ Директива 2012/27/ЕС Европейского парламента и Совета от 25 октября 2012 об энергоэффективности, [Электронный ресурс], режим доступа: <https://eur-lex.europa.eu/>. Дата обращения: 21.07.2020.

зданий и комплексный анализ их состояния. С помощью такой базы данных может быть рассчитана цель по энергоэффективности, разработана государственная долгосрочная стратегия термомодернизации зданий с соответствующими государственными программами, выполнение которых можно мониторить, используя базу техническим инструментом, также отслеживать степень достижения определенной на государственном уровне цели с энергоэффективности, своевременно корректировать политику при необходимости. Полученный опыт на базе зданий государственных органов как образцовый рекомендуется к распространению, задействуя здания органов местного самоуправления и здания всех других распорядителей⁹.

Пилотный проект такой базы в Украине на сегодня внедрен Министерством развития общин и территорий Украины. В течение 2020 года сформирована база зданий, содержащихся за счет средств 24 областных государственных администраций. Ранее в ней представлено было 54 здания центрального правительства. Поэтому на сегодня в Украине база вмещает энергетические и эксплуатационные данные об около 12 тыс. зданий и способствует более широкому трактованию предыдущих представлений о 5 статьи Директивы 2012/27/EU, приобщив общественные здания 24 областных государственных администраций различных функциональных назначений (административные здания, садики, больницы, интернаты и т.д.). На основе сведений в базе создан и обнародован рейтинг энергоэффективности зданий. Вместе с тем, следует отметить, что на сегодня набор показателей и возможности самого программного обеспечения соответствуют базовым потребностям пользователей, но имеют значительный потенциал к расширению.

Результат исследования, полученный на эмпирическом уровне путем внедрения вышеупомянутого пилотного проекта создания Базы данных энергетических и эксплуатационных характеристик правительственных зданий и зданий областных государственных администраций позволяет сделать выводы о целесообразности расширения категорий распорядителей (владельцев) зданий в базе, приобщения жилого фонда, и совершенствования технических возможностей программного продукта.

Следует отметить, что формирование базы данных энергетических и эксплуатационных характеристик зданий находится на пересечении политик жилищно-коммунального хозяйства, энергоэффективности, градостроительства и цифровизации.

Определив максимальный круг потенциальных пользователей такой базы данных, можно определить целесообразные элементы структуры базы, источники наполнения информацией, стратегию дальнейшего развития, принципы ведения и другие аспекты.

Проведенный нами анализ цели использования Базы данных энергетических и эксплуатационных характеристик зданий в разрезе категорий пользователей представлен в Таблице 1.

---

⁹ *Стратегия термомодернизации зданий правительства для имплементации статьи 5 Директивы 2012/27/ЕС*, информационно-аналитические материалы Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH, 2019, 41 с.

Таблица 1. Потенциальные пользователи базы данных энергетических и эксплуатационных характеристик зданий

Категория пользователя	Цель использования сведений Базы данных энергетических и эксплуатационных характеристик зданий
Органы государственной власти	<p>Является основой для анализа, формирования и верификации эффекта от реализации государственных политик, прямо или косвенно касающихся зданий:</p> <ul style="list-style-type: none"> • источник исходных данных для расчетов целевых показателей экономики энергопотребления; • источник исходных данных для разработки стратегических плановых государственных документов и мониторинга их внедрения, к перечню которых можно отнести: Национальный план действий по энергоэффективности на период до 2030 года; Национальный план действий по возобновляемой энергетике на период до 2030 года; Стратегия термомодернизации зданий к 2050 году; Национальный план увеличения количества зданий с близким к нулевому уровню потребления энергии (NZEB) к 2030 году; Энергетической стратегии до 2035 года; Концепции «зеленого» энергетического перехода Украины к 2050 году и др.; • источник информации для учета при регулировании тарифной политики, государственных субсидий, стимулировании использования источников возобновляемой энергии для энергоэффективной модернизации зданий и т.д.; • источник информации для использования в вопросах сбалансирования энергосистемы страны; • источник информации для мониторинга состояния выполнения внешних государственных обязательств; • источник информации для разработки политик в сопутствующих с жилищно-коммунальным хозяйством и энергоэффективностью отраслях, как, например, производство строительных материалов, а также прогнозирование изменений на рынке труда и т.д.
Органы местного самоуправления	<p>Источник информации для планирования своей деятельности, приоритизации направлений развития, разработки планов устойчивого развития, формирования местных программ, бюджетов и оценок эффективности их выполнения; источник информации для привлечения инвесторов, принятия управленческих решений относительно зданий ОМС, которые обеспечат рост срока эксплуатации общественных зданий, комфорта пребывания в них посетителей и улучшат их эстетический вид.</p>
Фонд энергоэффективности	<p>Источник информации для планирования своей деятельности, формирования прогнозных моделей и совершенствование процедурного механизма участия заявителей в программах поддержки Фонда энергоэффективности для ОСМД.</p>

Жильцы жилых зданий (ОСМД, кооперативы, частный сектор)	Источник информации для эффективного управления своим домом, возможность проведения бенчмаркинга, источник аргументации инициатив по внедрению проектов термомодернизации зданий, других энергоэффективных мероприятий, что будет способствовать формированию категории сознательных собственников жилья, инициативности к внедрению энергоэффективных мероприятий.
Ответственные лица за эксплуатацию общественных зданий (энергомеджеры, отделы энергомеджмента)	Источник информации для эффективного управления общественным зданием, обеспечения роста комфорта посетителей, сбережения средств на сокращении нерационального энергопотребления, возможность проведения бенчмаркинга и поиска примеров положительного опыта по внедрению энергоэффективных мероприятий.
Международные донорские организации, Энергетическое Сообщество, Европейский инвестиционный банк, Европейский банк реконструкции и развития, Международная финансовая корпорация и др.	Источник информации для анализа выполнения международных обязательств по вопросам энергоэффективности зданий, сокращения выбросов CO ₂ и парниковых газов; мониторинг выполнения Украиной Соглашения об ассоциации с ЕС в части жилищно-коммунального хозяйства и энергоэффективности, прогнозирования выполнения Долгосрочной концепции снижения выбросов парниковых газов с целью достижения климатической нейтральности из нетто-нулевыми выбросами парниковых газов к 2050 году и другие европейские стратегические документы.
Представители бизнес среды (энергоаудиторы, ЭСКО-компании, банки и др. финансово-кредитные учреждения)	Источник информации для определения рынка, инвестиционно привлекательных объектов, планирование своей деятельности, разработка клиент-ориентированных предложений, адекватных целевым группам.
Производители строительных материалов, эксплуатационные компании	Источник информации для приоритезации направлений деятельности, составление прогнозов объемов производства энергоэффективного оборудования, материалов, соответствующих сопутствующих услуг
Образовательные учреждения, специализирующиеся на обучении специалистов отрасли энергоэффективности зданий или смежных отраслей	Источник информации для планирования деятельности, в частности, объемов подготовки специалистов, необходимых для реализации энергоэффективных проектов, в том числе в разрезе региональных потребностей.

<p>Научное сообщество, эксперты, общественные организации отрасли жилищно-коммунального хозяйства, энергоэффективности, энергетики, изменений климата, управления городами и др. смежных отраслей</p>	<p>Источник информации для научных, экспертных исследований, основа для формирования общественного мнения о состоянии дел в отрасли, оценки эффективности текущей государственной политики, определения планов деятельности, прогнозов сбалансирования энергосистемы страны и др.</p>
---	---

Учитывая выявленные потребности потенциальных пользователей и практический опыт внедрения пилотного проекта, база данных энергетических и эксплуатационных характеристик зданий должна содержать некоторые обязательные инструменты, которые подчеркнут статус дома как объекта управления в руках сознательного распорядителя или владельца, и будут способствовать эффективности государственной политики в этой сфере. Предлагаем определить их следующим образом:

1) карточка здания – это элемент базы данных зданий, который является консолидированным источником индивидуальных сведений о здании, содержит исчерпывающий набор его технических характеристик, данных энергомониторинга, показателей энергоэффективности здания и состояния инженерных сетей, включает имеющуюся техническую документацию на здание и документацию на право собственности, другие сведения, которые являются исходными данными для создания плана энергоэффективной модернизации здания;

2) план энергоэффективной модернизации здания – это элемент Базы данных зданий, который по принципам технологий строительного информационного моделирования (BIM-технологий) прогнозирует жизненный цикл здания с индивидуальным поэтапным планом роста показателей энергоэффективности здания за счет ее термомодернизации и других энергоэффективных мероприятий, и создается на основании оперативного анализа исходных данных о здании с карточки здания с учетом принципов среднесрочного бюджетного планирования и приоритизации потребностей распорядителя здания;

3) бенчмаркинг – это элемент базы данных зданий, обеспечивающий возможность сравнения энергетических и эксплуатационных характеристик зданий, в том числе во время мониторинга состояния реализации энергоэффективных проектов в рамках контроля качества, и позволяет оценить уровень эффективности энергопотребления в динамике для отдельного здания и/или по сравнению с другими зданиями с подобными эксплуатационными характеристиками или с эталонными значениями энергопотребления для данного типа зданий, и является основой для составления общегосударственного рейтинга энергоэффективности зданий¹⁰.

Следует отметить, что для зданий бюджетных учреждений поэтапный план энергоэффективной модернизации должен отображаться при формировании бюджета

¹⁰ Стратегия термореновации зданий правительства..., op. cit. 41 с.

и способствовать прогнозированию требуемых вложений в долгосрочной перспективе с учетом жизненного цикла каждого здания. Такая практика может быть широко распространена и способствовать эффективному управлению жизненным циклом строительного фонда государства.

По нашему мнению, база данных энергетических и эксплуатационных характеристик общественных зданий, содержащая вышеизложенный функциональный инструментарий, интересна с точки зрения ее масштабирования до уровня национальной с вовлечением разных типов зданий и будет соответствовать требованиям круга пользователей, представленного выше в Таблице 1.

Детального изучения требует обзор источников информации для наполнения базы данных энергетических и эксплуатационных характеристик зданий.

Некоторые сведения о зданиях есть в открытом доступе, например, на портале открытых данных data.gov.ua или других подобных ресурсах, местных уровней в т.ч, однако имеющаяся информация требует надлежащего структурирования форматов данных и имеет другие неудобства для ее использования в базе данных энергетических и эксплуатационных характеристик зданий. Кроме того, такой подход является фрагментарным и не обеспечит весь комплекс необходимой информации о здании.

При этом, уже имеющиеся базы сведений о зданиях как, например, база энергетических сертификатов зданий, является источником достоверной информации в удобном формате. Проведение энергетической сертификации зданий регламентируется Директивой 2010/31/ЕС Европейского Парламента и Совета от 19.05.2010 г. об энергоэффективности зданий¹¹, которая была транспонированна в украинское законодательство Законом Украины «Об энергетической эффективности зданий», введенным в действие 23.07.2018¹².

По оценкам Энергетического Сообщества, где Украина является самой большой из девяти Договорных Сторон, в течение 2018–2020 годов сфера энергоэффективности ощутимо прогрессировала. В целом Украина приняла тринадцать из четырнадцати необходимых подзаконных актов, для имплементации Директивы 2010/31/ЕС, что позволило запустить процесс сертификации зданий. Таким образом, на данный момент создана и функционирует открытая база энергетических сертификатов зданий, которая насчитывает более 6 тыс. энергетических сертификатов зданий¹³.

Вместе с тем, на данный момент акты, которыми имплементирована Директива 2010/31/ЕС приводятся в соответствие с обновленными европейскими требованиями с учетом практического зарубежного опыта, в частности, что касается упорядочивания различных типов информации о зданиях, базы сертификатов энергоэффективности зданий и других сведений. Поэтому сейчас очень удобное время для государственных учреждений принять управленческое решение о введении базы зданий европейского формата на уровне государственного акта.

---

¹¹ Директива 2010/31/ЕС Европейского парламента и Совета от 19 мая 2010 об энергоэффективности зданий, [Электронный ресурс], режим доступа: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32010L0031>. Дата обращения: 25.08.2020.

¹² Закон Украины *Об энергетической эффективности зданий*, № 2118-VIII от 22.06.2017, [Электронный ресурс], режим доступа: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-19#Text>. Дата обращения: 25.08.2020.

¹³ Официальный сайт Энергетического сообщества. Отчеты об имплементации 2020, [Электронный ресурс], режим доступа: <https://www.energy-community.org/implementation/IR2020.html>. Дата обращения: 25.08.2020.

Следует также отметить, что Государственное агентство по энергоэффективности и энергосбережению Украины ведет базу зданий бюджетных учреждений, как потенциальных объектов инвестирования для ЭСКО компаний, собирая их эксплуатационные характеристики и показатели энергопотребления за 3 года. Эти сведения также могут быть применены при формировании Базы данных энергетических эксплуатационных характеристик общественных зданий.

Другими источниками информации о различных наборах показателей о зданиях могут стать непосредственно владельцы зданий, органы местного самоуправления, Государственная казначейская служба Украины, Фонд государственного имущества Украины, Бюро технической инвентаризации, организации по содержанию и эксплуатации зданий и др.

Говоря о широком круге привлеченных субъектов информационного обмена, трудно обойти вниманием идею формирования современной информационно-аналитической и программно-технической базы, что позволит органам государственной власти и местного самоуправления полно и оперативно анализировать и оценивать ситуацию во всех сферах деятельности общества. Для этого необходимо осуществить интеграцию уже существующих информационных систем органов государственной власти и органов местного самоуправления и информационных ресурсов, то есть создать единую информационно-телекоммуникационную систему сбора, обработки и передачи данных, необходимых для принятия стратегически важных решений в сфере экономики, внутренней и внешней политики¹⁴.

Что касается зданий, то применением подобного подхода построения информационной системы является градостроительный кадастр, положение о котором утверждено постановлением Кабинета Министров Украины от 25.05.2011 г. №559. Градостроительный кадастр ведется с учетом данных государственного земельного кадастра и включает текстовые, цифровые и графические материалы. Именно в градостроительном кадастре содержатся, в частности, сведения о зданиях и сооружениях, их правовом режиме, техническом состоянии, архитектурной и историко-культурной ценности¹⁵.

Поэтому когда встал вопрос упорядочивания взаимоотношений в строительной отрасли путем создания соответствующей информационно-телекоммуникационной системы – Единой государственной электронной системы в сфере строительства (ЕГЭ-ССС), она была создана именно в составе градостроительного кадастра во исполнение Закона Украины «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины относительно усовершенствования порядка предоставления административных услуг в сфере строительства и создания Единой государственной электронной системы в сфере строительства» от 17.10.2019 г. № 199-IX¹⁶.

---

¹⁴ Информационная составляющая государственной политики и управления: монография / Соловьев С. Г. и др.; общ. ред. Грицяк Н. В.; Нац. акад. гос. упр. при Президенте Украины, Каф. информ. политики и электрон. управления. – Киев: К.И.С., 2015 – 320 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Monogr/e008ca03-7c8b-49fa-9a91-1769523a94c7.pdf. Дата обращения 21.10.2020.

¹⁵ В. А. Банах, *Применение геоинформационных технологий...*, *op. cit.*

¹⁶ Закон Украины *О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины относительно усовершенствования порядка предоставления административных услуг в сфере строительства и создания Единой государственной электронной системы в сфере строительства*, № 199-IX от 17.10.2019, [Электронный ресурс], режим доступа: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/199-20#Text>. Дата обращения 21.10.2020.

Таким образом, на сегодня ЕГЭССС – это единственная информационно-телекоммуникационная система в составе градостроительного кадастра, обеспечивающая создание, просмотр, отправку, принятие, сбор, внесение, накопление, обработку, использование, рассмотрение, хранение, защиту, учет и предоставление информации в сфере строительства, а также электронное взаимодействие между физическими и юридическими лицами, государственными органами, органами местного самоуправления, центрами предоставления административных услуг, с целью получения услуг в сфере строительства.

База данных энергетических сертификатов на данный момент переходит в состав ЕГЭССС. Кроме того, в дальнейшем ЕГЭССС обеспечит возможность непосредственно формирования и хранения в ней сертификатов энергетической эффективности зданий путем использования электронного кабинета каждым энергоаудитором.

Учитывая вышеуказанное, рационально рассматривать возможности синхронизации сформированной в результате пилотного проекта Базы данных энергетических и эксплуатационных характеристик зданий правительства и областных государственных администраций с ЕГЭССС. Такой подход оправдывает дальнейшие цели масштабирования базы данных энергетических и эксплуатационных характеристик зданий на другие объекты и обеспечит целостный подход государственной политики.

Чем теснее связь базы данных энергетических и эксплуатационных характеристик зданий будет с рынками и другими информационно-телекоммуникационными системами, тем более эффективным будет этот инструмент с разных позиций.

Например, учитывая активное внедрение систем энергомониторинга в органах местного самоуправления, целесообразно включить эту информацию в Базу данных энергетических и эксплуатационных характеристик зданий за счет интероперабельности данных. Фактически такой подход релевантен общему подходу построения информационных систем государственного уровня¹⁷. Поэтому база данных энергетических и эксплуатационных характеристик зданий может стать одной из весомых составляющих имплементации современного направления диджитализации государственных политик.

Стратегический вектор развития Базы данных энергетических и эксплуатационных характеристик зданий, начиная с уже имеющегося пилотного проекта Базы данных энергетических и эксплуатационных характеристик правительственных зданий и зданий областных государственных администраций, целесообразно рассматривать изучив соответствующий зарубежный опыт. В частности, когда база зданий выполняла не просто статистическую функцию, как накопитель информации, а имела широкий круг задач в том числе для смежных с энергоэффективностью и жилищно-коммунальным хозяйством политик.

В 2017 г. была запущена база данных зданий Европейского Союза – «EU Building Stock Observatory»¹⁸ с целью осуществления мониторинга показателей энергоэффек-

---

¹⁷ *Информационная составляющая государственной политики и управления: монография*, С. Г. Соловьев и др.; общ. ред. Н. В. Грицяк; Нац. акад. гос. упр. при Президенте Украины, Каф. информ. политики и электрон. управления, К.И.С., Киев 2015, 320 с, [Электронный ресурс], режим доступа: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Monogr/e008ca03-7c8b-49fa-9a91-1769523a94c7.pdf. Дата обращения 19.11.2020.

¹⁸ EU Building Stock Observatory. Официальный сайт [Электронный ресурс], режим доступа: https://ec.europa.eu/energy/topics/energy-efficiency/energy-efficient-buildings/eu-bso_en?redir=1. Дата обращения: 19.11.2020.

тивности зданий и состояния реализации политики повышения энергоэффективности зданий в странах ЕС, в частности, что касается реализации на практике минимальных требований к термомодернизации существующих зданий и строительства новых, национальных требований к зданиям NZEB, отслеживания количества выданных энергетических сертификатов, а также состояния вопросов энергетической бедности и финансовых механизмов, задействованных в сфере энергоэффективности.

«EU Building Stock Observatory» содержит базу данных зданий, картографические данные и аналитические отчеты. Такие данные полезны для разработчиков политики, инвесторов, заинтересованных сторон, местных и национальных органов власти, научных и рядовых граждан, интересующихся энергопотреблением своего дома. С учетом вышеупомянутых потребностей, база данных зданий «EU Building Stock Observatory» содержит 250 показателей по 10 тематическим направлениям (характеристики строительного фонда, наружные ограждающие конструкции, инженерные сети, здания с близким к нулевому уровню потребления энергии, реконструкция здания, потребление энергии, энергетическая сертификация, финансирование, энергетическая бедность, энергетический рынок).

База зданий «EU Building Stock Observatory» является синхронизированной с другими информационными системами. Так, например, информация о зданиях с близким к нулевому уровню потребления энергии поступает из проекта «ZEBRA 2020»¹⁹, который был разработан специально для мониторинга внедрения и координации политики распространения зданий с близким к нулевому уровню потребления энергии (NZEB).

Во многих странах мира базы зданий представляют собой динамичный инструмент в наполнении, обмене и оперировании различными типами сведений о зданиях и обязательно включают сведения базы данных энергетических сертификатов, а также синхронизированной с другими связанными со зданиями реестрами данных и статистической информации (Эстония Хорватия, Латвия, Литва, Словения, Болгария, Португалия, Шотландия, Греция, Италия, Канада). Структурными элементами базы зданий также могут выступать:

- картографический инструмент, который позволяет владельцам зданий и другим заинтересованным видеть энергоэффективность строительного фонда в удобном визуальном формате;
- рейтинг энергоэффективности и выбросов CO₂, позволяющие владельцам домов сравниваться с подобным домом в том же районе (бенчмаркинг);
- рейтинги введения зданий с близким к нулевому уровню потребления энергии (NZEB);
- перечень государственных программ поддержки энергоэффективности и мониторинг, оценка их выполнения;
- лучшие практики проектирования зданий и нормы, опыт строительства энергоэффективных зданий;
- инструменты для анализа касаето: соответствия фактического состояния зданий показателям энергетических сертификатов, связи между показателями энергоэффективности зданий по типам зданий (год строительства, тип проекта, этаж-

---

¹⁹ ZEBRA 2020 Data Tool, [Электронный ресурс], режим доступа: <http://zebra-monitoring.enerdata.eu/>. Дата обращения: 10.09.2020.

ность), оценки финансирования содержания зданий «до» и «после» обновления энергетического сертификата после термомодернизационных работ;

- реестры энергоснабжающих организаций и других организаций жилищно-коммунального хозяйства, сведения о состоянии приборов учета потребления энергоресурсов;
- реестр зданий по функциональному назначению.

База зданий в зарубежных странах служит, помимо прочего, определенным рыночным инструментом урегулирования спроса и предложения между бизнесом и заказчиками энергоэффективных мероприятий. В зависимости от наполнения и назначения база зданий может быть в виде веб-портала, энергетического хаба (EnergyHUB) и даже коммуникативной платформы для всех участников энергоэффективных процессов.

Подытоживая, фактически база данных энергетических и эксплуатационных характеристик зданий, по примеру европейских стран, может повысить авторитетность рекомендаций сертификатов энергоэффективности зданий. Также зарубежный опыт подтверждает, что база зданий – источник информации всех обследований здания, которые имели место и всех данных о здании, имеющих значение при принятии решений по управлению им. Поэтому важно обеспечить доверие к набору данных в базе, а для этого важной функцией государства в лице распорядителя базы данных является обеспечение надлежащей системы управления базой данных²⁰.

Поэтому для принятия управленческих решений относительно механизма формирования Национальной базы данных зданий предлагается выделить ряд **факторов стратегического значения**, которые важно своевременно учесть, в частности:

- избрание технических решений, которые смогут обеспечить надежную защиту данных и удобство пользователям;
- определение оптимального набора показателей эксплуатационных и энергетических характеристик зданий, соответствующее задачам Долгосрочной стратегии термомодернизации зданий в частности;
- учет особенностей механизма мониторинга внедрения Долгосрочной стратегии термомодернизации зданий в разрезе регионов, климатических зон, с учетом погодных условий и других факторов;
- содействие в упорядочивании вопроса оформления права собственности на здания в бюджетном секторе и выделении категории ответственных лиц;
- подготовка ответственного персонала и техническая возможность проверки достоверности, полноты и актуальности внесенных сведений;
- интегрированность в существующее цифровое пространство Украины; обеспечение системой интероперабельности – принципа, когда различные информационно-телекоммуникационные системы могут взаимодействовать между собой на базе унифицированных интерфейсов и протоколов;
- содействие во внедрении систем интеллектуального учета потребления энергоресурсов и воды;
- перспективы интеграции в европейские информационные ресурсы, например, единую базу данных зданий, разработанную Европейской Комиссией и базу данных зданий с близким к нулевому уровню потребления энергоресурсов «Zebra 2020».

По результатам проведенного исследования, предлагается на государственном

---

²⁰ Основы проектирования баз данных: Учеб. пособие. для студ. высших учеб. заведений, Е. В. Малахов, О: „Наука и техника” 2006, 156 с.

уровне утвердить порядок ведения **базы данных зданий, основанный на следующих принципах**²¹;

- принцип обязательного соблюдения методологии ведения базы данных зданий, соблюдения процедур получения, распространения, хранения и мониторинга имеющейся информации;
- принцип актуальности, достоверности, полноты, целостности, точности и обоснованности информационных ресурсов базы данных зданий;
- принцип открытости и доступности информации базы данных зданий для максимального удобства граждан, представителей научных кругов, бизнеса, органов власти различных уровней (кроме информации, что может привести к появлению рисков безопасности имущественных прав собственников недвижимости);
- принцип непрерывности внесения в автоматизированную систему базы данных зданий сведений об изменениях эксплуатационных и энергетических характеристик зданий;
- принцип интероперабельности с информационными системами Градостроительного кадастра, базой данных энергетических сертификатов зданий, отраслевых кадастров и реестров, которые относятся к государственным информационным ресурсам (данные региональных органов исполнительной власти, ОМС, Фонда госимущества, единой государственной электронной системы в сфере строительства, локальных систем энергомониторинга и т.д.) за счет применения унифицированных структурированных открытых форматов для передачи данных;
- принцип координации деятельности субъектов информационного обмена, обеспечивающих производство, обновление, обработку, хранение, поставку и использование информационных ресурсов базы данных энергетических и эксплуатационных характеристик зданий.

Такой подход, по нашему мнению, сделает национальную базу зданий мощным информационно-техническим инструментом государственной и региональной политики энергоэффективной модернизации зданий, жилищно-коммунального хозяйства, смежных отраслей. Благодаря обеспечению прозрачности информации будет расти качество планирования, управленческих решений на всех уровнях власти и будет происходить улучшение инвестиционного климата. Рассмотрим возможный мультипликативный эффект от создания национальной базы зданий в средне- и долгосрочной перспективе, что предусматривает²²:

1) В сфере финансово-экономического обеспечения:

- рост качества долгосрочного бюджетного планирования на основе объективных данных;
- содействие достижению значительной экономии расходов на содержание зданий

---

²¹ В. Стадников, *Совершенствование технологии выполнения инженерно-геодезических работ при производстве ГИС промышленных предприятий*, „Ученые записки Таврического национального университета им. В.И.Вернадского. Научный журнал. Серия География” 2009, №1, Том 22 (61), с. 99–104.

²² Т.М. Дерун, *Инструменты формирования и реализации государственной политики развития малых городов Украины*, электронный журнал: „Государственное управление: совершенствование и развитие” 2013, № 11, [Электронный ресурс], режим доступа: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=651>. Дата обращения 10.09.2020.

и возможность их перераспределения, в т.ч. за счет стимулирования энергосберегающего поведения;

- перспективы привлечения инвестиционных ресурсов для внедрения энергоэффективных мероприятий, в т.ч. грантов, кредитов от международных финансово-кредитных учреждений;
- участие зданий, по которым вносятся сведения в базу зданий, в государственных целевых программах на реализацию проектов, направленных на повышение энергоэффективности зданий.

2) В сфере сбалансированности развития территорий и реализации их инновационного потенциала:

- возможности аналитически-цифрового инструмента для сравнения энергопотребления зданий в разрезе регионов, температурных зон, типовых серий зданий, распорядителей бюджета на содержание зданий и других признаков, а также определение наиболее энергоемких зданий и установление приоритетности в планировании и реализации проектов их термомодернизации;
- стимулирование внедрения программ (региональных, местных) повышение энергоэффективности зданий;
- создание благоприятных условий для роста инвестиционной привлекательности территорий и устранение межрегиональных диспропорций в состоянии энергоэффективности зданий;
- рост качества Планов действий устойчивого энергетического развития и климата городов;
- рост качества стратегического планирования предприятий теплообеспечения городов с учетом поэтапных планов термомодернизаций зданий в разрезе теплового микрорайона;
- стимулирование инновационной направленности развития предпринимательства в сфере производства энергоэффективных материалов и оборудования, внедрения инновационных проектов;
- стимулирование деятельности научно-исследовательских институтов в части обновления государственных строительных норм и стандартов для приведения их в соответствие с растущими требованиями к энергоэффективности зданий;
- поддержка субъектов малого предпринимательства, создание новых рабочих мест, в том числе, рабочих профессий и снижение оттока кадров за границу за счет актуализации внедрения энергоэффективных проектов;
- развитие образовательной сферы для обеспечения кадрами на всех этапах от разработки до внедрения энергоэффективных проектов и верификации их эффекта;
- стимулирование повышения квалификации кадров органов государственной власти, органов местного самоуправления и ответственных за работу в базе зданий лиц;
- популяризация энергоэффективности, содействие широкому внедрению энергоэффективных технологий и использованию местных возобновляемых источников энергии (биотоплива, растительного сырья и др.).

3) В рамках международного экологического движения и имплементации европейских стандартов:

- цифровизация политики энергоэффективности;
- содействие в участии Украины в Европейском Зеленем Курсе;

- распространение зданий с близким к нулевому уровню энергопотребления и декарбонизация экономики;
- стимулирование производства и продвижения бытовых энергопотребляющих товаров высокого класса энергоэффективности, изготовленных с соблюдением требований к экодизайну;
- содействие энергонезависимости Украины и борьбе с энергетической бедностью;
- выполнение обязательств Украины согласно Соглашения об ассоциации между Украиной, с одной стороны, и Европейским Союзом, Европейским сообществом по атомной энергии и их государствами-членами, с другой стороны.

Таким образом, широкий мультипликативный эффект от внедрения национальной базы данных энергетических и эксплуатационных характеристик зданий закладывает перспективу дальнейшего развития этого направления с выбором соответствующих правовых, организационных, методических, технологических и других инструментов. На данный момент в Украине происходит разработка Долгосрочной стратегии термомодернизации зданий, в рамках которой осуществляются соответствующие наработки для нормативно-правового закрепления основ функционирования базы данных энергетических и эксплуатационных характеристик зданий с учетом опыта вышеизложенного пилотного проекта.

Выводы

На основе изучения предпосылок создания и развития базы данных энергетических и эксплуатационных характеристик общественных зданий установлено положительные перспективы ее масштабирования до национального уровня с учетом полученного эмпирическим путем опыта внедрения отечественного пилотного проекта по созданию базы зданий с более 12 тыс. объектов по всей стране, а также с учетом зарубежного опыта и прогнозируемого мультипликативного эффекта. Полученные результаты используются при разработке на государственном уровне Долгосрочной стратегии термомодернизации зданий.

Предложенные в статье идеи по расширению применения базы данных зданий и усовершенствования ее структурных элементов являются основой для дальнейших научных разработок по внедрению государственных программ энергоэффективной модернизации зданий.

Литература

- Банах В. А., *Применение геоинформационных технологий для формирования баз данных расчетных моделей объектов городской застройки*, „Градостроительство и территориальное планирование” 2010, вып. 37, с. 31–38, режим доступа: http://nbuv.gov.ua/UJRN/MTP_2010_37_8.
- Барабаш М. С., *Методы автоматизации моделирования и анализа свойств проектируемого объекта*, „Строительство. Материаловедение. Машиностроение: сборник научных трудов” 2008, вып. 47, Днепропетровск: ПГАСА, с. 52–58.
- Городецкий А. С., Евзеров И. Д., *Компьютерные модели конструкций*, К: „ФАКТ”, 2005, 344 с.
- Городецкий А. С., *Концепция интеграции систем автоматизированного проектирования с использованием технологии информационного моделирования*, „Нові технології в будівництві” 2011, № 1(21), с. 67–70.
- ГСС В.2.6–31: 2006. *Конструкции зданий и сооружений. Тепловая изоляция зданий*, К., Минстройархитектуры Украины, 2006, 71с.
- Дерун Т. М., *Инструменты формирования и реализации государственной политики развития малых городов Украины*, электронный журнал: „Государственное управление: совершенствование и развитие” 2013, № 11, электронный ресурс, режим доступа: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=651>.
- Директива 2010/31/ЕС Европейского парламента и Совета от 19 мая 2010 об энергоэффективности зданий, электронный ресурс, режим доступа: <https://eur-lex.europa.eu/>.
- Директива 2012/27/ЕС Европейского парламента и Совета от 25 октября 2012 об энергоэффективности, электронный ресурс, режим доступа: <https://eur-lex.europa.eu/>.
- Закон Украины „О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины относительно усовершенствования порядка предоставления административных услуг в сфере строительства и создания Единой государственной электронной системы в сфере строительства” от 17.10.2019, № 199-IX, режим доступа: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/199-20#Text>.
- Закон Украины „Об энергетической эффективности зданий”, № 2118-VIII от 22.06.2017 электронный ресурс, режим доступа: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-19#Text>.
- Информационная составляющая государственной политики и управления: монография*, Соловьев С. Г. и др., общ. ред. Н. В. Грицяк; Нац. акад. гос. упр. при Президенте Украины, Каф. информ. политики и электрон. управления, Киев: К.И.С., 2015, 320 с. электронный ресурс, режим доступа: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Monogr/e008ca03-7c8b-49fa-9a91-1769523a94c7.pdf.
- Матковский В., *ВВП энергетического расточительства: спасет ли экономику термомодернизация домов*, „Экономическая правда”, электронный ресурс, режим доступа: <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/04/17/659514/>.
- Основы проектирования баз данных: Учеб. пособие. для студ. высших учеб. заведений, Е. В. Малахов, О: *Наука и техника*, 2006, 156 с.
- Официальный сайт Энергетического сообщества. Отчеты об имплементации 2020 элек-

тронный ресурс, режим доступа: <https://www.energy-community.org/implementation/IR2020.html>.

Распоряжение Кабинета Министров Украины *Об утверждении плана мероприятий по внедрению систем энергетического менеджмента в бюджетных учреждениях* от 26 апреля 2017, № 732-р, электронный ресурс, режим доступа: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/732-2017-%D1%80#Text>.

Стадников В., *Совершенствование технологии выполнения инженерно-геодезических работ при производстве ГИС промышленных предприятий*, „Ученые записки Таврического национального университета им. В.И.Вернадского. Научный журнал. Серия «География»” 2009, №1, Том 22(61), с. 99–104.

Стратегия термореновации зданий правительства для имплементации статьи 5 Директивы 2012/27/ЕС, информационно-аналитические материалы Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH, 2019, 41 с.

Chen, Yixing & Hong, Tianzhen & Piette, Mary Ann, *Automatic generation and simulation of urban building energy models based on city datasets for city-scale building retrofit analysis*, „Applied Energy, Elsevier” 2017, vol. 205(C), pages 323–335.

D2.1: Report on existing monitoring initiatives and databases systems. From Databases to Retrofit Action: How European Countries are using Energy Performance Certificate (EPC) Database Systems. Austrian Energy Agency: Naghmeh Altmann-Mavaddat, Oskar Mair am Tinkhof, Günter Simader; Buildings Performance Institute Europe: Aleksandra Arcipowska; Energy Saving Trust: David Weatheral, 70 p., May 2015, электронный ресурс, режим доступа: https://www.energyagency.at/fileadmin/dam/pdf/projekte/gebaeude/Report_on_existing_monitoring_initiatives_and_databases.pdf.

Energy efficiency in the British housing stock: Energy demand and the Homes Energy Efficiency Database, J.G. Hamilton, P.J. Steadman, H. Bruhns, A.J. Summerfield, R. Lowe, „Energy Policy” September 2013, Volume 60, pages 462–480, электронный ресурс, режим доступа: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0301421513002413>

EU Building Stock Observatory. Офіційний сайт [Электронный ресурс], режим доступа: https://ec.europa.eu/energy/topics/energy-efficiency/energy-efficient-buildings/eu-bso_en?redir=1.

Lee S.H. & Hong T. & Piette M.A. & Sawaya G. & Chen Y. & Taylor-Lange S.C., *Accelerating the energy retrofit of commercial buildings using a database of energy efficiency performance*, „Energy, Elsevier” 2015, vol. 90(P1), pages 738–747.

ZEBRA 2020 Data Tool, электронный ресурс, режим доступа: <http://zebra-monitoring.enerdata.eu/>.

STRESZCZENIE

Antonina Sityuk

Baza danych charakterystyk energetycznych i operacyjnych budynków użyteczności publicznej: perspektywy rozwoju dla celów polityki efektywności energetycznej państwa

W artykule przedstawiono bazę danych charakterystyk energetycznych i operacyjnych budynków użyteczności publicznej jako skuteczne narzędzie informacyjno-techniczne wdrażania polityki energooszczędnej modernizacji budynków.

Na podstawie wyników państwowego projektu pilotażowego utworzenia bazy budynków rządowych i budynków wojewódzkich urzędów administracji w artykule zaproponowano wykaz potencjalnych użytkowników bazy w przypadku jej skalowania i na inne typy budynków do poziomu krajowego. Autor określił pożądane elementy konstrukcyjne bazy budynków, źródła informacji do wypełnienia. Na podstawie odpowiednich doświadczeń zagranicznych wskazano strategiczne perspektywy rozwoju bazy budynków, przedstawiono zasady jej prowadzenia. Określono multiplikatywny efekt wdrożenia krajowej bazy budynków i dalsze kierunki badań.

Słowa kluczowe: baza budynków użyteczności publicznej, charakterystyka energetyczna i eksploatacyjna budynków, energooszczędna modernizacja budynków, publiczna polityka efektywności energetycznej, długoterminowa strategia termomodernizacji budynków.

SUMMARY

Antonina Sityuk

The database of energy and operational characteristics of public buildings: development prospects for the purposes of state energy efficiency policy

This paper presents the database of energy and operational characteristics of public buildings as an effective information and technical tool for implementation of the policy of energy efficient modernization of buildings.

Based on the results of the state pilot project of creating government buildings and district state administration buildings database, the article presents a list of potential users of the database in case of its scaling to the national level including other types of buildings. The author identifies the desired structural elements of the buildings database, suggesting the relevant sources of information. Based on the relevant foreign experience, the strategic prospects of the buildings database development are outlined, the principles of its maintenance are presented.

The multiplier effect of the national buildings database implementation and further directions of research are determined.

Key words: database of public buildings, energy and operation buildings characteristics, energy-efficient modernization of buildings, state energy efficiency policy, long term buildings thermo-modernization strategy.

Data wpływu artykułu: 21.01.2021 r.

Data akceptacji artykułu: 22.03.2021 r.

DOI: 10.5604/01.3001.0014.9226

Oksana Kravchenko

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Ukraine
e-mail: okskravchenko@ukr.net

Role of parents in the education of students under pandemic conditions

SUMMARY

This paper summarizes the approaches to the development of socio-psychological and pedagogical activities that would contribute to the successful implementation of syllabi under quarantine restrictions and the creation of a safe educational space, would provide support to all participants of the educational process: fully-abled students, students with disabilities and parents, would help to restore physical and mental health under conditions of heavy workload and social isolation.

In this context, the joint project of Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Department of Education and Inclusive Resource Center of Uman City Council entitled “Social inclusion of distance learning” within the research topic “Socio-psychological rehabilitation of children and youth with special educational needs by means of inclusive tourism”(state registration number: 0119U103978), is of particular importance.

The research consisted of several stages: the development of questionnaires for parents as full participants of the educational process; conducting a questionnaire survey using google applications (1091 parents took part in the survey), analysis and interpretation of the results in order to identify the main problems related to the organization of distance learning and the psycho-emotional state under conditions of quarantine restrictions; the development of methodological recommendations on the basis of the research results.

The purpose of the study was to identify the relationship between the socio-economic and psychosocial status of parents and its impact on the results of educational achievements of children in the period of distance learning during the COVID-19 pandemic. Special attention was devoted to parents raising children with disabilities.

Key words: educational institutions, quarantine, participants of educational process, parents, social isolation, distance learning.

Introduction

The pandemic has made significant adjustments to the educational process organization, which for decades has accumulated the traditional forms and methods of teaching. Quarantine restrictions cause the transfer of educational activities to a remote mode, which requires new approaches in its organization. The requirements for distance learning organization are: to adhere to sanitary rules and regulations during training agenda formation, to do exercises for eyes and posture, continuous duration of educational activities with technical means of learning, duration of tasks for self-preparation in extracurricular time (homework); to create conditions to ensure full participation in the educational process of persons with special educational needs (use of assistive learning technologies, support from the teacher's assistant and/or student's assistant, conducting (providing) additional psychological, pedagogical, correctional and developmental classes (services etc.) mandatory consideration of the individual development program.

The attention of the world pedagogical community is focused on this problem. On October 22, 2020, the Heads of State, Government and Ministers of more than 70 countries at the extraordinary session of the UNESCO Global Conference on Education (Extraordinary Session on Education post-COVID-19: 2020 Global Education Meeting) adopted online "Declaration on a set of global priority actions to protect funding and strengthening the education system from the consequences of the COVID-19 pandemic"¹. The adopted Declaration identifies priority measures to be taken to restore the education system by the end of 2021:

1. Protection of national and international funding for education.
2. Safe opening of schools.
3. Inclusion, equality of rights and gender equality.
4. Teaching and learning reconsideration.
5. Using peer-to-peer communication and technology for learning.

In this context, the study "Analytical reference on the work of scientists of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine on the functioning of education in COVID-19 quarantine conditions" deserves attention, because the educational process participants are forced to radically change forms and methods of teaching, interpersonal communication, organization of the educational environment. The activity of pedagogical and scientific-pedagogical workers of the education system, heads of educational institutions of different levels, practical psychologists, social educators, methodologists, educational managers etc. has undergone significant changes in the content and in the organizational and methodological plan².

According to V. Panok, the main purpose of the specialist's work in overcoming the negative socio-psychological consequences of quarantine measures is the actualization of adaptive and compensatory resources of the individual, the emotional sphere stabilization, mobilization of psychological potential of the educational process participants, stress resistance.

---

¹ *Extraordinary session of the UNESCO Global Conference on Education on Post-Covid-19: The Declaration on Strengthening the Educational System was adopted. Available at: <https://mon.gov.ua/ua/news/pozachergova-sesiya-globalnoyi-konferenciyi-yunesko-z-pitan-osviti-u-chasi-post-covid-19-uhvaleno-deklaraciyu-shodo-zmichnennya-sistemi-osvitnogo-prostoru>, dostep: 12.11.2020 r.*

² *Analytical reference on the work of scientists of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine on the functioning of education in the COVID-19 quarantine conditions. Available at: http://naps.gov.ua/.../press/2020/Covid-19_analytic.docx, dostep: 30.10.2020 r.*

The main tasks of psychological service specialists in this period are: formation of constructive ways of solving difficult real-life situations and adaptive coping strategies for all the educational process participants; stabilization of the emotional sphere of the individual, formation of a positive outlook; activation of processes of self-knowledge, self-perception, self-regulation and self-control, developing of a positive image of the future; formation of psychosocial resistance to stress; prevention of discrimination and stigmatization of people who are ill or have become ill; providing timely psychological assistance to victims of bullying and harassment; prevention of emotional burnout in parents and teachers; increasing the teachers' adaptive capacity to new conditions of the educational process organization; cooperation between the educational institutions, families and local communities to resolve and prevent interpersonal conflicts, domestic violence etc.³.

Given this, there is an urgent need to develop socio-psychological and pedagogical measures that would contribute to the successful implementation of educational programs under quarantine restrictions and the creation of a safe educational space, provide support to all participants in the educational process: students with standard development and students with disabilities, teachers, parents, psychologists and social educators, help to restore physical and mental health during workload and social isolation.

Special attention should be paid to parents who become active subjects of the educational process in the conditions of social isolation and distance learning. And the organization of the child's personal space for mastering the online school program, as well as the psycho-emotional state and development depend on their participation. Parents raising a child with a disability need even more attention and support. After all, during the pandemic, rehabilitation facilities and inclusive resource centers did not accept any visitors, and parents had to deal with daily difficulties without outside help. It is time to develop programs of social and psychological support for parents in terms of distance learning and quarantine restrictions.

Method

In this context, the joint project of Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Department of Education and Inclusive Resource Center of Uman City Council entitled "Social Inclusion of Distance Learning" within the research topic "Socio-psychological rehabilitation of children and youth with special educational needs by means of inclusive tourism" (state registration number: 0119U103978) deserves attention.

The research was performed in several stages: development of questionnaires for parents; conducting a survey using Google applications (1,091 parents took part in the survey, including 50 parents raising children with disabilities); analysis and interpretation of questionnaires to identify the main difficulties in the organization of distance learning and psycho-emotional state in the conditions of quarantine restrictions; development of methodical recommendations on the basis of the received results of the survey.

The survey was conducted in October 2020 – after a significant easing of quarantine restrictions, and parents could analyze distance learning through the prism of some time.

---

³ V.G. Panok, I.V. Marukhina, D.D. Romanovska, *Psychological support of education in a pandemic conditions*, „Bulletin of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine” 2020, nr 2(2). <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-2-12-2>, dostep: 20.11.2020 r.

Parents of the city of Uman (the city has more than 80,000 inhabitants) took part in the survey. They were interviewed by social educators and practical psychologists through the groups on social networks, as it were conducted using Google applications. The purpose of the study is to find out the difficulties that arose during distance learning in order to develop a program of social and psychological support for parents.

Results

Quarantine restrictions have made adjustments to people's everyday lives. The traditional organization of the educational process has undergone significant changes, as well as the school life of students and their well-being. Particular changes affected the daily lives of parents, when they, together with teachers, had to create conditions for children to master the curriculum in conditions of social isolation.

Students with disabilities and their parents are a particularly vulnerable category among the educational process participants. According to the Information Note "The Impact of Covid-19 Pandemic on People with Disabilities in Ukraine", parents of children and young people with disabilities expressed concern that quarantine isolation had a serious impact on children with intellectual and psychosocial disabilities and they risk losing valuable skills they acquired earlier. These children and young people, forced to stay at home, lacked personal communication with teachers and peers. Online therapy sessions and training sessions were often not available and depended on family access to computers and the Internet. Especially in unequal conditions are people from rural areas⁴.

Distance learning at home has placed an additional burden on parents, including parents of children with disabilities, who have had to help their children with classes while performing other responsibilities. In conditions of social isolation, there are no support services for parents and caregivers of children and adults with disabilities, including psychological support and temporary home care. It should be emphasized that the feelings of psychological balance, security and safety, which are the basis of emotional well-being, arise in a child primarily through communication with adults, and above all, with parents⁵. Under quarantine restrictions, the family performs a key function of emotional support and psychological protection – psychotherapy. In the first place of family well-being is the principle of caring for the child.

Thus, on the one hand, the self-isolation in pandemic conditions complicated the educational process, and on the other hand it showed all the difficulties and problems of distance learning, which allowed in a short time to master modern information and computer technologies, synchronous distance learning programs.

At the same time, the substantiation of conditions for improving the distance format of the educational process, solving issues of Internet support for students with SEN, developing a system of monitoring student achievement, ensuring equal access to education, developing specialized training for specific groups of students, taking into account psychosocial needs, social contacts and social interaction continues.

---

⁴ Information note „The impact of Covid-19 pandemic on people with disabilities in Ukraine”, available at: <https://ukraine.un.org/uk/99869-informaciyna-zapiska-vpliv-pandemii-covid-19-na-lyudey-z-invalidnistyu-v-ukraini>, dostep: 1.12.2020 r.

⁵ V. G. Panok, I. V. Marukhina, D. D. Romanovska, op. cit.

In this regard, the range of tasks in the activities of school psychologists and social educators, in particular to prevent emotional burnout of parents, the formation of psychosocial resilience to stress; Mediation between educational institutions, families and communities to address and prevent domestic violence.

Let's summarize the results of the survey of parents. The survey was conducted after the quarantine, i.e. parents could analyze distance learning through the prism of some time.

1091 parents of Uman secondary school students took part in the survey (including 50 parents raising children with disabilities). According to Ukrainian legislation, children with disabilities have the status of a child with special educational needs. The Education Act of Ukraine stipulates that a child with special educational needs is a person who needs additional permanent or temporary support in the educational process in order to ensure his/her right to education. UNESCO considers children with SEN as a broad concept. In particular, according to UNESCO's children include children with developmental and behavioral disorders: emotional and behavioral, speech and communication, learning difficulties, delayed/limited intellectual development, physical/neuromotor, vision, hearing difficulties⁶.

Let's analyze the results of the survey

To the question "Did children acquire knowledge in the conditions of quarantine restrictions?" 5% of parents indicated that their children did not study during social isolation, 22% – partially, and only 73% indicated that their children were active participants in distance learning. Obviously, the reasons for this are: unpreparedness of both children and teachers and parents for distance learning, professional employment of parents, their inability to control educational activities at home; lack of pedagogical education in adults and relevant skills; reluctance of students. How does this relate to the introduction of distance education?

Regarding the organizational forms of distance learning during quarantine, the parents indicated the following: receiving tasks through social networks and messengers (almost 70%), conducting daily online lessons in synchronous mode (28%), samples of completed tasks were sent by teachers in the form of photos (20%), tasks for each lesson were sent by e-mail (17%), tasks were posted on the website of the educational institution (17%), distance learning was not organized at all (9%).

To the question "How did students perform tasks in the conditions of distance learning" parents said the following: 66% of answers indicated that children performed tasks with their parents; 50% – children performed the tasks independently; 38% stated that they watched online lessons "All-Ukrainian school online"; 19% watched online-lessons of their teachers. It follows that most parents have a "triple workload" – household duties, professional activities and assistance in learning of children. However, this figure indicates the indifference of parents to their children's education. In addition, there is a tendency that the older the students, the less they need help from parents in performing educational tasks.

Accordingly, 71% of parents are interested in helping their child with learning, 27% – partially, and 23 answers – this is 2.3% – answered negatively.

28% of parents lack residual knowledge and life experience during the implementation of educational tasks with children, 51% answered "partially", and 21% of respondents said

---

⁶ M. Poroshenko, *Inclusive education*: textbook. Kyiv 2019, 300 p.

they had difficulties in this matter. Regarding the distribution of time for learning tasks, the answers of students and parents were as follows:

Hours	Students	Parents
Up to 1 hour	8 %	31 %
2-3 hours	41 %	36 %
More than 3 hours	51 %	33 %

The table shows that more than half of students spend more than 3 hours on tasks, and only 8% less than an hour. The time distribution among parents is somewhat different: for each option their answers were distributed equally – more than 30%.

According to 20% of parents, children have a desire to study remotely, 50% indicated a partial desire, and 30% – the ill-preparedness and unwillingness of children to devote time to learning activities. This is a fairly large percentage, so it is necessary to implement measures and programs to increase students' motivation, as well as to develop a system of control measures (control of attendance, daily or weekly assessment of each subject, introduction of electronic diaries, etc.) and incentives.

The incentives of parents used to involve children in educational tasks, are the following: 50% -motivation; 45% – praise; 39% – persuasion; 36% – encouragement; 30% – coercion; 17% – promises.

Only 14% of parents are satisfied with their children's academic achievements during the quarantine period, 41% are partially satisfied, and more than 45% are dissatisfied.

Accordingly, 75% have a negative attitude to distance learning, only 13% have rated it positively.

Among the difficulties and problems of distance learning, parents noted: 70% – the difficulty of understanding new topics and the lack of explanation by teachers; 57% – lack of knowledge of parents to explain new material; 44% – inappropriate amount of tasks and lack of online communication with the teacher; 26% – no control over the tasks performed; 20% – not enough time to complete all tasks; 18% – no schedule or inconsistency.

Among the psycho-emotional difficulties, parents indicated the following: 79% – lack of live communication with the teacher and peers; 54% – rejection of distance learning; 44% – lack of children's skills of independent learning; 38% – overload; 36% – low motivation to study; 10% – an increase in aggression and intolerance to this situation.

Among the technical problems, the most common were the following answers: 58% – lack of a standardized online platform; 41% – poor quality and speed of the Internet; 38% – lack or obsolescence of computer equipment; 35% – insufficient level of ICT competencies of teachers.

Almost 60% of parents affirmatively and 36% partially believe that the mental state of the child and the organization of distance learning at home depend on the parents.

The questionnaire included questions “that allowed parents to indicate how they helped their children adapt to distance learning?” The answers were different: “Psychological support”, “More communication”, “We did everything together”, “Encouragement”, “Provided workplace”, “Explained the need for such introductions and motivated to study”, “Waited and hoped for a quick end of quarantine!!!”, “Bought a tablet for convenient studying”, “I start work at 8.00 a.m. and come home at about 07.00 p.m. How can I help her adapt in such conditions?????”, “Motivation and perseverance”, “Walking in the fresh air ,,and others.

After the quarantine end the parents were asked to indicate the activities that most positively affect the socio-psychological state of the child: 83% – walks in the fresh air; 50% – tourist activities and travel; 49% – outdoor games; 38% – time spent with animals; 34% – artistic practices etc.

Given the positive attitude of parents to travel, excursions and being in the open air, it was decided to find out their attitude to such activities together with people with disabilities. 95% indicated a positive attitude.

In this context, the next question concerned the consequences of inclusive tourism for children. Almost 82% indicate positive aspects. Thus, inclusive tourism and nature therapy are in highest demand, from the point of view of parents, in terms of socio-psychological rehabilitation and physical activity of children.

In this regard, recommendations on distance learning have been developed for the parents in compliance with the health regime, as well as on the prevention of computer vision syndrome; tips on cyber security, physical support during quarantine. At the same time, it is expedient to use the rich pedagogical heritage, in particular “10 Commandments for Parents of Janusz Korczak”.

Comparing the results of the study with similar surveys, it can be stated that in the EU quarantine measures during the pandemic led to high unemployment and lack of funds, especially for self-employed workers. Prolonged period of quarantine and restrictions are risk factors having serious psychological impact. Families underwent sudden and significant changes during the pandemic. Prolonged isolation and unemployment increase the risk of parental alcohol consumption and other psychoactive substances, abuse of partners and children, family disputes and sexual violence ⁷.

In China during pandemic there were more cases of depression and anxiety of adults, which are potential causes of problems for children and adolescents living with their parents ⁸.

J. D. Palacio-Ortizetal analyzed current literature data on the impact of the pandemic on children and adolescents who have psychological problems, including those suffering from symptoms of post-traumatic stress disorder. They provided advice on assessing and treating children and adolescents with various mental disorders in the context of the COVID-19 pandemic, based on research and recommendations from the Royal College of Psychiatrists of the United Kingdom. For example, you should choose strategies and recommendations to support the physical and mental health of children and adolescents. Educators and parents should support positive or neutral emotions as much as possible by encouraging children and adolescents to overcoming strategies. Remember that children are more vulnerable to the negative psychological consequences of pandemics and isolation. They may have behavioral problems that affect physical and social distancing. They may have systemic comorbidities that increase the risk of complications from COVID-19 ⁹.

---

⁷ S.K. Brooks, R.K. Webster, L.E. Smith, L. Woodland, prof. S. Wessely, prof. N.Greenberg, *The psychological impact of quarantine and how to reduce it: rapid review of the evidence*, „The Lancet”, vol. 395, ISSUE 10227, P912-920, 14 March, 2020. [https://www.thelancet.com/article/S0140-6736\(20\)30460-8/fulltext](https://www.thelancet.com/article/S0140-6736(20)30460-8/fulltext), dostę:16.01.2021 r.

⁸ J. Gao, P. Zheng, Y. Jia, H. Chen, Y. Mao, S. Chen, Y. Wang, H. Fu, J. Dai, *Mental health problems and social media exposure during COVID-19 outbreak*, published: 16 April 2020. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0231924>, dostę:16.01.2021 r.

⁹ Royal College of Psychiatrists, 2020. <https://www.rcpsych.ac.uk>, dostę:16.01.2021 r.

Conclusions

The challenge in organizing the educational process in modern conditions is to consolidate both the new status of parents and the development of new approaches in the joint efforts of teachers, children and parents. Distance learning requires special conditions in the student's family, including those with special educational needs. At the same time, parents become active participants of the educational process, working closely with teachers. It can be noted that parents acquire the status of tutor, governor and assistant teacher. In the conditions of distance learning they are responsible for assisting the child in the implementation of the educational program and the child's achievement of certain academic results.

Distance learning at home has placed an additional burden on parents, including parents of children with disabilities, who have had to help their children with classes while performing other responsibilities. In conditions of social isolation, there are no support services for parents and caregivers of children and adults with disabilities, including psychological support and temporary patronage care.

It should be emphasized that the feelings of psychological balance, security and safety, which are the basis of emotional well-being, occur primarily through communication with adults, and above all, with parents. Under quarantine restrictions, it is the family that performs the key function of emotional support and psychological protection – psychotherapy. In the first place of family well-being is the principle of caring for the child.

During the period of distance learning due to the pandemic, children and adolescents found it difficult to master their emotions and behavior. Studies show that children from traditional families have a number of advantages over children from single-parent families. In the latter, most have a high level of anxiety. Anxiety, as a basic emotional component, affects the level of communication and manifestations of psychosomatic disorders. And to ensure a sense of security in interaction with the outside world, you need the support of others, especially the family. At the same time, during the period of self-isolation and distance learning, there was tension over homework, mastery of computer technology, etc.: there were emotional crises of both children and parents. Surveys showed that effective technologies for overcoming psychological stress in the family were joint creative activities, walks in the fresh air and travelling.

Thus, the situation of self-isolation in a pandemic complicated the educational process, on the one hand, and on the other – played the role of a litmus test and showed all the vulnerabilities, difficulties and problems of distance learning. The completed project ensured the implementation of the principle of connection of theory and practice in the development of general recommendations for distance learning in a pandemic, psychological support and socio-pedagogical patronage of all participants of the educational process.

Bibliography

- Analytical reference on the work of scientists of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine on the functioning of education in the COVID-19 quarantine conditions. Available at:* http://naps.gov.ua/.../press/2020/Covid-19_analytic.docx.
- Brooks S.K., Webster R.K., Smith L.E., Woodland L., Wessely S., Greenberg N., *Thepsychological impact of quarantine and how to reduce it: rapid review of the evidence*, „The Lancet”, vol. 395, ISSUE 10227, P912-920, 14 March, 2020. [https://www.thelancet.com/article/S0140-6736\(20\)30460-8/fulltext](https://www.thelancet.com/article/S0140-6736(20)30460-8/fulltext).
- Extraordinary session of the UNESCO Global Conference on Education on Post-Covid-19: The Declaration on Strengthening the Educational System was adopted. Available at:* <https://mon.gov.ua/ua/news/pozachergova-sesiya-globalnoyi-konferenciyi-yunesko-z-pitan-osviti-u-chasi-post-covid-19-uhvaleno-deklaraciyu-shodo-zmicnennya-sistemi-osvitnogo-prostoru>.
- Gao J., Zheng P., Jia Y., Chen H., Mao Y., Chen S., Wang Y., Fu H., Dai J., *Mental health problems and social media exposure during COVID-19 outbreak*, published: 16 April 2020, <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0231924>.
- Information note „The impact of Covid-19 pandemic on people with disabilities in Ukraine”, available at:* <https://ukraine.un.org/uk/99869-informaciyna-zapiska-vpliv-pandemii-covid-19-na-lyudey-z-invalidnistyu-v-ukraini>.
- Kravchenko O.O., *Orhanizatsiino-zmistovi zasady dystantsiinoho navchannia u ZVO Ukrainy v umovakh karantynnykh obmezhen*, Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal „Universytety i iderstvo” 2020, Nr 1(9), p. 118–135.[in Ukrainian].
- Kravchenko O.O., Mishchenko M.S., *Doslidzhennia psikhologichnoho stanu v umovakh izoliatsii*, „Habitus” 2020, Nr 13. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/12792>[in Ukrainian].
- Panok V.G., Marukhina I.V., Romanovska D.D., *Psychological support of education in a pandemic conditions*, „Bulletin of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine” 2020, nr 2(2). <https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-2-12-2>.
- Poroshenko M., *Inclusive education: textbook*. Kyiv 2019.
- Pozacherhova sesiia hlobalnoi konferentsi in YuNESKO z pytan osvity u chasy post-Covid-19: ukhvaleno Deklaratsiiu shchodo zmitsnennia systemy osvitno hoprostoru. URL:* <https://mon.gov.ua/ua/news/pozachergova-sesiya-globalnoyi-konferenciyi-yunesko-z-pitan-osviti-u-chasi-post-covid-19-uhvaleno-deklaraciyu-shodo-zmicnennya-sistemi-osvitnogo-prostoru>[in Ukrainian].
- Royal College of Psychiatrists, 2020. <https://www.rcpsych.ac.uk>.

STRESZCZENIE

Oksana Kravchenko

Rola rodziców w edukacji uczniów w warunkach pandemii

W artykule omówiono podejście wobec opracowania socjalnych, psychologicznych i pedagogicznych środków, które mogłyby sprzyjać udanej realizacji programów oświatowych w warunkach ograniczeń związanych z kwarantanną i stworzeniu bezpiecznego obszaru oświatowego. Powinny one zapewnić wsparcie wszystkim uczestnikom procesu edukacji: uczniom z normą rozwojową i uczniom z ograniczeniami funkcji życiowych, nauczycielom, rodzicom, psychologom i pedagogom socjalnym. Powinny sprzyjać odnawianiu zdrowia fizycznego i psychicznego podczas zajęć w izolacji społecznej.

W tym kontekście zasługuje na uwagę wspólny projekt Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego im. Pawła Tyuczyny w Humaniu, kuratorium oraz ośrodka rady miejskiej w Humaniu pod nazwą „Socjalna inkluzja nauczania zdalnego” w granicach naukowo-badawczego projektu „Społeczno-psychologiczna rehabilitacja dzieci i młodzieży o szczególnych potrzebach edukacyjnych przy pomocy środków turystyki inkluzywnej” (państwowy numer rejestracyjny: 0119U103978).

Praca realizowana była w kilku etapach: opracowanie ankiet dla wszystkich uczestników procesu edukacji (uczniów, nauczycieli, rodziców, pedagogów socjalnych i psychologów praktycznych, fachowców ośrodków inkluzywnych); przeprowadzenie ankietowania przy pomocy Google załączników (udział w ankietowaniu wzięło 146 uczniów, 150 nauczycieli, 14 psychologów i pedagogów socjalnych oraz 1091 rodziców.); analiza i interpretacja ankiet w celu ujawnienia głównych trudności w organizacji zdalnego nauczania i stanu psychiczno-emocjonalnego w warunkach kwarantanny; opracowanie wskazówek metodycznych na podstawie uzyskanych wyników badania.

Słowa kluczowe: placówki oświatowe, kwarantanna, uczestnicy procesu edukacji, rodzice, izolacja społeczna, nauczanie zdalne.

Data wpływu artykułu: 19.01.2021 r.

Data akceptacji artykułu: 25.03.2021 r.

Zasady zamieszczania artykułów w Zeszytach Naukowych PWSZ im. Witelona w Legnicy

Procedura recenzowania artykułów naukowych

1. Do oceny każdego artykułu naukowego powołuje się dwóch niezależnych recenzentów spoza jednostki afiliowanej przez autora/ów publikacji, posiadających co najmniej stopień naukowy doktora i dorobek naukowy z dziedziny nauki lub dyscypliny naukowej, której dotyczy publikacja.
2. Artykuł przesyłany do recenzenta nie może zawierać danych identyfikujących autora/ów ani ich afiliacji; obowiązuje zasada nieujawniania swoich tożsamości między autorami i recenzentami.
3. Recenzja artykułu ma formę pisemną i jest sporządzona na formularzu recenzji (załącznik nr 9 lub 10).
4. Recenzja powinna zawierać jednoznaczny wniosek końcowy sformułowany przez recenzenta odpowiadającego na pytanie, czy recenzowany artykuł nadaje się do opublikowania.
5. W przypadku jednej recenzji pozytywnej i jednej negatywnej artykuł naukowy jest kierowany do trzeciego dodatkowego recenzenta i wynik tej recenzji decyduje o publikacji artykułu w Zeszytach Naukowych.
6. Autor/rzy artykułu zamieszczanego w Zeszytach Naukowych jest zobowiązany do pisemnej odpowiedzi na recenzje i przekazanie jej do Przewodniczącego Komitetu Redakcyjnego za pośrednictwem Redaktora Tematycznego.
7. Autor (autorzy) publikowanego artykułu jest zobowiązany podpisać umowę z Wydawnictwem regulującą osobiste i majątkowe prawa autorskie, w której m.in. wyraża zgodę na bezpłatne opublikowanie utworu techniką drukarską, cyfrową i w wersji elektronicznej (*on-line*) oraz na jego rozpowszechnienie w sieciach informatycznych, w tym komputerowych (Internet, sieci lokalne).

Recenzent w arkuszu recenzji publikacji musi oświadczyć, na zasadzie wyboru, że:

- a) nie zna tożsamości i afiliacji Autora recenzowanej publikacji,
- b) zna tożsamość i afiliację Autora recenzowanej publikacji i Jego afiliację, ale nie występuje konflikt interesów¹.

---

¹ Za konflikt interesów uznaje się zachodzące między recenzentem a autorem bezpośrednie relacje osobiste (pokrewieństwo do drugiego stopnia, związki prawne, związek małżeński), relacje podległości zawodowej lub bezpośrednią współpracę naukową w ciągu ostatnich dwóch lat poprzedzających rok przygotowania recenzji.

Instrukcja dotycząca przygotowania i struktury artykułów

1. Zapis elektroniczny (tekst w edytorze Microsoft Word) – w jednym pliku powinien znaleźć się cały tekst główny, streszczenie oraz słowa kluczowe w języku polskim i angielskim, przypisy, bibliografia, indeksy. Sporządzenie przypisów, bibliografii, indeksów oraz tłumaczenie tytułu, streszczenia i słów kluczowych na język angielski należy do obowiązków autora.
2. Tekst pracy należy pisać czcionką typu TNR 12 pkt, z odstępem między wierszami 1,5. Można stosować pogrubienie jako wyróżnienie w tekście, nie należy stosować podkreśleń liter, wyrazów i zdań oraz „twardych” spacji. Strony maszynopisu należy ponumerować.
3. Jeśli w pracy znajdują się jakiegokolwiek zapożyczenia (cudze treści lub cudzy materiał ilustracyjny), autor/rzy publikacji jest zobowiązany bezwzględnie podać źródło, a w niektórych przypadkach uzyskać pisemną zgodę posiadacza praw autorskich. Za naruszenie praw autorskich osób trzecich wszelkie konsekwencje prawne, osobiste i finansowe ponosi autor.
4. Tabele, rysunki i fotografie powinny być zapowiedziane w tekście i zamieszczone jak najbliżej miejsca powołania się na nie.
5. Wielkość tabel, rysunków i fotografii wraz z tytułem i źródłem nie może przekraczać formatu B5 (12,5 x 18,5 cm). Tytuły tabel, rysunków i fotografii, źródło, tekst w tabelach należy pisać czcionką TNR 9 pkt z pojedynczym odstępem. Należy zachować odrębną kolejność numeracji tabel i rysunków.
6. Materiał graficzny (rysunki, wykresy, diagramy itp.) powinny być przygotowane za pomocą programów pracujących w środowisku Windows, np. Corel Draw, Excel, Photoshop itp. w formie gotowej do druku z możliwością naniesienia na nich poprawek po redakcji wydawniczej.
7. Po każdej tabeli oraz po podpisie każdego rysunku i fotografii należy podać źródło oraz zgodę posiadacza praw autorskich lub informację „opracowanie własne”, „opracowanie własne na podstawie: ...”.
8. Tabele należy podpisywać na górze (nad tabelą), natomiast rysunki – na dole (pod rysunkiem).
9. Rysunki w całej pracy winny być wykonane jedną i tą samą techniką, a napisy w obrębie wszystkich rysunków – w tym samym kroju i rozmiarze.
10. Fotografie i mikrofotografie – winny być wyraźne i kontrastowe. Linie, strzałki i inne oznaczenia na fotografiach należy umieszczać czarnym tuszem na jaśniejszych polach, a białym tuszem – na ciemniejszych polach. Napisy w obrębie wszystkich fotografii należy wykonać z zastosowaniem tego samego kroju i rozmiaru czcionki.
11. Wszelkie przekłady z języków obcych dotyczące materiałów graficznych powinny być odpowiednio przygotowane przez autora. Wydawnictwo nie weryfikuje tłumaczeń.
12. Jednostki i pisownia – obowiązuje międzynarodowy zapis układu SI, np. g dm^{-3} (a nie g/dm^3). Wszelkie nazwy obcojęzyczne należy zapisywać kursywą, a skróty bibliograficzne stosować zgodnie z aktualnym katalogiem skrótów.
13. Należy przyjąć ogólną zasadę, że w jednej publikacji (książce, monografii, Zeszytcie Naukowym) obowiązuje jeden sposób cytowania literatury, a wykaz literatury zamieszcza się na końcu publikacji.
14. Bibliografię należy zestawić w porządku alfabetycznym w następujący sposób: nazwisko autora, inicjały imion; tytuł pracy (*kursywą*); skrót bibliograficzny wydawnictwa i miejsce wydania, rok wydania, numer tomu, numer zeszytu lub czasopisma oraz numery stron poprzedzone literą s., np.:

Prace z czasopism:

Kowal J.A., *Perspektywy integracji europejskiej*, Teraźniejszość i Przyszłość 2003, nr 4, s. 34–41.

Płaskowska E., Matkowski I.K., Moszczyńska E., Kordas L., *Wpływ sposobu uprawy na zdrowotność pszenicy jarej*, Zesz. Nauk. AR Wroc., Rol., 2002, LXXXIV, nr 445, s. 207–215.

Soltan A., *Światowa Organizacja Opakowań WPO – jej cele, struktura i formy działania*, Opakowania 1999, nr 12, s. 18–21.

Książki:

Żuk B., *Biometria stosowana*, PWN, Warszawa 1989, s. 321.

Waniowski P., *Badanie cen [w:] Badania marketingowe. Podstawowe metody i obszary zastosowań*, red. K. Mazurek-Łopacińska, AE, Wrocław 2002, s. 224–231.

Mazurek K.H. (red.), *Podstawowe metody badań marketingowych*, AE, Wrocław 2005, s. 25–30.

Autor otrzymuje makietę pracy do korekty autorskiej, którą powinien wykonać w ciągu 7 dni. Zmiany w tekście wynikające z korekty autorskiej nie mogą przekraczać 3% zmian, w innym przypadku autor ponosi koszty ponownych prac redakcyjnych.

Autor publikowanej pracy zobowiązany jest podpisać autorską umowę wydawniczą i złożyć oświadczenie, że praca nie była dotąd publikowana (załącznik nr 6), a jej treść i materiał ilustracyjny nie naruszają autorskich praw osobistych lub majątkowych osób trzecich. Jeśli w pracy znajdują się jakiegokolwiek cudze treści lub cudzy materiał ilustracyjny, autor przygotowującej publikacji jest zobowiązany bezwzględnie podać źródło, a w niektórych przypadkach uzyskać pisemną zgodę posiadacza praw autorskich. Za naruszenie praw autorskich osób trzecich wszelkie konsekwencje prawne i finansowe ponosi autor.

Informacje dotyczące zasad przygotowywania publikacji do druku i zasad publikowania w Wydawnictwie Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy są zamieszczane na stronie internetowej Wydawnictwa – www.wydawnictwo.pwsz.legnica.edu.pl oraz na stronie internetowej Zeszytów Naukowych Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy – www.zn.pwsz.legnica.edu.pl.

UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

WYŻSZA SZKOŁA INŻYNIERSKA

